

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)

DEMÉNY PÉTER (esszé)

LÁNG ZSOLT (kritika)

SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap)

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR (interjú)

VIDA GÁBOR (próza)

Tördelőszerkesztő:

MOLNÁR ROZÁLIA

Korrektor:

SZÓCS KATALIN

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

DEMÉNY PÉTER:

Igazság; Mégis; Gleccser; Háttal (Versek) ■ 5

LÁNG ZSOLT:

Hajnaltól hajnalig (Novella) ■ 7

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR:

mégis mozog (Vers) ■ 17

GÁSPÁR-SINGER ANNA:

Attenborough (Novella) ■ 19

SZENDI NÓRA:

Ctrl, Alt, Delete (Novella) ■ 27

FELLINGER KÁROLY:

Egyaránt; Divina Commedia (Versek) ■ 33

DZSEM-IL-SZADI:

Séta a ligetben (Versciklus; Aporfi Apor fordításai) ■ 34

SZABÓ RÓBERT CSABA:

A roncs (Novella) ■ 37

VASZILIJ BOGDANOV:

Euterpé és a kalóz (Versciklus; Bogdán László fordításai) ■ 43

VIDA GÁBOR:

Barcelona (Novella) ■ 48

TAMÁS DÉNES:

„...a költő maradjon józan.” Interjú Kemény Istvánnal
a *Lúdbőr* című esszékötete kapcsán ■ 58

RAJNAVÖLGYI GÉZA:

Cercamon dalai elé ■ 66

CERCAMON:

Dalok (I–IX.) (Rajnavölgyi Géza fordításai) ■ 67

CAIUS LICINIUS CALVUS:

Marcus Tullius, ím, köszönt...; Engedd, Doria, szép kezed...;
Cyllene ura gyors...; Most, hű Doria, jöjj...; Nincs nekem, édesem...
(Versek; Kovács András Ferenc műfordításai) ■ 83

SÉTATÉR

NOVÁK ÉVA:

Régi nők, új nők ■ 86

NÉZŐTÉR

BERETVÁS GÁBOR:

Szigorlati pecsét (A gyergyószentmiklósi Nemzetiségi Színházi Kollokviumról) ■ 92

KÖNYVHUZAMOK

KÉSZ ORSOLYA:

Facebook-forradalmárok, szevasztok (Kemény Zsófi:
Rabok tovább; Potozky László: *Égéstermék*) ■ 100

TÉKA

BÉRES KÁROLY:

Távlatok (Tamás Kincső: *Módos asszony üres kézzel*) ■ 105

E. FERENCZ JUDIT:

Névjegycsere (Horváth Andor: *Carte de vizită – În care autorul povestește cum a devenit maghiar*; Névjegykártya – amelyben a szerző elbeszéli, hogyan lett magyarrá) ■ 107

TALÁLT VERS

JÓZSEF ATTILA:

[Ime, hát megleltem hazámat] ■ 109

NÉVJEGY

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek / szemle / Látó-repertórium

IGAZSÁG

Az igazságról beszélni nem ugyanaz, mint az igazságot szolgálni. Sokan mindig azt szolgálják, ellenkező gesztusaikkal is – ők azok, akik azt hiszik, az igazság tulajdonképpen egy tárgy, melyet ők birtokolnak. Mások előreszegzik az orrukat vagy az állukat (ez testberendezéstől is függ), és ostobaságokat fröcsögnek, miközben tisztességük tényleg megkérdőjelezhetetlen. Te pedig hiú vagy, és egyedül maradsz, és szenvedsz, és ha túl sokan szeretnek, gyanút fogsz, és kétségbeesel. És az igazság mégis messze van, az élet pedig telik. Borzalom.

MÉGIS

Ne várj semmit a szüleidtől!
Ez a tanácsod a torkomban ragad.
Pedig nincs hol megszállnom
most már, nem
voníthatok a Monostoron, csak
máshol, nem surranhatok
az új villamossal, és nem
maradhat semmi reményem már, hogy
szeretnek – de
azért mégis.

GLECCSER

Jönne már a globális
felmelegedés, hogy ne cipeljem
a múltamat, fáradt gleccser, csak
maradjon a boldog jelen, a tarka és
piros jövő, a futás, amíg még
futhatok. Szóval, hogy ne
cipeljek.

HÁTTAL

Egész életünkben
háttal ülünk neked. Eszünk, iszunk,
szeretkezünk, gyermeket
nevelünk, végigcsinálunk mindent, hogy
aztán életnek nevezhessük. A te
szemedet viszont nem látjuk, nem
ismerhetjük hallatlan fejed, nem
beszélgethetünk el veled az időjárásról
vagy a paradicsom áráról, vagy éppen
a bűnről. Csak ülünk háttal, és
a lépteidet halljuk, de még az sem
biztos, hogy a te lépteid. Akárhogy
is, ez jutott nekünk.

HAJNALTÓL HAJNALIG

Ha korábban elindulunk, mindez másképp történik. De hiába keltünk a vircsaftoló verebekkel, Mostar nem eresztett. Megkávéztunk a muzulmán oldalon, lefotóztuk a hidat arról a helyről, ahonnan Csontváry megfestette, ittunk egy nem török kávét is, és már megjelentek az aznapi turisták, amikor elindultunk. Szarajevóban is megálltunk, így estére értünk a magyar határra. Munkácsnál már teljesen besötétedett, Éva elfáradt, átvettem tőle a vezetést. Úgy számoltuk, ha nem lesz forgalom, hajnalra Nagyszalontára érkezünk, ahol megpihenünk, felvesszük a gyerekeket, és másnap utazunk tovább.

Egy darabig még beszélgettünk, főképp a háború nyomairól. Bármerre is fordultunk, mindenütt sírok. Mostarban az új hídra felvezető körforgalom virággruppja is tele van fehér, égre mutató sírkövekkel, amelyek nem csupán az emlékezet ébren tartását szolgálják, hanem egyben provokatív hadijelek is, akárcsak átellenben, a Neretva túlsópartján, a Hum csúcsán felállított, úrrakéta méretű kőkereszt.

Éva elcsendesedett, bekapcsoltam a rádiót. Épp akkor kezdődött a *Parsifal*, a Metropolitanból, Daniele Gattival, aki, ha tartja a szokásos négy és fél órás tempót, Szalonta határában fogadhatja majd a kitörő ovációkat. A zsúfoltság a késői óra ellenére nem akart alábbhagyni. Úgy tűnt, a szeptemberi kánikula miatt, aki tehetett, este ült autóba.

Hamarosan kiderült, valójában mi lassítja a forgalmat. Az út jobb szélén emberek vonultak, jöttek és jöttek, a menetiránnyal szemben, szatyrokkal, táskákkal, bőröndökkel felpakolva. A gyerekek időnként futólépésre váltva igyekeztek nem leszakadni, az egészen kicsiket szüleik cipelték. Az egyik kétéves forma gyerek mintha az apja hasából lógott volna ki, feje mélyen lecsüngve ingott jobbra-balra az elcsigázott léptek ritmusára. A reflektorok fényében a verejtékező arcok vakítóan ragyogtak. Baja után tömöttebb lett a sor. A nyitány lüktető zenéjének aláfestésében felfoghatatlan méretű őszállat préselte ki magából vonagló magzatát. A bámészkodás miatt néhányszor szinte belementem az előttem lelassító autóba. Egyszer pont akkor fordultam oldalra, amikor egy fejkendő nő bőröndje felpattant, és színes, egyre dagadó halom ruha fordult az útra. A menetben többnyire fiatalokat láttam, de itt-ott hajlott hátú öregek is felbukkantak,

botokba kapaszkodva sodródtak a tömeggel. Az útszélen, ahol a keskeny sánc engedte, apró tüzeket lehetett látni, körülöttük guggoló alakok, talán teát főztek, konzervet melegítettek, vagy a szűnyogok elől kerestek menedéket.

Éva az ajtónak dőlve aludt. Szemhéja meg-megrebbent, ilyenkor álmodja a legszebbeket. Néha szabályos novellákat álmodik, bevezetés–tárgyalás–befejezés, néha megálmodja egy frissen bemutatott film folytatását. Álmaiban sokszor tör ki háború, amiből csak utolsó pillanatban sikerül kimenekülnie. És mindig én vagyok az, aki kimentí.

Egy elágazást követően az út kiszélesedett, a menetelők ritkás faszorogé szorultak. A sövény innenső oldalán, az országút peremén megjelentek a felvert állatok. Süldőnyi vagy még zsengebb, csíkos bundájú vadmalacok forgolódtak nyugtalan anyjuk körül. És ahogy várható volt, az úttestet ellepték a szétlapított állattetemek.

Szeretek éjszaka vezetni. Az autó biztonságában félrepackolható a mindennapi létfeladat, a HD-hangzás kozmikus távlatokat szül. Mindebből most semmit nem éreztem. A sövény réseiben fel-felvillanó arcok vonulása nem akart véget érni, hiába mondogattam magamban, sőt, nem csupán magamban, hanem magam elé mormogva, hogy mindjárt elfogynak, már nemcsak a sövény mögötti ösvényen áradtak velem szemben, hanem kavargó víziókban kicsaptak az útra, szemem előtt örvénylettek, és mint a lepkék, hatalmas fürtökben ellepték a reflektor pászmáját.

Ha a zenére figyeltem, akkor az emberár, ha az egyre nyomasztóbb tömegre, akkor a zene tűnt ijesztően irracionálisnak. Meg-megborzongtam, mint amikor hirtelen felszökik a lázam. Megtapogattam a homlokomat, még csak hőemelkedés sincs. Nem tudtam nem arra gondolni, hogy a zenehallgatás közben meghosszabbítása vagyok a Metben ülőknek, akik többsége feszengene, ha efféle útszéli leletekkel zavarnám őket.

Többször is hallottam a *Parsifalt*. Egyszer a Klingsor varázskertjének mintaként szolgáló ravellói villa teraszán játszott a zenekar. A terasz előtt, a több tízezer fajta tulipán között andalogtunk, amikor megszólalt a zene. A tavaszi napsütésben zsongó bogarak és a sétálók hangegyvelege rögtön alábbhagyott. Egész egyszerűen minden tökéletes volt. Stendhal, amikor belépett a Santa Croce ajtaján, elájult a rázúduló szépség súlya alatt, én társamnak szerettem volna mondani valamit, de a hangom félrecsuklott, és torz kiáltás lett belőle.

Undorodom ettől a zenétől, mondta Nietzsche Cosimának, olyan indulattal, mintha egyenesen tőle undorodna. Ami igaz is volt. Nietzsche szerint Cosima tönkretette Wagnert.

Ezt állítja? Hiszen tanúja lehetett annak a nem apadó szerelemnek, amelynek befolyási övezete kiterjedt térben és időben mindenre. Huszonháromszor látogatta meg őket az alatt a hét év alatt, míg Tribschenben laktak. A nap melegét elraktározó tónak köszönhetően télen is illatoztak a rózsakert virágjai. Egy új világ érlelődött ott Wagnerben. És ötvenkilencedik születésnapján lerakta a Festspielhaus alapkövét a Bayreuthtól ajándékba kapott telken. Életének legaktívabb négy éve következett. A színház mellett felépítette saját házát, befejezte a huszonhat évvel korábban elkezdett tetralógiáját, zenekart, zeneiskolát alapított, nagy hatású újságot indított, kiadta emlékiratainak első kötetét és így tovább, és így tovább. 1874. november 26-án adta át *Az istenek alkonya* negyedik, vagyis tisztázati példányát Koblenz nyomdászmasternek. Szerencseszáma volt a huszonhatos. Talán mert a számjegyek összege nyolc, és a nyolc egész életében irányt szabott sorsának. Példának rögtön itt van 1848, amely mintha a Dunát átvezetné a Rajna medrébe, legalább akkora mértékű változást jelentett életében. A huszonhat sokféle vonatkozásban említhető. Cosima ennyi éves volt, amikor először csókolóztak, és huszonhat szobás a velencei villájuk is, és amikor először megszálltak ott, egyetlen éjszaka mind a huszonhat szobát végigszeretkezték, és természetesen azt is megszámlálták, hányszor jutnak fel a csúcsra, mindig együtt, gyönyört gyönyörrel tükrözve, és nem meglepő, hogy nyolcig jutottak a számolásban. Az alapkö lerakására délben került sor, mert Wagner délben született, déli harangozáskor. Persze nem miatta zúgtak vészterhesen a harangok. A félnapnyi lovaglásra eső Bautzenben pár órája ért véget a csata, és még nem lehetett tudni, kik lesznek az urak Szászországban, a franciák vagy a poroszok, netán a kielégíthetetlen étvágyú orosz cár. Az alapköletétel után siettek haza, hogy felkészüljenek az esti koncertre, Wagner aludt tíz percet, annyi is elég volt neki. Beethoven *Kilencedikjét* vezényelte az ünneplésére összegyűlt vendégeknek, és persze saját gyönyörűségére is. Egyetlen zenedarabtól nem kapott annyit, mint ettől. Nyolcévesen annyira megrázta, hogy napokig lebegett öntudatlan boldogságban, mint aki váratlan kincset talált. Most, ötvenkilenc évesen is úgy érzi, miközben vezényel, úgy érzi, új nyelvet kapott, meg tud szólalni, el tudja mesélni mindazt, ami reggel történt vele, azaz nem történt, mert egyetlen pillantás az egész, felébredt, és rányitotta szemét a mellette fekvő Cosima alvó testére, és a test a nézésétől éltre kelt, megmozdult, hídként

ívelt elé. Ő pedig csókot lehelt rá, a végzet kegyelmes jelenlétének és a világ keletkezésének napjára emlékeztető szépségének adózva.

A négy év egészen másképp is elsülhetett volna. Hogy min múlik, ritkán őrzi meg az emlékezet. Vajon ki tartja számon Napóleon lovászmesterének sorsdöntő intézkedését: a bautzeni csata előestéjén zabot kaptak a lovak, amitől azok nemhogy jobban bírták volna, ellenkezőleg, elnehezültek a párás melegben? Bayreuth aligha épült volna fel, ha nem jön Hermann Levi, aki nem csupán jó karmester volt, hanem fáradhatatlan szervező is. Kamaszkora óta Wagner-rajongó. Amikor meghirdették a karmesteri állást, hajnalban ott álldogált a felvétel helyszínéül szolgáló városi operaház kapuja előtt, nehogy lekészen a meghallgatásról.

Cosima hüledezett, amikor meghallotta, hogy őt akarja szerződtetni. Wagnert igazából csak a zene érdekelte. Tudta, ha elkallódna egy lap a partitúrából, Levi tökéletesen rekonstruálná, mert Wagnerebb Wagnernél.

Cosima látni sem bírta, felfordult tőle a gyomra, akárcsak a francia pástétomoktól. Wagner csak nézte, hogyan borul el Cosima arca, amikor Levit megpillantja. Nem szólt semmit.

Valami megváltozott, kevesebb lett a fény az életükben. Tribschenben a tó vize visszatükrözte az eget, és mivel a villa fent volt egy barátságos kis dombtetőn, minden oldalról fény vette körül őket. A hófehér falakon, mint révületéből kilépő színészek ugrándoztak a víz tükrözte színes foltok.

Egyszer rácsapott Levi fejére, annyira megundorodott kopaszságára fésült zsíros tincseitől. Levi erre még jobban összegörnyedt, mire újfent rácsapott. Utána rohant kezét mosni. Sírt, késő estig sírt, akkor hagyta abba, amikor Wagner visszatért Bázélból, ahova Nietzsche hívta meg.

Nietzsche visszakísérte Wagnert, és megint náluk maradt néhány hétig. Igazából mindig feszélyezte Nietzsche jelenléte. Még Tribschenben történt, egyik délelőtt kint ültek a tóparton hármásban. Wagner egyszer csak felpattant, körbejárta a villát, hogy ellenőrizze, a feje körül keringő szúnyogok valóban mindenhová követik-e, vagy csak véletlenül szemelték ki őt. Képes volt ilyesmivel is hizlalni udvartartásának csillogását. Egyedül maradtak Nietzschével, aki előbb megriadt, de ijedelme máris nyers gyűlöletbe fordult. Gyilkos tekintettel méregette Cosimát, miközben fejét hátraszegte, amitől bozontos bajusza egész arcát beárnyékolta. Ijesztő volt, és egyben nevetséges is. Cosimában felötlött, mi lenne, ha elcsábítaná, aztán begyűjtve az árulás bizonyítékait, kiadná Wagnernek. De azt is megérezte, hogy Nietzschéét ő egyáltalán nem érdekli. Nietzsche féltékeny rá, és a legszívesebben örökké egyedül lenne Wagnerrel. Végül a véletlen megsegítet-

te. Nietzsche szobájában megtalálta levelének otffejtett piszkozatát. A hűgának fogalmazott beszámolóban Cosimáról is írt. „Nem értheti a német kultúrát és főképp a német lelket, mímeli, mennyire német, hamis minden szava. Wagner iránt érzett szerelme is hamis.” Kiborult, összetört, kétségbeesett, dühöngött, napokig nem evett. Akkor nyugodott meg, amikor látta Wagneren is a valódi felháborodást. Wagner valóban dühös lett Nietzschére, nem válaszolt leveleire. Sőt, bosszúból azt kezdte híresztelni róla, hogy többször rajtakapta onanizálni. Ez Nietzsche fülébe jutott, mire ő meg azt terjesztette Wagnerről, hogy csak a pénz érdekli, és komponálás helyett mostanság kizárólag az asztalára felhalmozott bankjegyeket számolgatja. Wagner az onanizálásra rátett egy lapáttal, és kétértelmű mosollyal jelezte, hogy *A tragédia születését* Nietzsche náluk, az ő házukban, az ő tollával írta, erre Nietzsche egész egyszerűen agyalágyultnak titulálta egykori atyámesterét. De még ott tartunk, hogy Cosimát kell vigasztalni. A következő vasárnap lementek a partra, besétáltak Luzernbe, a frissen megnyílt gleccsermúzeumig. Egyikük sem járt még ilyen helyen. Gyalog végig a tó partján, kézenfogva, mint titkos találkáikon Badreichenhallban. A meleg, június végi időben hársfák illatoztak. Egy darabon a szúnyograj is velük tartott, természetesen a Wagner feje körül, kis fekete pöttyök, eleven kottalap. A gyerekeket otthon hagyták a dadával. A Kápolna hídon mentek át az óvárosba, föl a várfalig. Jólesett a lépcsőkön fölkaptatni. Fönt leheveredtek egy árnyas kórisfa alá. Szemben a hófödte Pilátus, előttük a tó, fehér vitorlásokkal. Nem csoda, ha megnyílt a lelkük. Wagner elmesélte neki Kastl Öcsit, akivel együtt gyerekeskedtek a lipcsei házban. Gyakran kirándultak a közeli falvakba, és az egyik többnapos látogatás alatt egy ágyban aludtak egy öreg matrónánál, aki, ha jól emlékszik, nagynénje volt a fiúnak. Ez a közös alvás, az ágynemű illata, Öcsi szeplős arca, hosszú szempillája, kreol bőre, a szépség olyan iszonytató erővel teperte le, hogy évtizedek múltával is nem várt felindultsággal bírt emlékezni rá. Miközben mesélt, szeme könnybe lábadt, libabőrösen meg-megborzongott, nagy levegőket vett.

A gleccser vájta gödrök között, a lyukakban meggyúlt vízben úszkáló rovarokat figyelve mesélte tovább. A Kastl gyerek azt is megmutatta neki, hogy meg van jelölve, és őt megbabonázta a jel, amit az árnyas pillájú fiú vékony kis nudliján viselt. Az emlék felkavarta, sebesen előrement, szinte fölfutott a kilátóig, ő alig bírta követni. Játékból el akarta kapni az előtte ugráló vádlikat, izgatóan feszült rajtuk a szűk nadrágszár. Amikor felértek, szinte rávetette magát Wagnerre. Szerencsére teljesen néptelen volt a te-

nyérnyi plató. Beleszédült a szemekben megnyílt sötét mélységbe. Milyen megérinthetetlen a minden hatalomról lemondó igazság.

Miután leereszkedtek, betértek a tükrök termébe. Wagner átrobogott a trükkös labirintuson. Ő viszont eltévedt, ott állt megsokszorozott önmagától körülvéve, és bármerre is indult, feje tükörlapoknak koppant. Akkor érezte, mekkora baj van. Életük látszólag biztonságos mederben zajlik, de a kapillárisokon a sejtek belsejébe is beszivárgott a nyugtalanság. Ki ne venne észre Kastl Öcsi és Levi Hermann között az egetverő hasonlóságot!

A lappangó viszályt árnyalta, hogy Cosima idegenkedett Wagner legújabb szokásától, a közös fürdőzéstől. Nem mer rá megesküdni, de mintha egy itáliai koncertsorozatról tért volna vissza, Velence, Bologna, Majland, onnan kezdve naponta fürdött az újonnan beszerelt márványkádban, őt is arra ösztönözve, vetközzön le, és bújjon be mellé. Nem! Annak idején anyja és mostohaapja, sőt, mostohaapjai is zajos fürdőket rendeztek, elnyújtott sikoltásokkal, oroszlánüvöltésekkel riogatva őt, hiába tapasztotta fülére a tenyerét, csak úgy bírta elviselni, ha bebújik a cselédlány rendetlen szekrényébe, ahol fullasztóan bűdös volt.

És akkor bekövetkezett az, ami a lehető legerőszakosabban tekerte ki a titok magyarázatának tekercsét: Wagner és Levi belibegtek a medencébe, hátborzongató természetességgel sikálták egymás testét, Cosima számára érthetővé téve az elutasítások miértjét, szemérmetlenül lubickoltak egymás párájában. Nem igaziból, hanem Cosima álmaiban, de vissza-visszatérően gyötörve a képzetektől elnyűtt lelket. Úgy ébredt, mint akin kitört a halálos járvány. Kikászálódott az ágyból. A nappal fényei sem nyugtatták meg. Úgy érezte, az ébrenlétnek az a szerepe, hogy megcáfolhatatlanná tegye az álombeli kataklizma bekövetkezését. Közbe kell lépnie! Vonzóbb és egyre vonzóbb akart lenni. Hol nadrágot húzott, hol barokkosan csipkés szoknyát. Hol lándzsavető görög fiúként pózolt előtte, hol drabális kocsmatündérként.

Nem értette, miért hanyagolja el, miért fordul el tőle, miért nem kell neki a teste. Wagner sem értette, Cosima miért tapad rá. A zavar eltemetett, befalazott emlékek bomló anyagából táplálkozva túlnőtt rajtuk. A ki-elégítetlen elvárások hamis képeket vetítettek rájuk, vagyis hamisítatlan képtelenségeket.

A nyugtalanság kiáradt a zenéből, és betöltötte az autónkat. Amihez hozzájárult a kontinenseket átrendező felfordulás kinti jelenetsora is. Vajon nem úgy áll-e a világ, hogy a harmónia fenntarthatósága illékony illúzió, és a katasztrófák törmeléke között, a por és a füst sötétségébe visszasüly-

lyedve lel igazi létállapotára az emberiség? Felbőszített, hogy Éva elaludt. De ha ébren volna, akkor sem volna jobb. Mint ahogy be is bizonyosodott. Felébredt, és ahogy kipillantott, rögtön felfogta, mi történik körülöttünk. A híradások tele voltak az országon átvonuló menekültekkel. Akkoriban még nem volt használatban a migráns kifejezés. Érdekes volna utánanézni, melyik volt az első híryanag, amelyben átvált a szóhasználat. Jól emlékszem arra az esetre, amikor a temesvári tüntetésekről tudósító román tévében este még huligánokat mondtak, másnap reggel viszont külföldről bevetett ügynököket. A változás háttérben az állt, hogy aznap, vagyis a 20-ról 21-re virradó éjjelen tért haza iráni látogatásából Nicolae Ceaușescu.

Éva szörnyülködve bámult ki az ablakon. Az ő tekintetétől a zene még inkább idegenné vált, málladozni kezdett, mint a falról leomló vakolat. Pedig épp a kedvenc jelenetemhez értek: Parsifal találkozik a csábító Kundryval. Milyen sokatmondó fordulat, hogy a csábító az anyjától hozott üzenettel hálózza be Parsifalt, az üzenet pedig egy csók, halálos ágyáról ezt küldi az anya a fiának, a boszorkány Kundry ajkain keresztül.

Éva kijelentésére, hogy segíthetnénk mi is, hogy legalább a szendvicseinket meg a benzinkútnál vásárolt kólát odaadhatnánk, lehúztam az épp felbukkanó parkolóba, és combja fölött átnyúlva, kinyitottam az ajtót. Add oda, ha akarod, tessék. Előre néztem, bele a semmibe. Add oda az avokádós szendvicseket, meg a mostari kifliket is, meg a szezámagos halvát, meg a rózsaszirupos rahátot. Tessék, add oda! Éva megdöbben, és bár nem néztem rá, látni véltem kérdőn felhúzódó szemöldökét. Mondott valamit, szó szerint nem emlékszem, mit, de a lényege: nem ismer rám. Éreztem, arcom rángatózik. Tőle szokatlan indulattal szinte kiugrott az autóból, el-sietett, aztán a parkoló végében megtorpant. Utánamentem, visszaült.

A rádióban ott tartottak, amikor Parsifal kiszabadítja magát Kundry csábító karjaiból. Mert ráébred, hogy félrevezették: a csókból hiányzik az anyai jószág.

Cosima többször belopózott Levi szobájába, beleolvasott leveleibe. És nála is talált valamit. Levi azt írta apjának, hogy Wagnernél tisztább embert nem ismer, és kivételes szerencsésének tartja, hogy nála dolgozhat, soha életében nem volt ennyire boldog. A vallomás hitelességét erősítette, hogy a levél kézbesítetlen maradt, talán túlzónak vélt őszintesége miatt.

Kérsz valamit?, kérdeztem Évától, amikor megálltam a mórakalmi benzinkútnál. Nem felelt, csak nézett maga elé. Vettem egy csomag rozmaringos grissinert, szereti rágcsálni. Már visszazálltam a kocsiba, amikor oda-támolygott egy ráncos arcú alak, erőteljesen nekidőlt az ajtónak, annyira

erőtlenül, hogy ha nincs ott a visszapillantó tükör, valószínűleg eldől. Alacsony volt, arca egy magasságban az arcommal, tekintetében apátia és élni akarás homályos vegyülete. Valamit suttogott, mintha azt mondta volna, lassú szájmozgással, külön kiejtve minden hangot, hogy G-E-R-M-A-N-Y. Éva bólintását továbbvittem, én is bólintottam a suttogó alak felé, és megpattintottam az ajtót, hogy kiléphessek. Mosolyfelébe rándult az arca, hátrátáncorodott, belekapaszkodott a tükörbe. Kiszálltam, kinyitottam a hátsó ajtót. Az alak alig bírt bebújni, segítenem kellett neki. Utánatszkoltam két nejlonszatyrárt is. Mire az ajtót rácsaptam, már aludt, feje mellére zuhanva. Pest felé egyórás lesz a kerülő, de legyen.

Arról az idegenségről, ami ekkor rám szakadt, nem könnyű beszámolni. A szagról, amely a leeresztett ablakon minden bizonnal hosszú füstfátyolként lobogott mögöttünk, a haldoklást idéző nyögésekről, amelyeket egy darabig az önigazolás manővereként fogadtam, de amikor lehalkultak és szagatottá váltak, túl sok lett bennük a kétségbeesés és a fájdalom, hogy primitív színészkedésnek tűnjenek.

Felhangosítottam a rádiót. A visszapillantóból lestem, mi történik a hátsó ülésen. Egy légy is bekerült, gyorsítottam, hátha kisodorja a huzat, de erre valahova behúzódott, és sunyin megkapaszkodott. Nem értettem, honnan került ide a légy, éjszaka alszanak.

Érettségi után tizennyolc évesen be kellett vonulnom katonának a belényesi kaszárnyába. Első reggel éles kúrtszóval ébresztettek. A kürtös a háló ajtajában állt. Még erőszakosabban elrecsegte az Avram Iancu-s indulót. Harmincan aludtunk a négyesével összetolt emeletes ágyakban. Azt se tudtam, hol vagyok, miféle helyen, kik vonaglanak körülöttem. Akkor éreztem ilyen mértékű idegenséget. A számkivetettség nyomasztó felhője lebegett felettem hetekig. Korábban mindig bízhattam, hogy értem jönnek, és hazavisznek. Egyszer az őrangyalom mentette meg az életemet, de többnyire anyám érkezett. Hajnalban beadott a bölcsődébe, üvöltöttem, mint akit nyúznak, de biztos lehettem, hogy délután négykor újra ott lesz. Miután világra jöttem az ő testéből, és az elbeszélésből tudom, mennyire nem akartam megszületni, a visszatérés illúziója minduntalan felizzott, valahányszor mellére tett, vagy dobogó szívéhez szorított.

Az opera a fináléhoz ért. Itt már nem történik semmi, hiába derül fény a titokra. A titokból arccal a bálványok felé fordított ceremónia lesz. A varázskerti jelenetben csókba forrt ajkak adják tovább Wagner legőszintébb vallomását.

Hirtelen elhatározással lekanyarodtam a kecskeméti Tesco parkolójába. Kinyitottam a kocsí hátsó ajtaját. Az alak összerezett, vérekes szemével ijedten bámult rám, de mint akit már rég kipöcköltek saját életéből, betörődve igyekezett kikecmeregni. Akkor láttam, hogy az egyik zacskóba gyerekruhákat gyömöszöltek, alattuk félig szétmorzsolódott kekszcsomag. Ahogy kihúztam a másik csomagját, kifordult belőle egy megtermett kerti törpe. Kis híján a lábfejemen landolt. Piros sapkás, fehér szakállas, jobb kezében bányászlámpa. Fején nem a hagyományos hegyes törpesapka, hanem turbánféle. Visszadugtam a zacskóba, és a zacskó fülét a férfi reszkető ujjaira akasztottam. Öregember lehetett, bár a fogai még egészen épek voltak. Ruházatának szerkezete, akár a hajléktalanoké mifelénk: mindent magára vett, de a sorrend nem stimmelt, a kockás flanelinget farmerdzsekijére húzta, az ingen V nyakú póló. A szag kétségtelenné tette, ruhája egybenőt a bőrével, így aztán sem a meleget, sem a hideget nem érzi már, illetve örökösén fázik, és örökösén melege van. Akár undorodni is lehetett volna nyálkás orrlukaitól, szőrös fülétől, de a viszolygásnál nem éreztem többet. Ugyanakkor a viszolygással is történt valami. Ahogy megpillantottam a zacskóból rám köszönő törpét, nyomtalanul szertefoszlott. Amikor három évvel ezelőtt Évához költöztem, amit kollégám exneje szó szerint azzal adott tovább, hogy megbomlott az agyam, akkor egyetlen tárgyat vittem magammal otthonról, a Kuka fedőnevű kerti törpémet. Miért pont azt? Mi más tudná egy élet bűnös árulásait közömbösen magába zárni. A húgomtól kaptam ötvenedik születésnapomra, így utalva gyerekkorunkra, amikor órák hosszat képes voltam az utca végében álldogálni, a rácsos kerítés mögötti tenyérnyi kert törpéit bámulva.

Az öreget nekitámasztottam egy közelben parkoló autónak. Féltem, ha eldőli, soha többé nem állítható talpra. Nem dőlt el. Visszaültem az autóba, rákanyarodtam a Szarvasi útra. Erdős részen mentünk keresztül, a fák az út fölé borultak. Az autó fényei rövid, szüntelenül előttünk futó szakaszt világítottak meg. Volt valami baj az egyik reflektorral, nem szórt egyenletesen, éles fénycsíkba sűrítette a fény egy részét. Mintha fénykantár lobogna előttünk, a fénycsík az acélból készült zabla, ami a ló szájába kerül, kétoldalt meg a kantárszarak. Sokáig nem néztem Évára. Hallottam, ahogy szaggatott, fokozatosan erősödő horkanásokkal csuklani kezd. Rápillantottam. Nem, nem csuklott. Zokogott. Még soha nem láttam így sírni. Percekig tartott, mire elcsendesedett. Megint tövig leeresztettem az ablakokat, maximumra állítottam a ventilátort. De a csípős szag akkor is érződött még, amikor Szarvas után beálltam egy mellékútra. A lámpa fényében gö-

röngyös mező, oldalt rezzenetlen levelű bokrok, közöttük bedőlt falú kunyhó. Áthajoltam Évához. Egyértelmű volt, miért álltam meg, rögtön tudta. Csókolózni kezdtünk. Aztán Éva kitapogatta az ülésállító kart, hátradöntötte az üléstámlát, áthúzott magához. És amikor, bár nem biztos, hogy az időérzékelésem tisztán működött, amikor Parsifal Amfortas beforratlan sebébe mártja a varázslótól visszaszerzett lándzsát, amitől a seb azonnal begyógyul, Amfortas dicsősége pedig beragyogja az ünneplők fölötti égboltot, én is belemártódtam a jóság szétterülő áramába. Kint javában derengett már.

Varga László Edgár

MÉGIS MOZOG

(ARTHUR RIMBAUD AFRIKAI VERSEIBŐL)

láttam a mindent – én szegény-szegényke pára
hisz átutaztam zordon kontinenseket
nem nő már rég bennem a lázadás virága
köpök reátok és megvetlek titeket

ha úgy vesszük még ez is egyfajta költészet:
torkomban a hányinger rút lírája ég
ha nem hányok azért rossz ha hányok meg azért
hogyan szakadna be a föld s dőlne rá az ég

istentelen szavakban kerestem az istent
és olykor megtaláltam – haljak meg ha nem
mit magyaráznám ezt a szoknyás fals papoknak?
hisz nem költők – s a rossz föld csak gyomot terem

én láttam *őt* – igaz hogy segített az abszint
lebontotta a vakságból épült falat
többet adott e zöldes lötyt a kultúrának
mint az egyház ezernyolcszáz éve alatt

mert hát a tömjénfüst nem dobja el a gyöplőt
hogyan vágtázhassanak az elme lovai
a művészet pártolója az egyház persze
hány száz évig kellett hízelegni neki

és hány „antiklerikális” művészt tett tönkre
lángelmékre mondta hogy bolond és csacsi
ezek megégették volna galileót is
ha galilei nem szól hogy: „tévedtem bocsi”

tudom már: *az erkölcs az elme gyöngesége*
és csak a haldoklóknak jó vigasz a hit
én örök bujdosó a kék ég horizontján
szánom európa kivénhedt földjeit

hogyan utazgatni kezdtem s láttam mi az ember
egy nap eldöntöttem hogy mindent elhagyok
a világ ostoba rút fáradt undorító
de én arthur rimbaud én nagyon szép vagyok

charleville párizs brüsszel róma london után
mint forró öl csábított abesszínia
most fekete emberek közt viszek egy boltot
egyedül én vagyok itt sápadt francia

s hogy esténként végre (az istenit!) bezárok
és a raktárból még egy palack bort hozok
tudom hogy az ég csak egy forró üres bádoggal
de alatta a föld azért mégis mozog

ATTENBOROUGH

A Hull-i akváriumról szóló linket Feri küldte át e-mailen, hogy könnyebb legyen megterveznünk az utazást. Megbeszéltük, hogy a karácsonyi szünetben kivételesen nem ő jön, mi megyünk ki hozzá a gyerekekkel. A tíz napból egyet mindenképp szánjunk a *The Deep*-re, írta, biztosan nem fogjuk megbánni. A hely nevééről elsőre önkéntelenül is egy régi, amerikai pornófilm ugrik be, az, amelynek női főszereplőjéből harcos feminista lett, Ferinek persze nem mondom, attól tartok, sértődés lenne belőle. Így is mindig megkapom, hogy nekem semmi nem elég jó. A hajó formájú, futurisztikus építmény Yorkshire megyében, közvetlenül a tengerparton található, nem messze attól az észak-angliai munkásvárostól, ahol Feri is lakik.

A honlapon azt olvasom, az akvárium óriásmedencéiben több mint háromezer halfaj él. Az emeletek közt kúpszerű üveglift közlekedik, ahonnan a szirticápákra látni: olyasfajta érzés lehet utazni vele, mintha az ember az óceán mélyére ereszkedne. Az oldalon rájákat, nejlonzacskókként lebegő medúzákat is mutatnak, engem legjobban mégis a számárpingvinek nyűgöznek le. A sarkvidéki környezetet utánzó térben kis kolónia éldegél, mindegyikük igazi egyéniség. Külön nevük is van, szárnyukon pedig színes szalagot viselnek, ami alapján azonosíthatók. Úgy tűnik, jól érzik magukat ebben a környezetben, a fiatalabb egyedek már itt születtek. A vízben ide-oda cikázó, áramvonalas lények a parton mókás plüssállatokká változnak, a gyerekek nagy öröme – a képeken jól látszik, az üvegfal előtt állandó a tolongás.

Augusztus vége van, kibírhatatlan hőség, négy hónap van hátra az utazásig. Nem tudok aludni, éjszakánként a gép előtt ülök. Elképzelem, milyen jó volna a pingvineknek berendezett akváriumban hűsölni, megmártózni a jéghideg vízű medencében, amelynek üvegfala a legapróbb mozgást is premier planban közvetíti. Önkéntelenül is megborzongok, közben pólóm alatt lassan csordogálni kezd az izzadság.

Másnap mutatom az internetes oldalt a fiamnak, aki ettől fogva minden este kéri, nézzük együtt a pingvineket, még rövid történeteket is szövünk az akvárium kis lakóiról. Egy ideje a vizek élővilága érdekli őt a legjobban, azt mondja, ha felnő, tengerbiológus szeretne lenni. Nemsokára már tud-

ja az összes állat nevét és legfontosabb jellemzőiket, Stanley szemtelen, Rapha félnék, Diane játékos, és így tovább, órákig elnézegetné őket.

Kedvence az óvatos Brian, aki többnyire megfontoltan lépeget a medence körül, néha azonban a többiekkel együtt önfelédten kergeti a vízfelszínen keletkezett buborékokat. A csapatban ez a madár a legidősebb. A fiam a róluk készült videón folyton őt figyeli, alig várja, hogy végre élőben is láthassa.

Még tart a nyári szünet, nem szólok rá, hogy ideje volna lefeküdni, néha este tízkor is a képernyő előtt ül. Nemrég ballagott el az óvodából, ősszel iskolába megy. Már majdnem hétéves, de még mindig nagyon anyás, ha valami baj éri, most is az ölembe bújik, mint kiskorában. Vékony karjával átöleli a nyakam, fejét a mellemhez szorítja, olyan erősen, hogy levegőt venni is alig tudok. Megpróbálom eltolni magamtól, de nem engedi, ha felemelem a hangom, panaszos hangon sírni kezd. Esténként bekéredzkedik az ágyamba. Hiába mondom, hogy már nagyfiú, és hogy egyébként sem kényelmes így kettőnknek, csak néz rám esdeklően a nagy barna szemével. Ahogy fekszik mellettem elnyújtózva, az arca nyugodt és békés. Sokáig nézem, tenyeremmel elsimítom homlokából az izzadt hajtincseket. Ilyenkor szeretem őt a legjobban, jobban, mint máskor, mint mikor ébren van, alig tudok betelni vele.

A következő hónap észrevétlenül múlik el, minden az iskola körül forog. Ferivel hetente egyszer beszélünk skype-on, többnyire este, vacsora után, nem sokkal lefekvés előtt. Feri hétköznap sokat túlórázik, néha hétvégén is meetingekre kell mennie, ha teheti, a szabadnapjain délig alszik. Utána a haverokkal megisznak egy sört valamelyik pubban, vagy kimennek a közeli parkba grillezni, ahogy általában a helyiek, ilyenkor este jut ránk ideje. Ülünk a két nappaliban egymással szemben, ő Leedsben, mi Budapesten. Néha én beszélek vele, néha a gyerek.

A fiam már fáradt, nyugös, de azért örül az apjának, faggatja, mikor látogat meg bennünket legközelebb. Mutatja neki a rajzait, nagyon ügyesen rajzol, az egyikén mikiegerszerű figura fut fel a hegyre, onnan lövi a hegy lábánál összegyűlt ellenséget, de ha kell, a tengerbe ugrik, ott folytatja velük a harcot, mint egy képregény, olyan az egész. A másikon komplett víz alatti város látható, aktatáskás bálnák vagy kardszárnyú delfinek sietnek reggelente bálnahivatalba, tülekednek a sűrűn nőtt korallok között, délután tágas bálnaházakban várják őket a bálnagyerekek, a fiam lelkesen magyaráz, mi hol van a képen, de közben alig áll már a lábán, majd' leragad a szeme. Feri is fáradtnak látszik, csak ímmel-ámmal válaszolgat neki, a ka-

merán keresztül egy főzőműsor hangjai szűrődnek be, biztosan azt nézi, de azért udvariasan hümmög, igen, tényleg nagyon szépek. Arra gondolok, mennyit változott, amióta kiköltözött. A ruhái, a beszéde, a mozdulatai, már semmi nem ugyanaz, egyedül a téma, amit időről időre felvet. Régen mindig farmerban járt, viszolygott az irodai öltözékektől, most legtöbbször ingben-nyakkendőben ül a képernyő elé, az elegáns, sötét zakót gondosan a szék karjára teríti, mintha bárki is számonkérné rajta otthon a dresszkódot. Kérdi, hogy megy a fiunknak a suliban, vannak-e barátai, kedvesek-e vele a tanítónők. Látom, jó neki ott kint, többet is keres, mintha végleg hazaköltözne. Egy óriás bútorgyártó cégnél dolgozik lassan harmadik éve, a főnöke megbecsüli, pár hete előléptette Ferit.

Egy ideig úgy volt, hogy mi is utána megyünk, de a cég, ami munkát ígért, az utolsó pillanatban visszamondta. Színes gémkapcsokat kellett volna összekészítenem különféle rendelésekhez egy irodában, napi kilenc órában. Nem túlságosan érdekes munka, viszont az órabér magas, és a juttatások is kielégítőek, utánanéztem az interneten. Kiszámoltam, nagyjából duplaannyit kerestem volna, mint amennyit itthon, a hivatalban, kár, hogy végül mégsem jött össze. Feri ennek ellenére maradna még, azt mondja, megérné legalább ugyanennyi ideig, kisebb vagyont is megtakaríthatna így. A pénzt addig az egyik kinti bankban kamatoztatja. Mikor legutóbb nálunk járt, zsebéből kiesett az átutalásról szóló megbízás, amin az anyja nevét tüntette fel kedvezményezettként, egy pillanatra belém villant, biztosan nem egyszeri esetről lehet szó. Apám akkor még élt, vidéken feküdt kórházban, hetente többször is látogatni kellett, a spórolt pénz jó részét, amit az új életre szántam odakint, rövid idő alatt feléltem. Észembe jut, hogy a fiunk négy év múlva felső tagozatos lesz, a válást mégse hozza szóba egyikünk sem. Egyáltalán, semmi olyasmiről nem beszélünk, ami kettőnk kapcsolatát érinti.

Nem beszélek neki Kálmánról, aki a mellettünk lévő irodában dolgozik, és az utóbbi időben egyre sűrűbben jár át hozzánk. A büfébe menet mindig megkérdezi, hozzon-e nekem is kávé, néha kéri, ebédeljünk együtt a kávézóban. Persze nemet mondok, de nem akarom megbántani, a munkára hivatkozom, épp egy nagyobb projektben vagyok benne, magyarázom neki, sajnálom az étkezéskor tölteni az időt, az irodában ebédelek. A hangom meggyőző, látom rajta, hogy sajnál, amiért egy percem sincs, egy idő után már én magam is elhiszem ezt az egészet.

Kálmán legalább tizenöt évvel idősebb, özvegy, a felesége halála óta újra az anyjával él. Ősztől tavaszig horgolt mellényt visel a zakója alatt, lábán

ormótlan műbőr cipőt, a folyosón furcsán, kacsázva jár, mint a gyenge csípőizomzatúak. Néha süteményt is hoz, szalvétában zserbót vagy minyont, mikor félénk mosollyal felém nyújtja, egy pillanatra összeér a kezünk. A bőre hideg és nyirkos.

Nézem az interneten a külvárosi angol épületeket. Mindenütt ezeket a vörös- meg barnatéglás keskeny sorházakat látni, mindegyikhez tartozik utcára nyíló kiskert. Mintha egy vicces kedvű óriás zsúfolta volna szorosan egymás mellé őket. A szűk kislakást, amelyet Feri is bérel, azt hiszem, képtelen lennék megszokni. A kamerán keresztül látom, hogy a falakat menyeyezettől a padlóig rózsamintás műanyag tapéta borítja, arra gondolok, milyen rossz lehet ott a levegő. A lakást állítólag csak vérrel-verítékkal lehet kifűteni, a szomszédból pedig esténként részeg ordítás hallatszik át, de Feri azt mondja, neki megfelel így is. Hiába győzködöm, az istennek se akar elköltözni.

A Google maps-en virtuálisan bejárom az utcát, lassan már ismerem minden egyes szegletét. A kis nyilak segítségével elcsatangolok a legközelebbi buszmegállóig, sőt, néha azon túl, egész a belvárosig, ahol egy kanárisárga épületben számos étterem meg kávézó van. Vele szemben a piacon szusit és friss, arab kenyeret is árulnak. Feri azt ígéri, csupa érdekes helyre visz majd bennünket, oda, ahová a helyiek járnak, a fix pontot persze továbbra is a *The Deep* jelenti.

Ősz végén itthon még kellemes az idő, Feri a kamerán keresztül mutatja, hogy náluk is szépen süt a nap, mintha csak kora nyár volna, rövidnadrágban és lezser pólóban integet a gép mögül. A lakás ablakai itt is téglalap alakú kertre néznek, amin Feri a szomszéd öregemberrel osztozik, őt állítólag ritkán látni. Csak a macskáját, ahogy délelőttöként a kint felejtett nyugágyon fekszik, hatalmas, busa fejét a fény felé fordítja. A kertben az önkormányzat alkalmazottja nyírja rendszeresen a fűvet, ami szinte lehetetlenül zöld. Feri, amíg odakint nem fagy, itt szárítja a ruháit, jó időben grillezni is lehet. Nemrégiben vett új sütőt, amit pár hete be is üzemelt.

Legutóbb azt találta ki, hogy mikor legközelebb jövünk, szervez a tiszteletünkre egy igazi kerti partit, amire meghívja majd néhány munkatársát is. Gyakran jár össze velük, mutatott róluk néhány fényképet. Sötét bőrű, közel-keleti emberek, egyikük libanoni, a másik egyiptomi. Mikor Feri meglátogatja őket, a feleségeik, akik kivétel nélkül mind háztartásbeliek, óriási lakomát rendeznek, a tálakon hegyekben áll a káposztalevélbe csavart fűszeres rizs, amit hagyományosan, párnákon ülve fogyasztanak el. Ritkán

engednek maguk közé idegeneket, holott a gyerekeik már mind angol földön születtek.

Eszembe jut a fiam osztálytársa, Aya, akinek a családja pár éve Marokkóból vándorolt be. Ayának öt testvére van, a legidősebb tizenhat éves gimnazista, Aya közülük a legfiatalabb. A szülők hatalmas szürke dzsippel szállítják őket reggelente, jólöltözöttek, egyedül a kislány, aki most is töri a magyart, tűnik gondozatlannak. Kinyúlt ruhákban, félretaposott, koszos tornacipőben jön az iskolába, göndör haja két kócos varkocsban lóg a vállára. Ha találkozunk velük, mindig mosolyognak. Mikor a férfi mellém lép, egy pillanatra megcsap az izzadsággal kevert, tolakodó parfümszag, önkéntelenül is fintorogni kezdek tőle, de azért udvariasan én is mosolyra húzom a számat, nehogy észrevegyék. A felesége magas, kissé testes negyvenes nő, az arca mindig tökéletesen kisminkelve, mint aki már kora reggel fontos tárgyalásra siet, holott munkája sincs. Még egyszer sem beszéltem velük. A szülői értekezleten türelmesen végighallgatják a tanítónőket, időnként lopva egymásra néznek. A nő ilyenkor alig észrevehetőn bólint, mint aki maximálisan egyetért az ott elhangzottakkal. Pedig nyilvánvalóan fogalma sincs az egészről. A fiam gyakran panaszkodik Ayára. Azt mondja, a lány ebéd közben hangosan csámcsogva rágja az ételt, szürcsölve issza tányérből a levest, mint valami kis állat, a folyadék jó része a ruháján köt ki. A tanítónő mégsem szól rá, oda se néz, komótosan eszik tovább, csak a fiamnak megy el tőle az étvágya.

Az iskolában mostanában egyébként sincs minden rendben. Reggelente kedvetlenül ébred, délutánra rettenetesen elfárad. Panaszkodik, hogy a tanítónők idegesek, előfordul, hogy kiabálnak is velük. Aki az órán mocanni vagy beszélgetni mer, az büntetést kap, szünetben sem mehetnek ki a folyosóra.

Azzal vigasztalom, már nincs sok hátra az utazásig, és hogy azt találtam ki, ha úgyis ott vagyunk, egyik nap megnézhetnénk Londont. Beszélek neki a Temzéről, a Fehér-toronyról és a Big Benről, amiket még gyerekkoromban a szüleimmel láttam, meg az óriási szemről, a London eye-ről, ami akkoriban, a nyolcvanas évek végén persze még nem volt, és ami majdnem olyan, mint a budapesti, csak sokkal nagyobb és félelmetesebb. Azóta sok minden megváltozott, a városban több lett a szín, és még nagyobb lett a keveredés, talán én magam sem ismernék már rá. De mindez most nem számít, látom a fiamon, hogy lelkes, várakozón, csillogó szemmel néz rám, kéri, meséljek még. Másnap az apjának is elújságolja, mit tervezünk.

Egy héttel később terrortámadás történik a fővárosban. Rengeteg a sérült, van köztük néhány halálos áldozat is. Feri még aznap este bejelentkezik, beszámol róla, milyen biztonsági intézkedéseket vezettek be a reptereken és a nagyobb bevásárlóközpontokban, miközben beszél, a hangja időnként alig észrevehetően elcsuklik. Úgy tudja, a rendőrség egy helyi férfit gyanakszik, a gyanúból egyelőre kizárják az új bevándorlókat. Eldöntöm, hogy inkább mégis kihagyjuk Londont. Legszívesebben az egész utat lemondanám, gyerekekkel nem kockáztatnék, de a jegyek miatt már nem lehet, kidobott pénz volna, zakatol egyre a fejemben, a fiamnak és az apjának sem okozhatok csalódást.

November végén részletes listát készítek arról, mi kerüljön majd a táskákba. Szeretem az ilyesmit előre megtervezni, a poggyász méretével is trükközni kell, jó lenne megspórolni a feladás költségeit. A sporttáska, amivel utazni szoktunk, a beépített szekrény legfelső polcán van, hogy elérjem, létrára kell állnom. Elhúzó a nehéz tolóajtót, kezemmel beletúrok a fekete nejlonzsákok közé. Mindegyik oldalán celluxszal odaerősített felirat van, használaton kívüli ruhák és cipők vannak bennük, Feri ezeréves holmijai. Csupa olyasmi, amit nem sokkal azelőtt pakolt össze, hogy kiköltözött. Átfut rajtam, anyám lakásában laktunk ugyanígy, jó tíz évvel ezelőtt, dobozokból meg szatyrokból öltöztünk, közben azt terveztük, elsőnek a belvárosban fogunk lakni, aztán, ha lesz elég pénzünk, veszünk valahol Pest környékén egy házat. Eldöntöttük, gyereket minimum öt év múlva vállalunk, Ferinek akkoriban munkája se volt, aztán három év múlva mégis megszületett a fiunk. Az elején nem zavart, hogy Feri jóval fiatalabb, nem számít, mondogatták az ismerősök, vagy inkább nem ez, ami igazán számít, meg hogy egyébként se látszik, de aztán kiderült, mi ketten teljesen más akarunk, én családot, Feri viszont akkor még inkább a haverokat, nehezen állapodott meg. Mire a fiam bölcsődés lett, már nem voltam benne biztos, akarom-e ezt az egészet. Ahogy lehetett, visszamentem dolgozni. Nem sokkal később jött Ferinek ez a külföldi munka, én pedig egyszer sem kértem, maradjon. Nézem a zsákokat, már rég ki kellett volna selejteznem őket, de valamiért mégsem tudtam megtenni. Abban reménykedem, odakint sikerül majd tisztáznunk mindent, azt is, mi legyen velük.

Pár nappal az utazás előtt Feri váratlanul kórházba kerül, az orvos szerint kiújult a veseköve. Vérátömlesztést is kapott, néhány hétig biztosan nem engedik haza. Semmi értelme nincs, hogy kimenjünk, mondja aznap este Feri a kamerába, halasszuk inkább januárra az utazást. Az arca sápadt, látom rajta, hogy nehezebbre esik a beszéd. Mielőtt befejezzük, felhúzza a

rombuszmintás kórházi ruha ujját, mutatja a vadonatúj, kékezüst *Fossil* karórát. A halványszürke bőrszíj feszesen simul a csuklójára. Kissé bizarr látványt nyújtanak így, együtt. Feri azt mondja, a cégnél csak kevesen kaptak ilyen karácsony előtt, a fejes lieblingjei, teszi még hozzá, és fáradtan felnevet. Nézem, ahogy ott fekszik az ágyon, valószerűtlenül törekenynek tűnik most, fáradt kisfiúnak, akit az anyukája ott felejtett a kórházban. Önkéntelenül is az jut eszembe, képtelen lennék olyasmit viselni, aminek a nevében benne van a fos szó.

Azon gondolkodom, mit mondok majd a gyerekeknek. Több mint fél éve nem látta az apját, ráadásul ott a *The Deep* és a pingvinek, számítok rá, hogy eltörik nála a mécses. Szeretném kárpótolni valahogy. Felmegyek a honlapra, a kis navigációs fül baloldalt rögtön mutatja, hogy a webshopból rendelni is lehet. Van póló, bögre, kulcstartó és a szokásos apróságok, meg persze plüssök minden mennyiségben. Egy ideig válogatok közöttük, aztán megnyomom a vásárlás feliratú gombot.

A csomag két ünnep között érkezik meg, a fiam izgatottan bontogatja a színes papírba burkolt dobozt. Mikor belenéz, először nagyon megöriül neki, aztán kisvártatva csalódottan félrerakja. Egy kis plüsspingvin van benne, szárnyán világoskék szalag, épp amilyen Briannek, az igazának is van. Szinte tökéletesen élethű, nem értem, miért nem tetszik neki, nem hajlandó kézbe venni, este az ágyba sem viszi magával. Mintha az új játék nem is létezne.

Sehogy sem hagy nyugodni a dolog, nézegetem a figurát, megvizsgálom minden oldalról. Nincs rajta hiba vagy szakadás, mégis érzem, valami mégsem stimmel vele, mikor jobban megvizsgálom, akkor látom, mi lehet a baj, a biztonság kedvéért az interneten látott fényképekkel is összevetem. Úgy tűnik, tévedés történt, Brian helyett Stanleyt, a szemtelen madarat küldték el nekünk. Ő ilyen dundi, pocakos, mint amilyen ez itt.

Írok egy e-mailt a boltnak, a reklamációhoz képet is mellékelek. Két nap múlva válaszolnak, egy munkatársuk udvariasan szabadkozik, amiért rossz madár került a dobozba, ha kérjük, biztosít róla, haladéktalanul kicserélik. A visszaküldés költségeit is ők állják. Elújságolom a dolgot a fiamnak, aki a hírre megbékél, mikor a csomag tíz nap múlva megérkezik, a vacsorát sem tudja megenni, annyira izgatott. Aznap este úgy alszik el, hogy magához szorítja a plüssmadarat. Másnap nincs iskola, délelőtt megsétáltatjuk Briant a szokatlanul meleg, január eleji napsütésben.

Mikor hazaérünk, kéri, nézzük meg újra az akváriumos oldalt, meg akarja mutatni Briannek a testvéreit. A honlapon rákattintok a pingvinház fo-

tójára. A hosszú ismertető mellett most új bejegyzés látható. A fenntartók sajnálattal közlik a hírt, hogy a látogatók kedvence, Brian két héttel ezelőtt elpusztult. Az állat fényképénél kis *RIP* felirat olvasható, alatta pedig, hogy azóta vásároltak helyette új madarat, a halványszürke szalagot viselő fiatal, játékos állat neve Attenborough, aki máris rengeteg látogatót vonz az akvárium előtti üvegfalhoz.

Bekapcsolom a webkamerát. Ez is új szolgáltatás, rajta keresztül akár a nap huszonnégy órájában megfigyelhető a pingvinház. Az akváriumban épp most zajlik az etetés. A narancssárga overallos gondozó vödörből kisebb halakat dobál a madaraknak, akik a medencénél tülekedve várják, mikor kerülnek sorra. A legszélén Attenborough nyújtogatja a nyakát, kíváncsi-an oldalra fordított fejét időnként a szárnyához kapja. Boldognak látszik.

CTRL, ALT, DELETE

Buzi néni buzgólkodott. Egy ecsettel tisztogatta a korlátot.

Buzi néni elhárító program aktiválva. Tíz másodperc, számláló indul. Fejet a lehető legmélyebbre húzni a kapucniba, lépteket meggyorsítani, a harmadik másodperc táján odavakkantani valami köszönésfélét, de kellő körültekintéssel, még véletlenül sem teremtve szemkontaktust, szinte a vakkantás svungján lendülni is tovább az ajtó felé, s mindezek közben a nyolcadik másodpercre a zárba csúsztatni, Buzi néninek immár háttal, egyetlen kulcsfordításnyira a megmeneküléstől. Tíz másodperc, ez volt a maximum, nagyjából ekkorra aktiválódott Buzi néni szomszédolási programja.

Buzi néni oprendszere lassú volt, de annál kíméletlenebb programok futottak rajta.

Kívánok, Istvánkám, töltött be Buzi néni kedélyes fáziskéséssel.

Buzi néni valamilyen oknál fogva Istvánkámnak szólította őt. Persze Buzi nénit sem hívták Buzi néninek. Bardi Bandi beköltözése után nevezte el így, amikor Buzi néni a tőle megszokott erőszakos tapintattal érdeklődött, ki ez a fiatalember, meddig lesz itt, hol alszik, egyáltalán hogy férnek el ketten, ha jönnek ide mindenféle kislányok, mert hát csak jönnek, és ezen a ponton jelentőségteljesen felvonta pár szál szemöldökét, mint aki melegen ajánlja, hogy de aztán jöjjenek is. Nem vagyunk buzik, ha erre céloz, közölte szárazan. Buzi néni, hát ez jó, Buzi néni, ez mekkora, csapkodta a combját Bardi Bandi, nemcsak öt perccel, fél vagy pár órával, de napokkal a történet elmesélése után is. Megfogadta, hogy a jövőben igyekszik minimalizálni a kettejük közti kommunikációt.

Kulcs már a zárban. Vészjósló csosszanások hátulról.

Nem felejtí el a jövő keddet, ugye, kedves, szólt utána Buzi néni. Mit kellett volna elfelejteni? Soha nem is tudott róla, hogy bármi olyasmi történhet a világban jövő kedden vagy akármikor, amivel kapcsolatban Buzi néniel közös érdekeltségeik lehetnek.

Nem, mondta végül, konokul a zárat fixírozva.

Ennyivel nem lehetett leszerelni Buzi nénit. Nagyon elvárjuk már, folytatta rendületlenül. Nehézbombázó üzemmódba kapcsolt. Tudom, maga fiatal, annyi dolga van (horkanás), éli az életét (röhintés), de hát csak ebben a házban lakik, és évek óta egyszer sem jött el.

Kezdte kapisgálni. Megadóan szembefordult Buzi nénivel. Fordulás közben megrántotta a derekát. Éles nyilallás.

A betörésekről is lesz szó, tódította Buzi néni tágra nyílt szemmel.

Azt bezzeg nyilván sosem vitatják meg, hogy az ordító csecsemőket valami tökéletesen hangszigetelt (bár a leghatásosabb az volna, ha légmentesen záródó) dobozba kéne csukni, vagy azt, hogy az összes buzi nénit és bácsit, aki süketen bömbölteti a tévét, hallókészülék viselésére kötelezni, kötelezettsége megszegése esetén pedig a szolgáltatás felfüggesztésével büntetni.

Hozzám nem törtek be, vonta meg a vállát, pedig a lelke mélyén tudta, innen már nincs visszaút. A nyilallás okozta fájdalom tompult, terjeszkedni kezdett. Valószínűleg eddig is érezte, csak egy időre megfeledkezett róla.

Hogy mondja, aranyos?

Hozzám még egyszer sem törtek be, ismételte tagoltan és hangosabban.

Még, Istvánom, még, lengette meg az ecsetjét Buzi néni figyelmeztető mutatóujj gyanánt. Maga nem látja, kik járnak ebben a házban? Sokatmondón körbehordozta tekintetét, mintha nem volna egyértelmű, melyik házban. Hogy a héten harmadjára ellenőrzöm a hátsó lépcsőt? Az ecsetmutatóujj a hátsó lépcső irányába integetett. Hogy este tizenegykor mászkálnak le-föl, le-föl?

Szoktak, hagyta helyben. Elég meggondolatlanul, még mélyebbre taszítva magát a beszélgetés medrébe.

Ha illet lát, föltétlen szóljon nekem, csavarta lejjebb a hangerejét Buzi néni. Ha éjfélkor, akkor éjfélkor! Ne zavartassa magát, csak csöngessen bátran.

Jó, mondta. Néha felmerült benne, hogy egyszer tényleg meg kéne csinálni. Éjfélről, mondjuk, hajnali háromig. Szanaszét basztatni a csotrogányt. Kár, hogy lusta volt hozzá.

Remélem, magának legalább van esze, mondta Buzi néni, és egyetért a ráccsal.

Mindig is egyetértettem, mondta. Buzi nénit nem lehetett ilyen blódségekkel lekenyerezni. Nagyon tudja, miről beszélek, legyintett. No, figyeljen, elmondom (közelebb hajolt, suttogóra fogta), ne azoktól hallja először. Itt a lépcsőház irányába intett. És elmondta. Pusztító alapossággal. A Gulyásékról szövegelt, akiknek persze telik riasztóberendezésre, bekötve a rendőrségre, de hát mire nem, azokhoz takarító jár, és hozatják maguknak az ebédet, mert annak az asszonynak letörne a körme, ha egy fakanalat a kezébe venne, a többi lakónak meg csak vágják el a torkát fényes nappal (bár vágnák, gondolta), aztán valamit egy részegről, aki a lábtörő-

jén feküdt múltkor (hányt volna oda, gondolta), majd a tűzvédelmi szabályzatról, amit persze, érdekes, senki sem emleget, ha arról van szó, hogy a Jancsóék a negyediken fából készíttetnek ablakkeretet, mert nekik olyan ablakkeret kell, tulipános faragásokkal, mi lesz a következő, székelykapu, vagy azok ott, a harmadikon, hogy különben miféle vadházasságban élnek, ahhoz neki semmi köze, de hogy egy kerti asztal mellett kaszinóznak a gangon, és ha nem huszonötödjére szól nekik, akkor egyszer sem, de juszt is kinnhagyják, csakazértis, őt bosszantani, arról meg már szót sem ejt, hogy mécsessel, lampionnal, minden franczal világítanak (gyűjtanak föl egyszer az egész tetves kócerájt, gondolta), de nem is ez az érdekes, hanem. Viszketett a segge. Várta, hogy mi az érdekes. Az derült ki, úgy a tizedik perc táján, hogy rácspártiként azt támogatja, hogy szedjenek be mindenkitől huszonötezer forintot egy kurva felesleges zárható rácsra, mindjárt kettőre, csak mert néhány paranoid vén csontnak egyéb szórakozása sincs, mint lakók és idegenek után leskelődni a házban. Mínusz huszonötezer forint. Majdnem egyhavi rezszi.

Hánykor is lesz, kérdezte tompán. Olyan érzése támadt, mintha egy roppanással egymásba csúsztak volna a csigolyái.

Kereken hat óra, vágta ki Buzi néni szinte katonás büszkeséggel. Ne nagyon késsen, Istvánkám, pontosan kezdünk, aztán elfoglalják a legjobb helyeket. Persze, mindig elfelejtem, nevetett Buzi néni, maga fiatal (ezt ő is mindig elfelejtette), még bírja az állást.

Ja, mondta. Vágott egy vigyornak szánt grimaszt a göcörésző Buzi néni-nek, úgyse lát rendesen, biztos csak valami elmosódott foltot. A nap végére egy elmosódott folt maradt belőle.

Ha megfogad egy tanácsot, mondta Buzi néni, érdemes nézni a lenti faliújságot, tudja, ott a kukák mellett!

Soha nem tűnt még föl neki, hogy faliújság volna a házban. Zuhanyozni is jó lett volna már, például kimosni végre a seggét. Miközben azt mondta, hogy majd nézi, hátranyúlt, feltétlenül nézi, és lenyomta a kilincset, fél lábbal már bent is volt.

No, jól van, nem tartom föl tovább, kedves, örülök, hogy eljön, integezett ecsetjével Buzi néni, és visszatipegett korlátot tisztogatni.

Bevágta az ajtót, és nekidöntötte a hátát. Az ajtóról pattogzó festék egy darabja a padlóra hullt. A plafonon túl felordított egy gyerek.

A plafonon túl ordító gyerek idestova három éve ordított fel a nap legkülönbözőbb pillanataiban. Persze éjjel és hajnalban, amikor aludt vagy leg-

alább próbált, vagy amikor hazaért, és szeretne volna elhíttetni magával legalább pár órára, hogy egyedül van a világon. Nem lehetett. Sosem lehetett.

A konyhából bardibandihangok szűrődtek ki. Ha éjszakai műszakban dolgozott, ilyen tájban reggelizett. Semmi kedve sem volt összefutni vele. Pláne seggcsutakolás közben, a fürdőszobában, ahol évek óta meg kellett volna csináltatni a zárat, és ahová Bardi Bandi hamarosan kicsoszog tisztálkodni. Soha nem zavartatta magát. Ha ő zuhanyzott, Bardi Bandi megörült, hogy végre nincs módja menekülni. Sikálta a lepedékes fogsorát, és tele szájjal pofázott, fehér pettyekkel szítva be a tükröt. Vagy borotválkozott, az még gusztustalanabb volt. Mindig megskalpolta egy-két ragyáját, aztán, mivel a sajátját hetek alatt szétpacsálta, elkunyerálta az after shave-jét. Ettől nem lehetett eltántorítani, még akkor járt jobban, ha szemmel tartotta. Hozzá ne érj a gennyes kezeddal, bazmeg, szisszent fel minden alkalommal, ahogy Bardi Bandi vérmaszatos mancsa az üveg szájához közelített. Bardi Bandi közben a gyulladt arcbőrét csapkodta, és panaszos orrhangon jajongott. Az üvegen maradt vérfoltokból lehetett tudni, ha suttymban használta. Ilyenkor többé hozzá se nyúlt. Inkább Bardi Bandinak adta az egészet, legalább egy ideig nyugta volt tőle. Mármost e tekintetben.

A szobája volt a lakás egyetlen összebardibandizatlan területe. Általában kulcsra zárta. Bardi Bandi többnyire azért kopogott, hogy felkínálja a kajája maradékát, bár még soha nem élt ezzel a lehetőséggel. Bardi Bandi főleg pizzát rendelt, vagy valami kínai undormányt, esetleg óriásburgert hozott a sarokról. Tőzsdézéshez vagy legalábbis ahhoz a tevékenységhez, amit tőzsdézésnek hívtak, kukoricát pattogatott. Ilyenkor egy fél napig hányingere volt a konyhában terjengő műsajtszagtól. Arra az esetre, ha mégis elfelejtette volna kulcsra zárni az ajtaját, igyekezett beidomítani Bardi Bandit, hogy a küszöbről intézze hozzá mondandóját, és ne közelítsen a fekhelyéhez. Évek munkája volt. Egyszer halántékon dobta egy elemtöltővel. Csak Bardi Bandi tudta, mi lakozik benne.

Benyomta a laptopot, és végigvetődött az ágyon. Fájt a dereka, fájt a térd. Fájt az agyában ordító gyerek. Kicsípte a seggét a fos. A laptop lassan, kehes surrogással melegeedett be. Óskori vacak volt, többnyire olyan unalmas szarokkal, mint a Death at Dawn vagy a Freaky Apocalypse és a Dirty Townnak is csupán a harmadik verziója. A Blackhill Asylum nem volt rossz, de kellett hozzá egy hangulat. Évek óta vágyott egy jobb gépre, amin legalább a Dirty Town 5 elfut. Azzal mindörökre megelégedett volna. A hevesben állítólag olyan hiperrealisztikusan lehet kurvát erőszakolni, hogy az ember egy életre elveszti az érdeklődését a pornó iránt. Ezt egy fórumon

olvasta. Mindegy, őt a nindzsacsillag például sokkal jobban foglalkoztatta, meg a pengékkel felszerelt bumeráng. Ilyenek voltak az ötösben. Szamurájkarddal is lehetett belezni. Az egész valami kínai negyedben játszódott.

Kurva rács. Kurva Buzi néni. Mínusz huszonöt rongy.

Döntött. Ma elérkezett a leszámolás ideje. Ma ölni akart. Még néhány másodperc, és átlényegül. Ma ő lesz Mauro Carnefice. A Hentes. Mauro Carnefice hosszú fekete bőrkabátban, sötét, hátranyalt hajjal. Fegyvereket választott. Géppuskát, lángszórót a nagyobb szabású misszókhoz, pisztolyt, görbe szablyát a finommunkához. A mocsos városban az volt a jó, hogy bármerre mehetett, amerre vért szimatolt.

Egy lepra utcán állt. Lehetett volna akár Budapest is. Budapest volt. Vé-gigpásztázta az utcát. Nem messze néhány gyanútlan járókelő sétált. Be-léjük pörköltetett volna, miért ne, nyilván megérdemelték volna, de ma más terveik voltak. A, fordulás balra, majd egyenesen, space, space, space. W, lendületet vett, és visszaugrott a szobájába. Ctrl, kinyitotta az ajtót. Átfu-tott az agyán Bardi Bandi, hogy nagyon ajánlja neki, hogy ne most találjon kilépni a fürdőszobából. Ctrl, elfordította a kulcsot a bejárati ajtó zárjában. Vér tolult az agyába. Buzi néni még mindig a korlátot tisztogatta. Space, space. Néhány méterre állt meg tőle. Buzi néni fel sem pillantott. Klikk, klikk, klikk, egy gépfegyversorozat a korlátba. Buzi néni felvisített, eldob-ta az ecsetet és magát is. Klikk, egy kráter közvetlenül Buzi néni feje fölött. Buzi néni artikulálatlanul, nyívó, rimánkodó állatként sírt. Space, space, megállt Buzi néni fölött. Klikk. Egy pukkanás, egy loccsanás. Buzi néni ret-tegéstől eltorzult arca szilánkjaira robbant. Vérpermet a korláton. Nincs az az ecset, ami letisztíthatná onnan. A gyerek a harmadikon újult erővel kez-dett rá. Space, space, D, fordulás jobbra, space, space, space, fel a lépcsőn. Ctrl, berúgta az ajtót. Dermedt család a konyhaasztal körül. Klikk, meg-számlálhatatlan klikk, egy egész tárat beléjük eresztett. Az eszelős, fülsértő vonyítással menekülő gyereket a szobájában érte utol. AltGr, egy jól irány-zott gáncsolás. Védtelen gyerekest a földön. Shift, suhant a levegőben a szablya, shift az ágyékától a homlokáig. Kétfelé omló gyerekhús egy roha-mosan terjeszkedő, bíborvörös tócsában. Magába szívta a zsigerek mámo-rító kipárolgását. Aztán A, space, space, space kifelé, space, space, space le a lépcsőn, futtában klikk, homlokon lőtt egy riadtan kikukkantó szomszédot, aki arccal a küszöbre zuhant. Ctrl, még az ajtót is rávágta, gerinc recs-csenése, space, space, space a földszintig, Ctrl, ki a bejárati ajtón.

Szembefordult a házzal. Recsegős, hátborzongató kacajt hallatott. Ma ő volt Mauro Carnefice, aki mindenkit mézszárszékre küld. Y, Y, Y, hátrált,

és a házra irányította a lángszórót. Erre tartogatta. Porig égetni ezt az egész tetves kócerájt. Klikk, tüzelt, de nem történt semmi, klikk, klikk, klikk, de nem történt semmi. Egyszerre érezte, hogy mindene lebénul, állt kimerevítve, a házra irányított lángszóróval, a végső leszámolás időtlen pillanatában. Ctrl, Alt, Delete. Ctrl, Alt, Delete. Ctrl, Alt, Delete. Szikrázás.

Kékhalál. Aztán minden elsötétült. Kábán bámult a laptopra. A laptop vakon meredt vissza rá. Fojtottan káromkodott. Beleöklözött a klaviatúrába. Valami halkan reccsent. Mínusz húszötezer forint. Kurva rács. Kurva buzi néni. Kurva élet.

Kopogás.

Itt vagy?, érdeklődött Bardi Bandi az ajtó mögül. Szün. Anyám küldött rakott káposztát, mondta Bardi Bandi. Szün. Ha érdekel, a frigóban hagytam.

Mire a gép újraindult, Bardi Bandi elhúzta a retkes belét. Pedig legalább a lábába ereszthetett volna egy golyót.

Fellinger Károly

EGYARÁNT

Esterházy Péter születésnapjára

Nagyapa, látod, ami ott száll,
ugye az a léggömb,
az visz majd téged az angyalok
közé a mennyországba,
legalábbis ezt mondta
az anyu és az apu,
amikor észrevettük,
amikor ráesett a tekintetünk,
ami annyira súlyos volt,
hogy lehúzta a
a földre, így jutva a mozdulatlan
kezed ügyébe, nagyapa,
ugye ez az a léggömb,
szólalj meg hát,
bökd már ki, kérlek.

DIVINA COMMEDIA

Annyi a közöm Istenhez,
mint Danténak az írógéphez,
a számítógép képernyőjéhez,
billentyűzetéhez,
a könyvnyomtatáshoz,
a Hirosimára és Nagasakira
ledobott atombombához,
egyedül a halálhoz nincs közöm,
mivelhogy az idő pont,
mint a munkaszüneti nap,
a vakon született fény.

————— Dzsem-il-Szadi

SÉTA A LIGETBEN

Vidám bokorfoglaló

Ő MONDJA MEG, KI ZENGHETI

A főkapuőr dicsérete

Ő mondja meg, ki zengheti,
hogy szép a lét, ha nemzeti,
szavától lesz a mű csodás,
összművészeti alkotás.

SZÁZHATVANÖT DALOLVA DÖNT

*Tisztújítás, avagy
az igazság pillanata*

Százhatvanöt dalolva dönt,
ki álljon ezután,
mint eddig is, hol helye nincs
másnak, a vár fokán.

Százhatvanöt dalolva dönt,
lépked gyep bársonyán,
zengő szava élet szava,
nem szó pók tarsolyán.

TUCATBÓL KÖZEL FÉL TUCAT

A képlet: (12 x 6) - 3

Tucatból közel fél tucat,
hiányzott ennyi jó gyutacs,
hogy meglegyen a várt hatás,
vaktöltény-hangú durranás.

HATVANKILENCBEN A HÁROM

Táncszó

Hatvankilencben a három
ikonikus huszonhárom.
Szorozd be az alapot,
méltó díjad így kapod,
ujjujj-ujjujj!

(2014)

A LIGET KANTINJÁBAN

Mellékdal

Babér a dísze,
babér az íze,
a pompás menü
csupa babér.
Extra szószt nyelve
kit érdekelne,

hogy körötte más
szószatlan él?

(2015)

APORFI APOR fordításai

* Az 1986-ban, Közép-Keleten született Dzsem-il-Szadi, aki hosszú ideig Magyarországon élt, versei fordításának és közlésének jogát 2016-ban az Erdélyben megismert Aporfi Aporra ruházta.

A RONCS

Csak arra emlékszem, hogy bizonyos idő elteltével megkopott a várakozás. A lazacszezon, ahogy akkoriban neveztük a turisták tömeges megjelenését, apránként megszokottá vált. Jóllaktunk, és kész. A turisták elmentek, az emberek pedig jövő nyárig nem számoltak velük. Aztán valaki kitalálta, hogy téliesíteni kellene meg sípályát építeni, és attól kezdve vége-hossza nem volt a szezonoknak. Minden összefolyt.

Hogy miért mondom el mindezt? Mert már nem emlékszem, hogy tényleg nyáron történt, amit el szeretnék mesélni.

Ami engem illet, a szerpentin legelső fordulója alatt laktam, és szartam a turistákra. Volt egy kis betegnyugdíjam, és mind piára költöttem. Az utolsó háza volt az enyém, és kicsit arrébb, az utca elején állt a Képiróké, akikről ez a történet szól.

Bár marhaság azt mondani, róluk szól, mert nem egészen. De akkor kiről?

Az utak mindenesetre akkoriban szárazak voltak, hiába tél, hó, fagy. Már ősszel sóval kevert homokot hoztak a községházáról, és ahogy havazni kezdett, lapátosok jelentek meg, és az útestre szórták. Kercegett a lapát vasa, ahogy a lendület unalmától néha az aszfaltot érintette. Mire a nap kisütött, az aszfaltra rakódott hóréteget szétmarta a só, a víz pedig lefolyt. Csak a kanyarok hajlataiban, a könyökben maradt meg néha a jég. Persze, ennek nincs jelentősége, mert a szerpentin télen is, nyáron is egyformán veszélyes.

Úgyhogy amikor az az autó a felismerhetetlenségig összetört és berepült Képiróék udvarára, tökéletesen mindegy volt az évszak. Mondom, én biztos nem emlékszem rá.

Pedig jobb volna, ha a mellékes részletek jutnának inkább az eszembe, és nem folyton az a szörnyű látvány fogadna, ha becsukom a szemem.

Azt mondják, úgy csapódott be, mintha az égből érkeztek volna. Orral előre állt bele a földbe.

Ilyet azelőtt elképzelni sem tudtam. A bodegában ittunk, és hallottuk a becsapódás zaját, pedig hat kanyarral följebb voltunk.

Hat kanyar. Úgy középtájt. Mert még van följebb is, például ha a sípályára akar eljutni valaki, ötlet följebb, a legtetetejéről kell lekanyarodnia.

Az a kurva szerpentin. Régebb az erdőn keresztül jártak le az emberek, ha dolguk volt lent, vagy ha fölfelé hajtották a jószágot. Iskolába is ott mentek a gyerekek. A patakmeder arra való. Nem kell sietni, az állat legelészve halad fölfelé, az ember meg bámulja a vizet. Egyedül a patak rohan, azt nem lehet megállítani. Jobb gyalog, én azt mondom, az erdőn át, fölfelé. Én is rákaptam, amíg még tanítottam, és reggel az iskola felé mentem. A kocsmá is útba esik.

Azt kérdeztem, amikor a csattanást meghallottam, hogy ez meg mi a fene lehet. Épp a pultnál álltam, és ha már ott álltam, kértem még egy felest. A kocsmáros elengedte a füle mellett a rendelést, és kirohant, mintha nem akarna késlekedni a válasszal. Pedig a fene se akarta tudni, mi történik. Tudni lehetett, hogy semmi kellemes.

Úgyhogy inkább bementem a pult mögé, és kiszolgáltam magam egy egész üveg ginnel, és leléptem.

Úgy történhetett, hogy a bicikli már akkor lerepülhetett az autó tetejéről, amikor a sofőr elveszítette uralmát a gép fölött. A mogyoróbokor pedig gyengéden kifogta, és karcolás nélkül a földre fektette. Ha tél volt, akkor a hóba, nyáron pedig mohás aprófű fut a bokrok takarásában, hát oda. Árnyékos, vizenyős hely, nem eshetett baja.

Narancsszínű gyerekbicikli.

Az évszak már csak azért is mindegy, mert kitüremkedik a környezetéből. Errefelé nincs semmi narancsszínű. Legföljebb az ősz rezesíti meg a lombhullatókat, de narancs ott sincs. Könnyen kiszúrtam, meg aztán más már nem is igen jár errefelé, a patak völgyében, ma már mindenki autóval jár. Síparadicsom lettünk.

Mindenesetre jó nagyot repült a bicikli, és csoda, hogy karcolás sem látszott rajta. Ezt mondtam Képíróknak is, amikor eladtam neki öt liter pálinkáért. Hogy egy karcolás sincs rajta, de ha volna is, neki úgyis megérné, mert sose lenne annyi pénze, hogy egy ilyet vegyen a kölykének. Nem is árulnak errefelé márkás bicikliket. Az az volt. Márkás. De már nem tudom, ki gyártotta, a lényeg, hogy csuda strapabírónak tűnt, hegyi terepre való.

Először nem vittem haza, egy darabig cipeltem, de elfáradtam. Ledobtam a patak mellett, ráhúztam egy ágat, persze, így is látszott, mert ahogy mondtam, a narancs ritka szín a völgyben.

Hazamentem, a tornácon megittam a maradék gint, és Képíróék felé kémleltem. Kék fények villogtak az ulica elejéről, de érdekesmód rohadt nagy csend volt, zúgott tőle a fülem. Amikor a gin elfogyott, átballagtam

Képiróékhoz, és akkor láttam, amit addig már tudtam, hogy nagyon csúnya egy helyzet az egész.

Az udvar fűvére már három test volt kiterítve, három felnőtté, és egészen addig, míg az egyik doki le nem takarta őket, a szétroncsolt, eltorzult arcukat néztem. Úgy néztek ki, mintha kutatnának nagy némaságukban valami után, mintha keresnének valamit még most is. Vagy inkább valakit, gondoltam, és amikor a gyerek élettelen testét is kivágták a roncsból, tudtam, hogy kit.

Az utcán hánytam, és reszketni kezdtem, mert több piám nem volt ott-hon. Nem volt más választásom, elindultam vissza, fölfelé a bodegába.

Hé, öreg harcos, mondtam a kocsmárosnak, adhatnál valamit innom, és vigyorogni próbáltam, holott tudhattam volna, semmi esélyem azután, hogy elemeltem azt az üveg gint. Más esetben nem is jöttem volna erre-felé az elkövetkező két hétben, de most nem tehettem mást. Más esetben Gligor beverte volna a pofámat a lopásért, most azonban ő sem tehetett mást, és töltött. Igaz, a legszarabb szánkós vodkából, de töltött. Láttam az arcán, hogy neki is csúnyán betett a baleset, és hogy túl van már néhány poháron.

A kocsmában sokan voltak, a szokásosnál is többen, és megállás nélkül a balesetről beszéltek.

Hé, tanár úr, olvastál már ilyesmiről a könyveidben, kérdezték, és én megráztam a fejem. Az igazság az, hogy tényleg nem. Ami pedig a könyveimet illeti, már rég eladtam a javát a szeredai ócskásnak.

Sokáig ihattunk, arra ébredtem, hogy a gyerekbicikli mellett fekszem, és vacogok a hidegtől. Hajnalodott, négykézlábra álltam, éreztem, hogy sürgősen innom kell valamit, különben meg fogok halni. Fogtam a biciklit, és lebotorkáltam Képiróékhoz.

Nem kell?, kérdeztem Képirót.

Gombát válogatott, már korán megjárta az erdőt, vagy már tegnap fönt volt, és az éjszaka érkezett haza a zsákmánnyal, nem tudom. A sípálya megnyitása után szinte mindenki átállt a turizmusra, ezek nem. Ők csak gyűjtögettek tovább, tehenet és juhokat tartottak, nem sokat, de tartottak. Azt hiszem, gyűlöltek a turistákat. De persze valamiből ők is meg kellett éljenek.

Képiró megnézte a biciklit, majd rám nézett. Nem tudom, milyen hosszsan, de hosszsan. Rosszul voltam. Bement a házba.

A roncsot bámultam. Sosem voltam jó az autómárkákban, de ezt szerintem még Schumacher sem ismerte volna föl. A színében sem lehetett biz-

tos senki, legalábbis én nem tudtam volna megmondani, milyen színű. Leginkább valami sötét árnyalatra tippeltem volna. Kék vagy fekete, sötét. A festék lepattogzott, szinte eltűnt, a gyűrődésektől, a becsapódástól olyan-ná vált, mint a lélek a test halála után: fölösleges.

Képiró visszajött, a kezembe nyomta a demizsont, és bevitte a biciklit a házba.

Két nappal később láttam a tévében, hogy Schumacher agyhalott, vagy mi a frász, ő is fejre állt. De attól még nem ismerte volna föl, én mondom. Más autóversenyzőt meg nem tudok mondani.

Pár napig otthon dekkoltam, néha láttam a Képiró-gyereket fel-alá biciklizni boldogan, és az jutott eszembe, kérhettem volna többet is. Ahogy apadt a demizsonban a pálinka, ez a gondolatom egyre erősebben kísértett, és végül nem hagyott nyugodni, átmentem Képiróékhoz. A házuk előtt csillogó autó állt, az udvaron egy fekete ruhás, görnyedt testtartású, idősebb férfi. Haja ősz. Képiróval beszélgetett. Bár inkább csak ő beszélt, Képiró némán figyelte. Ki sem jött rendesen a házból, a lépcsőn állt, úgy hallgatta a férfit, elutasítóan. Megálltam a kapuban. Rögtön rájöttem, hogy a vén szivar a balesetben meghalt család hozzátartozója, ahogy ezt mondani szokás. A nagypapa, könnyű volt rájönni. A bicikli felől érdeklődött. Hogy megnézte a roncsot, de a kerékpárt sehol sem látja. Mi lett vele? Az unokája kedvence volt, ennyi maradt neki belőle, ő vette neki születésnapjára. Ha széttört, akkor is kell neki. A roncs nem érdekli, azt eladhatja Képiró az ócskavasasnál, de a biciklire szüksége van. Neki ennyi maradt, ismételtette.

Istenemre, megsajnáltam.

Pénzt ajánlott. Láttam, hogy Képiró habozik, megindíthatták az öreg szavai őt is, de igazából nála sosem lehetett ezt tudni. Fogadtam volna, hogy ő is átáll a turizmusra, aztán a nagy lófasz.

Végignéztam az utcán, a házam felé. A Képiró-kölyök közeledett a halott kisgyerek biciklijével. Nagyon boldog volt. Gondoltam, itt az ideje visszavonulót fújni, de a kapu megnyikordult, ahogy becsuktam, és az öreg észrevett. Mondhatom, roppant fürgén futott oda hozzám. A fiút néztem, már nem járt messze.

Maga, maga talán tud valamit a bicikliről, kérdezte az öreg, és beljebb léptem a kapun. Apró, kerek szemei voltak. Reszketett a hangja. Már-már megszólaltam volna, amikor a Képiró hangját hallottam. Nem tudunk semmit a biciklijéről, sajnálom, mondta. Az öreg azonban le sem vette rólam a szemét. Nem tudtam, mit mondjak. Képiróval nem érdemes ujjat húzni,

ez jutott az eszembe. Már néhányszor megdöngetett, ha lopáson kapott a kertjében. Az öreg viszont nem tágitott. Csak nézett, bámult rám az apró szemével. Mozdulatlanul, némán. Valamit sikerült kinyögnöm végül, értelmetlen szavakat, aztán kihátráltam az udvarról. Az öreg is utánam jött, nyomában Képíróval.

A fiú éppen akkor ért oda a biciklivel.

Menj be a házba, mondta neki az apja, és a fiú először nem értette, miről van szó. Nézte az öreget, az autót a ház előtt, engem, majd az apját. Végül betolta a biciklit az udvarra, letámasztotta, és bement a házba. Láttam, hogy az ablakon leskelődik.

Az öreg Képírot nézte. Mióta engem megszólított, szavát sem lehetett hallani. Képíró a kapuban állt, nagydarab ember volt, nem létezett, hogy valaki onnan elmozdítsa. Az öreg biccentett, beült az autójába, és elhajtott. Képíró a földre köpött, becsukta a kaput, és bement a házba. Láttam, hogy menet közben felkapja a biciklit, és bezárja a fészkerbe.

A patakmederben most először életemben nem hallottam csobogni a vizet. Nem rohant sehová. Láttam egy felvételt valamelyik hurrikánról, hogy olyan erős szelet hozott magával, hogy felkapta és visszafordította egy víz-esés aláúduló tömegét. Legalábbis egy részét, és időszakosan, lökésszerűen. De ez a patak nem folyt a csend alapján. Nem volt kedvem megnézni, mi történt vele. Lehet, hogy mégiscsak tél volt, és befagyott. Nem emlékszem.

Arra emlékszem csupán, hogy az öreg autója ott állt a kocsmá előtt.

Körülnéztem, és semmiféle ellenérvet nem találtam arra nézvést, hogy ne menjek be.

Az öreg a pultnál állt, és rumot ivott. Gligor sörösládákat pakolt, rám sem hederített, amikor beléptem. Néha az öregre nézett, a fizető vendégre.

Mit inna, kérdezte később az öreg, és intettem, hogy a rum megteszi. Gligor töltött. Felhajtottam. Mennyi, kérdezte az öreg, és mondtam, hogy egy láda whisky jól fogna. Gligor megütközve nézett rám. Nem tartott whiskyt, minek. Na jó, mondtam, a rum sem rossz. Az öreg bólintott, és azt mondta, itt megvár. Meg újra, hogy neki csak ez maradt.

Amíg elcsórtam a biciklit a fészkerből, kizárólag a láda rum járt a fejemben. Láttam a roncsot a kertben heverni.

Megálltam egy pillanatra, mert tényleg jó lett volna tudni, milyen típusú autó volt. A színe sem lenne mellékes.

Meglátni a romhalmaz mögött a guruló, csillogó gépet.

Aztán elhessegettem az egészet a fenébe, mert belém nyilallt egy gondolat, és szabadulni akartam tőle. Csak a rumra koncentráltam, minden erőmmel, mert tudtam, ez a hasonlat könnyen kifoghat rajtam.

Szinte futottam fölfelé a patakmederben, mintha űznének. Aztán elcsúsztam, beütöttem az oldalamat, nem jutottam levegőhöz pár percig, pedig az évek során megtanultam, hogy kell úgy elesni, hogy ne törjem össze magam a kelleténél jobban. A biciklit néztem, és nem tudtam kiverni a fejemből a roncs látványát. Az öreg hangját hallottam.

Neki csak ez maradt.

Valóban nem tudtam, milyen évszak van, honnan jövök és hová megyek, és hogy ki vagyok, és ettől majdnem sírhatnékom támadt.

Ettől aztán még nagyobb pánikba estem.

A patak felé hallgatóztam. A víz hallgatott. Tudtam, azért, hogy jobban halljam: az a roncs éppolyan, mint én. De ezt nem akartam, mert gicscesen, gyomorforogatóan, kézzelfoghatóan és elcsépelten igaz hasonlat volna.

Úgyhogy összeszedtem magam, és elindultam a láda rumom után.

Vaszilij Bogdanov

EUTERPÉ ÉS A KALÓZ

„Ciripelsz tücsök-kísértet, holott elhamvadt a ház.
Hamu, halál – hova lett a velencei aratás.
Lélek marad, ami lélek, nem múlik el az a láz.”
(Robert Browning: Egy Galuppi-toccata. Fordította: Vas István)

1. AMIKOR NEM ISMERTEK EGYMÁSRA

Nagymama egy karneválon,
valamikor Velencében
Euterpének öltözött.
Szólott a bűvös fuvola,
megbolondítva nagyapámat,
fél szemű, viharvert kalózt.
Szájában lógott pipája,
vörös kendő fedte fejét,
nem ismerte fel hitvesét,
mogorván szegődött nyomába.
Hogy nagymama felismerte-e
a kalózban imádott férjét,
nem derül ki immár soha.
Mágnesként vonzotta magához.
Vígán szólott a fuvolája,
egy garniszálló homálya
nyelte ideiglenesen el.
Nagyapa vakon ment utána.
Álarcuk sem vetették le.
Tényleg nem ismertek egymásra?
Ruhájukon alig lazítva
egyesültek egy nyoszolyán.
Életük legszebb éjszakája
várt rájuk, s künn a lagúnán
szólottak a mandolinok,

villódtak vad tűzijátékok,
dörögtek az ágyúk, petárdák
lobbantak el, s a bús kalóz
Euterpé karjai közt,
a kékes, zöldes-lilás fényben
úgy érezte, hogy álmodik,
de sehogy se ért véget álma.
A múzsa forgott körülötte,
hívógatón szólt fuvolája.
Hajnalban álarcuk levették,
s döbbenet ismertek egymásra.
Egy korty grappát ittak gyorsan,
s levetköztek a ragyogásban.
Kacagva simultak egymáshoz,
künn dübörgött a karnevál.
Önmaguk keresték a másik
szemében, kitárult a testük.
Feleslegessé vált minden
magyarázat. Vak szenvedély
sodorta őket a halálig.

2. KÉZENFOGVA A FORGATAGBAN

Nagymama sóhajt, megremeg.
Soha nem lehet vége már.
Szemhéja mögött dübörög
a velencei karnevál.

Euterpét és hódolóját
farsang sodorja, február,
hátuk mögött ólálkodik
veres álarcban a halál.

De nem talál rájuk soha,
hisz Euterpé nagymama
kézen fogja a vén kalózt.

Köröttük állatmaskarák,
tragikomikus maszkurák.
Feltűnik minden, ami volt.

3. A KARNEVÁLI LÁZ

Vad forgatagban tűnnek el,
nyomuk egy jégeső felissza.
Soha nem fordulhatnak vissza,
szenvedélyük sem szünetel.

Sodorják víg nyári napok,
és mélakóros orosz őszök
szomorú dekabrista ősök
árnya, táncoló asztalok

és békebeli nagy havak.
Megduzzad, kiönt a patak,
derékig vízben a nyírfák,

de az a karneváli láz
rázza őket, és fuvoláz
Euterpé, ahogy megírták.

4. A FELNŐTTEK IS JÁTSZANAK?

De jó a japán háború.
Váll-lövést kap nagyapa,
bal karja nem lesz régi már.
Üldögél a tóparti hintán
és hallgatja, amint nagymama
Chopin-kerengőket játszik,
diadalmas clavicordján.

Biliárdozni sem képes,
nem engedelmes a keze,
üldögél a csikorgó hintán,
és nézi, amint Euterpé
régí álarcát feltéve,
a kerten át közeleg.
Nem, még nem lehet vége. Már
kiönti tintáját az alkony
a nyírfákra, és közeledik
Euterpé, szól fuvolája,
felvillan a lovasroham,
nem süllyed el Mandzsúria,
de kalózzelmezővel karján
jó Euterpé. Mit akar?
A bokrok közül leskelődünk,
Andrej és én. Nem értjük őket,
jelmezekben fonódnak össze,
egy általuk hallott keringő
dallamára lejtve tova,
tűnnek el a nyírfák között,
elnyeli őket a homály.
„A felnőttek is játszanak?” –
kérdzem Andrejt tétován,
s didergőzünk a sötétségben.

5. SZENT IVÁN ÉJJELÉN

Nem feledem soha el a júliusi éjszakát,
felpróbáltuk Andrejjel a két különös álruhát.
Megremegve éltük át a velencei karnevált.

Andrej kalózzelmezt öltött, Euterpé lettem én,
sétálgattunk a folyosón, Szent Iván vad éjjelén.
Hold ragyogott a tükrökben, lázas szemünkben a fény.

Kart karba öltve kószáltunk, két habókos árnyalak,
megszólalt a fuvola is, bővölt a sok árnyalat,
melyet nem hoz vissza semmi, kitartott a kábulat.

Hirtelen gyúltak a lámpák, ott volt az egész család,
elsápadva, megremegve vettük észre nagymamát,
haragszik-e? találgattuk, levéve a maskarát.

Andrej akkor előlépett, a nadrágja lötyögött,
fél szemét kendő takarta, jobb szemében rőt körök
kavarogtak, felizzottak, rekedt hangon dörmögött.

„Még nem voltunk Velencében, de bővöl a karnevál,
álarcosok, maszkarások, vízre száll a régi nyár,
halál bujkál a tömegben, és fejhargon kiabál.”

Visszavettük álarcaink. Euterpé s a kalóz,
hallgattuk, amint a kertben szép ruszalka halihóz,
csábítva sihedereket, és megtetszett ez a pöz.

„Ilyenek lehettünk mi is!” – hallottuk még nagyapát,
beteg karjával ölelte, szorította nagymamát,
és ott voltunk Velencében, láthattuk a karnevált.

Közben nyírfák közt kószáltunk, patakából a rém kijött,
a ruszalkák közt totyogott, egy kis szöszkét üldözött,
de nem érte utol soha, a hintáknak ütközött.

Euterpé sem volt rest, és megfújta a fuvolát,
felénk fordult a szörnyeteg, nehézkesen táncikált,
akár lánkra kötött medve, szemében izzott a láng.

Körülötte szép ruszalkák forogtak holdfényben el.
A Mennyei Nagyúr is víg. Mindent össze is kever.
Nem győzhet az éjszaka a bűnös förtelmeivel.

Nyolcvan éve is van ennek, el soha nem feledem.
„Ne adjátok soha fel, ne, győzni fog a szerelem,
akár Jézust jó Szent Kristóf, átalviszen a vízen.

Vetkőzzetek – szólt nagymama –, minket illet jelmezünk,
felvesszük még utoljára, mielőtt továbbmegyünk.
Ha testünk megöregedett is, fiatal még a szívünk.”

Máris áomlányok között forogtak önfeledten.
Járták a régi táncukat, örökös szédületben.
És közben szólt a fuvola, hangjától visszaretten

a bokrok között lapuló, rájuk leskődő halál.
Szent Iván éjjele van, és vízben fuldokol a nyár.
És tart egyre, azóta is az a régi karnevál.

* Az élete végén íródo nagy, emlékező versciklus felejthetetlen nagyszülei-
nek állít emléket régi, velencei karneváli kalandjuk felidézésével, „amelynek – Léna
nagymama emlékezete szerint – kitüntetett és frivol része volt a családi legendá-
riumban! A családtagok hitték is, meg nem is, hogy nem ismerték volna fel egy-
mást jelmezeikben”. Erre a sugárzó élményre vetíti rá saját élményüket, ahogy
kisgyerekként bátyjával, Andrejjel egyszer meglesték nagyanyjukat és nagyapju-
kat, amint a régi jelmezben kóvályognak a kertben, s egy Szent Iván-éjszakán, be-
teljesítve régi vágyukat, ők is beöltöztek a jelmezekbe. Azt hitték, botrány lesz, hi-
szen váratlanul leleplezték őket, de folytatódott a varázslatos Szent Iván-éj, s a
nagyszülők nem haragudtak meg, átvették a jelmezeket, mintha mi sem történt
volna, s Euterpévé és kalózzá változtak megint. – Tatjana Bogdanova

BOGDÁN LÁSZLÓ fordításai

BARCELONA

Öreg Zanót akkor már egy kicsit bánta, hogy kiköltözött a hegyre, pontosabban a hegy alá, ahol a köves út nagy ívben kanyarodik, mielőtt az erdő felé emelkedne egy kevés jót ígérő kaptatón. A ház még a nagypjáé volt, onnan származtak el a városba, mikor itt kint már nem lehetett élni, de visszaszotyogott mindig valaki, ha a város lett elviselhetetlen vagy kilátástalan. A ház körül sovány szántók voltak, kaszálók, legelők, egyik-másik dombélen szőlő, cseresznyefák, erdő és bozót, a falu több mint egy kilométerre a völgyben. Amikor kitalálta, hogy ideje hazamenni, éppen arról cikelyezett az újság, hogy a köves utat le fogják aszfaltozni, az a legrovidebb út a szomszéd tartományba. Elképzelte, milyen jól fog majd a kanyarban egy csinos vendégfogadó, ahol az autósok ordás lepényt majszolnának, és a környék fanyar, de zamatos borát kortyolgatnák. Nem lesz abból semmi, legyintett a felesége, de Zanóttal nem lehetett mindig beszélni, amit elképzelt, azt sokszor véghez is vitte. A feleségnek igaza lett, az aszfaltozás elmaradt, a hosszabbik utat választották a mérnökök, de akkor már nem volt visszaút. Jó ideig nem is bánta, kiszabadult a napi zsörtölés kötelékéből, akkor kelt, amikor akart, annyit ivott, amennyit bírt, és ha rossz idő volt, hozott magának egy tarisznya könyvet a falusi könyvtárból, nem is kellett időre visszavinnie, ő volt az egyetlen rendszeres olvasó.

Mégsem volt minden rendben, hiába tudta különösebb gond nélkül magát ellátni, és a nyugdíját is pontosan hozta a postás, nem átallott kibiciklizni vagy kigyalogolni hozzá, mert a bort szerette, és Zanót olyan volt, mint egy javasember, érdemes volt beszélgetni vele, mindig történt valami körülötte, legalábbis el tudta mesélni. Aztán egy reggel arra ébredt, hogy tulajdonképpen már nem is él, vagyis még él, mert lélegzik, hamarosan felkel, tüzet rak, kávéfőz, rágyújt, ahogy minden nap, de teljesen mindegy, ha nem élne, akkor is: felkel, tüzet rak, kávé, cigaretta. Tudta, hogy ez így hülyeség, azt is, hogy mindegy. A nap összes apró öröme nem neki szól már, és ettől olyan volt az egész, mintha soha nem is szólt volna neki, mintha csak tett-vett volna, mintha a mások dolgát intézte volna, mintha csak egy apró félreértés lett volna ez az egész, nevezzük életnek. Régebben is voltak ilyen meg-megállásai, mert amit el lehet gondolni, azt el is gondoljuk. Azt kell elgondolni, hogy nem mindegy, mondta a felesége, akinek sosem

voltak kételyei, kövér volt és nagyszájú, mesterien tudott veszekedni. Ritkán jutott eszébe a nő, amilyen harsányan éltek, olyan csendesen váltak el. Torkig vagyok anyáddal, mondta Zanót a fiának, a Fiúnak, aki messze külföldön koptatta az egyetemek padjait, megállt a saját lábán, szakállas volt, mint egy forradalmár, nem lehetett pontosan tudni, hogy mit is tanul. Gyakran egész jól elbeszélgettek, többnyire telefonban, mindenféle társadalomfilozófiai és művészeti kérdésről. A Fiú okos volt, művelt és könnyed, Zanót olykor azzal zárta le a beszélgetést, hogy menjél, fiam, igyál meg egy palack vörösbort, megérdemled. Azt is mondhatta volna, hogy keress magadnak egy jó nőt már végre. Ilyenkor megpróbált utána járni annak, hogy miről is beszélgettek, néha még a városi könyvtárba is beült, de fokozatosan távolodni érezte magától az elméleteket, a könyveket, a problémákat, ezzel telt el az élete, nem vitt sehova, pontosabban ebbe a vidéki házba, amelynek a tornácát megtölti zörgő avarral az őszi szél, vagy majd a hó.

Az ősz volt a kedvenc évszaka már egy ideje, szeretett egy még félig érett szőlőszemet elroppantani a szájában, és próbálta kitalálni, milyen lesz a bor, érezte a savakat a nyelve alatt, mintha áramütés futna fel a halántékáig, mélyen bent a füle mögött. Jöhetne már a Fiú vakációra, gondolta, és majdnem elindult le a faluba telefonálni. Majd jön az magától, gondolta, és különben is. Bosszantotta ez az érzés, tehát másnap vagy harmadnap fogta magát, lesétált a faluba, a környék minden bizonnyal utolsó telefonfülkéjéhez, amit elfelejtettek felszámolni, és tudott egy titkos kódot, amivel bárhova lehet ingyen telefonálni. Azzal akarta kezdeni, hogy a múltkori beszélgetés után arra gondolt, de tudta, hogy ez nem igaz, tehát nem mondott semmit, a Fiú elébe is vágott, hogy milyen jó, éppen rád gondoltam, útban vagyunk hozzád, nem baj, ha nem vagyok egyedül? Mindegy, gondolta Zanót, és elmosolyodott, hogy mekkora patáliát csapott a feleség, amikor a Fiú az első nőt vitte haza, és együtt is háltak.

Az erdőből jött éppen, azt remélte, hogy talál pár őzlábgombát, mert azt nagyon szerette a Fiú panírozva, de gomba nem volt, egy kisebb zacskó somot szedett, nem volt még teljesen érett, hát olyan, amilyen. A ház előtti kavicsos placcon ütött-kopott terepjáró állt, turisták lehetnek, és nem tudják, hogy visz-e valahova az út, gondolta. Egy szőke nő szállt ki az autóból a vezetőüléstről, a házat figyelte kíváncsian, magas volt, karcsú, rövid szürke szoknyát hordott, kék trikót és tornacipőt, a fiatalember a hátsó ülésről emelt ki egy málhazsákot, aztán megállította félúton a mozdulatot, és nézett pislogva a szakállá mögül. Megjöttek a forradalmárok, gondolta

Zanót, és szinte futva indult lefelé a szőlő menti szederindás ösvényen, szabad kezével kénytelen volt megfogni a szalmakalapját.

Nem szoktunk ennyit inni, mondta másnap délben a nőnek, aki újabb és újabb pohár vizet töltött magának, egy kicsit rosszul volt, gyanakodva figyelte, mit kavargat Zanót a tűzhelyen, a Fiú sietve közbevágott, hogy: csak első este. A lány elmosolyodott, fanyar mosoly volt, igen, itt bizonyára minden ilyen savanyú, aztán hosszú, vékony cigarettát vett elő, élvezettel fújta ki a füstöt, a haja már nem is tűnt szőkének, homokszínű volt inkább, az arca kissé szögletes. Kávé is lesz, mondta Zanót mentegetőzve, le kellene fuss valami erősért, szólt még oda a Fiúnak a válla fölött, aki nem örvendett az ötletnek. Azt gondolta, hogy a lány is vele megy, kavargatott nyugodtan, főjön már az a leves, savanyút a savanyúval kell orvosolni vagy elvinni addig, amíg már mindegy. Megint a hülyeség, gondolta, az asztalhoz indult, rá akart gyújtani, csak egy pillanatra remegett meg, amikor rájött, hogy a lány végig őt nézte hátulról, amint a tűzhelynél ügyködik. Nem vettem észre, hogy figyel, gondolta erőtlenül, összeakadt a pillantásuk egy nagyon hosszú másodpercre. Leült, enyhén remegő kézzel cigarettát sodort, öreg vagyok és másnapos, mondta védekezően, mert a lány a kezét nézte leplezetlen érdeklődéssel. Nekem is vannak alkoholproblémáim, mondta halkán, a hangja mély volt, rekedtes, azután megköszöri a torkát és elmosolyodott.

Pszichológus, mondta Öreg Zanót, erősen fújta ki a füstöt, menjen az ajtóig, bukjon ki, de a széljárás miatt visszaáramlott. Drogprevencióval foglalkoztam, de senkit nem tudtam lebeszélni, hát kipróbáltam mindent, mondta a lány, közben Zanót azon töprengett, hogy mi is a neve? Ha valaki bemutatkozik, azonnal kihull a fejéből, és aztán bonyolult manőverekkel szokta megtudakolni, általában egyszer nem is elég. Gillarte, mondta a lány, baszk név. Ha a világ javítható volna, ha az életet meg lehetne úszni, kezdte Zanót, aztán elhallgatott, megint mélyen nézett a szemébe, és látta, hogy ez a szép és fiatal nő lelkileg öreg, bár nem ez a jó szó erre, gondolta hirtelen. Megérkezett közben a Fiú, megvette az egyetlen palack Jack Daniel's-t a faluban, szinte ujjongott, leült Gillarte mellé, átkarolta a nyakát, úgy ültek egy ideig összebújva, mint a szerelmesek.

Miért drogoznak az emberek, kérdezte Zanót később, amikor mind a hárman felvették azt a kényelmes gondolkozási meg élettempót, amit az őszi dombvidék kínál. Mert elnyomásban élnek, mondta a Fiú, ne legyen adómentes jövedelem, szabályozatlan tevékenység, mikrocsip nélküli tárgy, ez a mai világ. Még mondta, mondta a kortárs világ kritikáját, de Zanót

ezt már jól ismerte, nem akart most a jóléti rabszolgaság körüli vita mo-
csarában elmerülni. A lányra nézett, aki leplezetlen tetszéssel hallgatta az
elme-futtatást, majd lopva Zanóra pillantott, mintha csak az egyik szemé-
vel, látszott rajta az is, hogy teljesen mást gondol. Unatkoznak, mondta
később Gillarte, mikor a Fiú elment valahova. Ha az embereket a napi be-
tevő megszerzése már nem köti le, unatkoznak, mondta, és Zanót folytat-
ta, hogy régebben ezekben a falvakban, ha valaki inni kezdett, röviden és
gyorsan belepusztult, mint az indiánok, ma már hetven-nyolcvan évet is
élhetnek idült alkoholisták. Másokat harmincévesen elvisz a rák, csapott le
a Fiú a gondolatra, mint aki vitatkozni szeretne, de legalább kötekedni, csak
hát nem volt, kivel. Apa egy nyitott elme, kortárs gondolkodó, mondta
Gillarténak, aki beleegyezően fújta ki a füstöt az orrán, nincs generációs
törés, konfliktus, nem lesz több forradalom, már ezt is unjuk.

Napok teltek méla egyhangúságban, felhők úsztak át az égen, Zanót
nem tudta, mi legyen. Ha nem esik, nem lesz gomba, ha esik, elrothad a
szőlő. Az első napokban igyekezett korán kelni, mint egy házigazda, min-
dig valami finom ebéddel, vacsorával állt elő, de rájött, hogy a fiatalokat
nem érdekli az étel, valójában semmi nem érdekli őket, saját maguk sem,
csak elvannak, mint a gyerekek, látnak bogarat, csigát, bogyót, a Fiú fény-
képez, Gillarte virágot szed, némileg ilyen lehetett a Paradicsom. Meg kell
inni a bort, mondta Zanót parancsolóan, amikor minden reggel letett az
asztalra egy kancsó gyöngyözőt, jön az új, nincs, ahova tenni. Aztán már
nem igyekezett reggelente felkelni, Gillarte rendszerint már a tornácon ült,
szívta a cigarettát, a tegnapi kávé sűrű maradékát itta, hosszan elmajszolt
egy-egy fogai közé beülő szemcsét. Szeretnék főzni valamit, mondta egy
reggel, vagy inkább csak bejelentette, hogy most ő következik. Nafene, gon-
dolta Zanót, csak úgy hirtelen? Titokban ezek veszekednek.

Boeuf bourguignon, szeretem az olyan ételeket, amelyek hosszú ideig és
lassan készülnek, jelentette ki a Fiú, mintha dicsekedni akarna. Zanót gyor-
san hozzátette, hogy a gyorsan készülő ételeket szereti, amelyek sokáig ki-
tartanak. Utólag már nem tudta biztosan, hogy ezt magának mondta-e,
vagy egész hangosan. Mi kell hozzá, reccsent rá a lányra, aki szinte elne-
vette magát: minden. Túlzás azért hetven kilométert autózni egy darab
marhahúsért, gondolta egész mélyen, és összehúzta magát a szűk hátsó ülés-
sen, amikor látta, hogy Gillarte milyen elszántan nyomja a gázpedált. A
Fiú szakállát meg-meglibegtette az ablakon bevágó szél, mind a hárman
rágyújtottak, egy külső szemlélő bizvást gondolhatta, hogy a kabinban ég
valami. Egész délután azt figyelte, ahogy Gillarte feltérképezi a szegényes

konyhát, aprólékosan megtervezi, hogy mit mibe, mikor és honnan fog átrakni, nem, nem, ez nem bonyolult étel, csak még abból az időből való, mikor az emberek ráértek, hát igen, a konyha valóságos alkímia. Mondott közben, magyarázott, amikor egy tányér vagy tálka méretét becsülte fel, a tisztaságra nem volt megjegyzése, pedig Zanót ettől tartott, nem találkozott még olyan nővel, aki az ő higiéniai szintjével elégedett lett volna. Konvenció, mondta sokszor, de a nők úgy tudták, a higiénia maga a jóisten. A legsötétebb diktatúra, mondta a Fiú, és ebben mintha egyetértettek volna mind a hárman, olykor pedig kíváncsian megnézték a húst, jól pácolódik-e a vörösborban, elég meglötyögtetni a tálat vagy bele kell kavarni, hogy lás-sék jobban, amint a hús meg a bor állaga változik, a fűszerek és zöldségek pedig kiadják a lelküket, *les aromates*.

Hogy Gillarte azt a százéves vaslábast találja legalkalmasabbnak a vég-ső fázisra, azt nem gondolta, addig jött-ment, sürgölődött, kotorászott, mint aki teljesen otthon érzi magát, és kint az eresz alatt megtalálta. Utol-jára a kutya evett belőle, aztán a télen elcsavargott, nem került elő többet. Nem rozsdás, mondta Gillarte, és elég hosszú ideig tisztogatta, mosogatta. A kutya sincs már meg, nemhogy a kutya bacilusai, gondolta Zanót, a bacilus is csak egy metafora, mint a hormon és a gének. Aztán csak azon aggódott, nehogy a gázpalack idő előtt kiürüljön. Várták a láthatatlan törté-néseket, az illat meggyőző volt, a fortyogó-sercegő hangok szintén, milyen kár, hogy nem tudtok gitározni, mondta, és hozott egy újabb kancsó bort.

Az időről kellene beszélni, akarta volna mondani másnap reggel, amikor a Fiú bepakolta málhazsákját a terepjáró hátsó ülésére, megölelte, meg-csókolta Gillartét, férfiasan kezét fogott vele, erősen szorította meg, mint mindig gyerekkora óta, mélyen a szemébe nézett, jól van, apám. Én még maradok, mondta csendesén Gillarte, mikor az autó egészen eltűnt, ám Zanót még nem tudta rávenni magát, hogy elmozduljon, az expresszvonat is visszafordulhat, volt már eset rá, nemhogy az autó. Az időnek melle-sleg az a dolga, hogy ne lehessen visszafordulni, mondta később, vagy szerette volna mondani. Vaj van a fejedben, és kiszállnál egy időre az életedből, mon-dta a nőnek, aki csendesén bólogatott, túl vagyok már mindenben, pedig még nem csináltam semmit. Én se sokat, suttogta Zanót, de ha azt fogod mon-dani, hogy a fiam jó fej, annak nem fogok örüvendeni.

Vaj van a fejedben, morogta hosszasan. Ettél már igazi vaját, láttad, ho-gyan készül? Gillarte nem evett és nem látta, Zanót el is szégyellte magát, ilyen fennhéjázó módon mégsem kellene beszélnie, elvégre megkereste a kutya lábát ez a nő, és nagyon finom burgundiai marharagut főzött ben-

ne. Ugye nem akarnak meggyilkolni, kérdezte sunyin, mint aki csak viccelni próbál, a nő erre felvihogott, nem, nem. Hiába várta, hogy majd elmeséli az életét vagy a családját, nehéz gyerekkorral se megyünk ma már sokra, minden gyerekkor nehéz. Az ismeretlen tárgyakat aprólékosan megvizsgálta, néha megkérdezte, mire való, csodálkozott, ha nem értette vagy nem tudta pontosan elhelyezni, hogy miért is csinálták azt a régiek, bár nem is olyan régiek. A nőkben sokkal tovább tart az érdeklődés, mint a férfiakban, gondolta Zanót, de ha kihal vagy megölik, soha nem támad fel. Rövid idő alatt vette birtokba Gillarte a házat, nem fintorgott a véce, a primitív zuhanyozó meg a kút miatt sem. Reggel sokáig majszolta a lepénykenyeret, csorgatott rá mézet, majd elsétált a szőlő végébe, és barackot hozott meg körtét, azután csak ült, szürcsölte a kávé, szívta a cigarettát, és elégedett volt azzal a pár angol nyelvű képes magazinnal, amiről Zanót nem is tudta, miként került a házba.

Egy hűvös reggelen, amikor a keleti szél jelezte az őszt, és Zanót pulóverben ült a tornácon, de így is fázott, Gillarte nyüzöttan és hunyorogva lépett ki, egy műanyag doboz volt a kezében, csüggedten mondta, elfogyott a gyógyszerem. Az első napokban nem alszom, azután elindulok találomra, mint egy bolond. Menjek el, amíg nem késő? Miért mennél, mi van, ha késő, kérdezte Zanót érdeklődve. Én is bolond vagyok, azért élek itt, mindenki bolond, azért élnek még itt, mutatott körbe, ez egy nulla komfortos szanatórium. Legyintett, mint aki nem szereti, ha a másik az elmebeli állapotával kérkedik, kamaszos dolognak tekinti, de azért megsimogatja az arcát, bátorítást vagy biztatást akar adni, mindent szabad itt. Olyan sosincs, hogy mindent, mondta Gillarte, és Zanót ingatta a fejét, de, de. Később sem tudták egyeztetni, hogy miként is volt az az éjszakai összegabalyodás a nappaliban, a nyikorgó heverőn, ami a legrosszabb ágy az egész házban, egyenetlen, mint a szántás, a poros lópokrócok szúrnak és bűdösek. Én már ilyeneket nem szoktam, mondta Zanót később, valahányszor megpróbálták tisztázni, hogy mi történt, persze, persze, bólogatott Gillarte, mindig a nő a hibás mindenért. Azt sem tudták tisztázni, hogy két vagy három napig tartott, amikor nem is keltek fel, csak szeretkeztek, aludtak pár órát, ittak egy-egy pohár bort, megint szeretkeztek, nappal lett és éjszaka, majd ismét nappal, valami fojtott hangú őrzöngés, amiben a testek elkeveredtek. Mintha évek teltek volna, mondta Zanót, pedig csak két nap volt. Három, vágta rá Gillarte.

Arra ébredt Zanót azon a reggelen, hogy fázik, és bár a pórusaiban örökre a nő szagát fogja érezni ezután, kihűlt a bőre, a pokróc, a párna, a

tűzhely, minden. Kapkodva öltözött, érezte, hogy baj van, gyorsan szembavette a nő ruháit, legalább felöltözött, mielőtt elment. Indult volna utána, de nem tudta hirtelen, merre keresse, azt is belátta, semmi értelme találmra nekivágni, talán visszajön, talán visszahozzák, vagy meglátja valaki és szól, kevés ember jár a környéken, de azok mindenről tudnak. Enni kellene valamit, ebédet főzni, azután majd lemegy a faluba, és kitalálja, mi legyen, de nem tudott megnyugodni, és ezt rossz jelnek tartotta. A végén még bele fogok szeretni ebbe a ribancba, és csak állt a kamraszerű hálószoba ajtajában, sokáig nézte a nő szétdobált ruháit, nem szedek fel semmit, mondta, nem gyermek, de többször benézett, mintha mégiscsak onnan kellene előbukkannia, az ágy alól vagy a falból. Délután felsétált a dombon a juhászokhoz, hátha látták, bár inkább azt akarta megtudni, hogy biztosan nem járt az agyagfalnál, a suvadásnál, ami száraz időben omlik, nedves időben csúszik, csalókan lejt a fennsík arra, hullnak ott le marhák minden évben, önkéntelenül arra megy, aki nem tud róla. Jártak ott, magyarázta Gillarténak, aki csak mosolygott, nem kell őt féltetni, sosem esett baja, ha csak úgy elindult, magánál van, még vonatjegyet is tud vásárolni, egyedül az nem érdekli, hogy hova, mert az mindegy.

A kocsmában ült, és a cigányokkal kártyázott, egészen átszellemült az arca, komoly volt egyszerre és derűs, éppen csak felpillantott Zanótra, és megint a lapjaiba mélyedt. A cigányok megörvendtek, mint mindig, ha betoppant, a készenléti munkások kedvelték, mert megfizette, ha dolgoztak valamit, emberszámba vette őket, nem úgy, mint az öreg és fősvény parasztasszonyok. Megtanítottuk kártyázni, és elnyerte minden pénzünket, mondta panaszosan Trabuk, és nem akarja visszaadni. Háromszor nyertem el a pénzeteket, mondta Gillarte szenvtelenül, kétszer visszaadtam. Olyan, mint egy gyerek, gondolta Zanót, és rendelt egy kör bűdös pálinkát, figyelte a játékot, majd beszállt ő is. Elvesztett gyorsan mindent, ezt az egyszerűsített ferblit sosem szerette, a cigányok nevettek, de a hangulat feszült maradt. Én is megbolondultam tőled, hát még ezek, mondta később, amikor a cigányok a nyakukba véve hazavitték. Nagyon lelkesek voltak a szolgálattól, egész kis népünnepélyt rendeztek, másról sem tudtak beszélni, mint a nagyságos kisasszony ágyékának a szagáról. Olyan, mint a parfüm, mondta Trabuk, és egyszerre két vékony cigarettát gyújtott meg. Minden nap felhozzuk, ígérték hangosan, és nem akaródzott nekik elmenni.

Öreg vagyok én már ehhez, mondta Zanót, amikor megpróbálta kideríteni, hogy merre járhatott a nő, de mindabból, amit az képes volt felidézni, sehogy sem tudta rekonstruálni, végül belenyugodott, hogy ha Gillarte

Barcelona utcáin sétál ilyenkor, az úgy is van, bár egyikük sem járt ott még, tehát nincs miért bizonygatni vagy cáfolni, ennyi erővel Moszkva is lehetne. Gillarte sorolta az utcaneveket megállíthatatlanul, Carrer Magalhaes, Carrer Roser, Carrer Salva, Carrer Poeta la Cabanyes, Carrer d' Elcano, mintha csak egy bedekkert mondana fel, hirtelen elhallgatott, szomorú volt a tekintete, meglágyultak a vonásai, mintha poros volna az arca. Mondat közben aludt el, Zánót hosszú ideig fogta a kezét, érezte a gyors elernyedést, a nő beszélt még, egyre halkabban, összerándult olykor, aztán kissé nyitott szájjal mély álomba merült, mintha már nem is itt.

Mi volna, ha elmennél egyszer Barcelonába, kérdezte, mikor Gillarte nagyon sokára felébredt, de olyan értetlenül nézett rá, hogy azonnal kijavította magát, ha elmennénk. Mindenki meg akar gyógyítani, mondta csüggedten, de azért köszönöm, hogy nem hívtál mentőt vagy rendőrt, tette hozzá. Zánót nyugodtan folytatta, ide nem jön mentő, és nincs rendőr, itt csak én vagyok meg te vagy, és nem szeretném, ha valami bajod esne, az előző életedben biztosan egy baszk hegyi rablónak voltál a szeretője. Vagy a kurvája, mondta Gillarte kötekedő hangon, majd felnevetett, nem volt előző élet, nem lesz következő. Mindenkinek van egy története, mint egy előző élet, mindenkinek van elbeszélhetetlen története, az pedig olyan, mint a következő. Akkor ez most a következő életünk, suttogetta Gillarte. Nem, ez a mostani, mondta Zánót, és öregesen sóhajtozva mellé bújt.

A dédapámnak egyetlen fia volt, ebben a házban élt, vagyis abban, amelyik ennek a helyén állt. Korán megözvegyült, egyetlen fia volt, akit elküldött a városba tanulni, de a fiút nemigen érdekelte a tudomány, szakmát sem tanult, egyszer csak beállított a feleségével, egy rendkívül szép és okos nővel. Majd előkeressük a fényképét, mondta Zánót, de nem ez az érdekes, hanem hogy a nő, a nagyanyám hamar kiábrándult a férjéből, és beleszeretett az apósába. Ment is ez egy darabig, de a férfiak összekülönböztek. Elementek egyszer fát vágni, ki az agyagfal tetejére, és a nagyapám nemcsak fejszét vitt magával, hanem egy revolvért is, ami állandóan a mestergerendán porosodott. Nem volt fegyverhez értő ember, csak a gyűlölet égett benne, az elkeseredés. Megebédelték, ittak, összeszólkóztak, a nagyapám pisztolyt rántott, rásütötte az apjára, aki összeesett, de nem halt meg, a kabát alatt széles bőrvet hordott, a rézcsat felfogta a golyót, elájult csak az ütéstől. A következő golyót nagyapám a saját halántékába küldte. A vizsgálat rövid volt, és az apám sosem tudta meg pontosan, hogy az apja vagy a nagyapja fia. Nem szerette ezt a házat, mindig elvagyódott, de túl megszűre sosem jutott.

Miért mesélted el nekem ezt, kérdezte fásultan Gillarte. Üzent a Fiú, hogy jön, mondta Zanót, és megsimogatta a nő arcát. Nem szeretem a fiadat, mondta csendesesen, mint aki restelli ezt az egészet. Ez már nem tartozik rám, mondta Öreg Zanót, és lassan, nyugodtan csomagolni kezdett egy kopott katonai hátizsákba. Hova mész, kérdezte a nő. A következő életembe, ahol baszk rablóvezér leszek, mert Barcelonában vár a szeretőm vagy a kurvám, mondta mosolyogva, és nem búcsúzott el. Kisétált a házból, fel a szőlő mellett az erdőbe a szederindás ösvényen. Amikor napok múlva hazatért, már tudta, hogy sem az expresszvonal, sem a terepjáró nem tér vissza. Elroppantott a fogai között egy szőlőszemet, hamarosan szüretelni kell, gondolta, lemegy majd egy délután a készenléti cigányokhoz, jöjjenek, dolgozzák le a tartozást.

Egy képeslap várja majd, Barcelonából címezte az ismeretlen kézírás. Biztosan írt a fiad, mondja Trabuk.

Tamás Dénes

„...A KÖLTŐ MARADJON JÓZAN.”

INTERJÚ KEMÉNY ISTVÁNNAL A LÚDBŐR CÍMŰ
ESSZÉKÖTETE KAPCSÁN

Esszéköteted jelent meg, ami az elmúlt tíz-tizenöt évben írt esszéidet gyűjtötte össze. Miért érezted, hogy a szépirodalmi művek mellett az esszé nyelvén is meg kell szólalnod? Direktebb hatásra törekedtél, több mindenkit el szeretnél volna érni?

Ez nem volt külön elhatározás, mert esszét régtől fogva írtam, igaz – aversekkkel és a prózával ellentétben –, többnyire felkérésre. És gyűltek az esszék, és tudtam, hogy egyszer majd valamikor könyv lesz belőlük. De azt is tudtam, hogy még ráér. Amikor két éve megírtam a Zrínyiről szóló hosszabb esszémet, akkor éreztem meg, hogy itt az idő. Elkezdtem válogatni az anyagot, átnéztem az összes számba jöhető írást, és arra jöttem rá, hogy bizony tényleg ráért a dolog: negyvenkét éves korom előtt nem írtam jó esszét. Vagyis nemcsak a mennyiség hiányzott egy esszékötethez, hanem a minőség is.

Milyen egy jó esszé a véleményed szerint? Mire kell törekedni benne?

Az irodalmi esszé egy rendes szépirodalmi műfaj, ami talán csak anynyiban különbözik a novellától meg a regénytől, hogy amíg ezekben elég a művészi hitelesség, addig az esszének kötelező odafigyelnie a tudományos hitelességre is (soha nem feledve a művészt!). Szóval az esszétől valamilyen tudományos szemléletet is elvárunk. Viszont talán ugyanezért sokszor idegenkedik is az esszétől az olvasó: úgy érzi, hogy nemcsak szórakoztatni akarják, hanem valamit meg akarnak tanítani neki, valamit le akarnak tuszkolni a torkán. Ezért ha esszét írok, két dologra szoktam törekedni: az első mondatokkal lebilincselni az olvasót, hogy megnyugtassam, neki szól az esszém, ne féljen tőle. A másik, hogy tényleg neki szóljon.

A kötet öt tematikus részre tagolódik. Hogyan alakult ki a könyv struktúrája?

Van három hosszabb írás: Adyról, Zrínyiről meg a szirénekről. Ezek egy-egy fejezet magvát alkotják, köréjük raktam a tematikusan passzoló kisebb esszéket. Egy fejezetben olyan írások vannak, amiket annak idején az

Élet és Irodalomba írtam könyvekről és írókról, Fekete Istvántól Ulickájáig. Az ötödik fejezet alapötlete pedig nem tőlem származik, hanem Sipos Balázstól, aki baráti alapon felvetette nekem, hogy írhatnék én is minieszszéket William H. Gass amerikai esszéista *Fifty Literary Pillars*-ének mintájára. Ezt a részt kimondottan a *Lúdbőrbe* írtam, és úgy érzem, ettől lett esszégyűjteményből valódi könyv.

A kötet borítóján egy fénykép látható. Barátaid és leendő feleséged között ülsz a Parlament lépcsőjén, 1989. október 23-án, a magyarországi rendszer-váltás pillanatában. A fiatalság bizakodása, hanyagsága tükröződik ezen a képen. Ma elkészülhetne-e ez a kép, illetve hol készülne el, és mit kellene tükröznie, hogy visszaadja azt az új korszakváltást, aminek érzését több szövegében is sejteted?

Fél- vagy inkább negyedviccesen: akkor készülhetne el ez a kép újra, ha most negyven-ötvenesen visszaülnénk a Parlament lépcsőjére, pontosan fél-órával azelőtt, hogy kikiáltják a diktatúrát... Persze, ez nem életszerű. Diktatúrát nem szokás kikiáltani, és nem is biztos, hogy lesz igazi diktatúra, de az biztos, hogy az a szabadság, az a szabadságérzés már nagyon rég nincs meg bennem, ami '89 után volt. És azt hiszem, nemcsak bennem nincs meg, hanem a világ változott meg azóta – a világ viszonya a szabadsághoz, vagy a szabadság illúziójához. Akkor, '89-ben és még legalább az ezredfordulóig az volt az uralkodó közmegegyezés (hadd mondjak korszellemet!), hogy befelé tartunk a szabadságba. Most inkább ellenkező közvélekedést érzek ki filmekből, internetről, regényekből, világpolitikából, beszélgetésekből, azt, hogy egy olyan időszakban élünk, ami nem hisz Európában, szabadságban, humán jövőben, hanem valamiféle disztópikus pesszimizmus jellemzi: a katasztrófa, a büntetés, a szolgaság, a barbárok várása.

Maradjunk a válság azonosításánál. Magyarország történelme legalább száz éve kényszerpályán van – írod egyik esszédben. Mások szerint ez ötszáz éve tart. Ami érdekes az esszéidben, hogy a Kádár-rendszer végét egy viszonylagos aranykorként írod körül, amiben szárba tudott szökkenni a szabadság fantomja, hogy majd a rendszer bukása utáni huszonöt évben számolódjon fel. Lehet ma számukra viszonyítási pont a nyolcvanas évek?

Talán inkább mondjunk ötszáz éves kényszerpályát, ami nagyjából azóta tart, hogy felfedezték Amerikát, és Európa figyelme nyugatra fordult. Akkoriban született meg Kelet-Európa, majd Kelet-Európában azóta a lemaradottságtudat, ami töretlenül tartja magát ma is. A Kádár-rendszert nem akarom felmagasztalni, egyszerűen elkorhadt, és szép virágok nőttek ki a korhadékból. Például a szabadság. A nyolcvanas években jártam a pesti

bölcsészkarra. Mondjuk egy délelőtti előadáson bele lehetett feledkezni a lemaradottság-érzésbe, hogy a világtól véglegesen elszakított régióban, országban, városban élünk, és ez már mindig így lesz, és ez milyen szép és dekadens dolog. De aztán délután, mondjuk egy kora középkori történelem-proszemináriumon elkapott az az érzés, hogy itt csak rajtam múlik, mit és mennyit tanulok, mert itt semmilyen tudáshoz nem lehetetlen hozzájutni, hihetetlenül képzett, világra nyitott tanáraink vannak, akik ironikus mosollyal kezelik a helyén a kötelező marxista ideológiát, és a legfrissebb oxfordi könyveket rakják elénk, ha kérjük. És hogy itt hi-tech történész lehetnék. Szóval ma is úgy érzem, hogy a nyolcvanas évek egy kegyelmi pillanata volt a magyar történelemnek (és nemcsak az egyetemeken), egy átmeneti korszak, egy sokat ígérő jelen, amikor egymás keze alá dolgozott a diktatórikus múlt és a szabad jövő.

Te hogyan értelmezted az elmúlt évtizedek kudarcát? Mi romlott el? Mit nem sikerült megvalósítani? Esetleg, miért kellett ennek így történnie?

Itt megint elég messze lehetne szaladni a múltba, de menjünk „csak” ’56-ig. Magyarország a forradalmával – a szovjet gyarmatbirodalmon belül egyedülként – kivívott magának egy relatív szabadságot, mert mindig ott lebegett a lehetőség, hogy ha túlfeszítik a húrt, akkor itt újra forradalom lehet. És nem kizárt, hogy éppen ez a relatív szabadság fordult évtizedek alatt a visszájára, és kényelmesítette, gyávította, tompította, kisserűsítette, óvatosította el a magyar társadalmat. Lett vesztenivalónk: kicsi szabadság, kicsi jólét, de a miénk. Ekkoriban kezdtünk merni kicsik lenni... ’89 után aztán a frissen felszabadult kelet-európai társadalmak sorra húztak el mellettünk, bizonyultak életrevalóbbaknak, harapósabbaknak, egészségesebbeknek. És ez még mindig kevés volt a kudarchoz: 2004-ig, az EU-csatlakozásig a remény simán elvitt minket, hogy jön az igazság pillanata, a Nagy Villámgyors Felzárkózás Európához, és csak a 2004 utáni csalódások, majd pár év múlva a gazdasági válság tette rá a pecsétet a kudarcra. (Mindezzel nem azt mondom, hogy másutt nem volt csalódás. Olvastam nemrég, hogy a rendszerváltás óta Kelet- és Közép-Európából körülbelül húszmillió ember vándorolt el. Magyarországon talán csak nagyobbak voltak az illúziók.)

Nemcsak a válságot próbálsz azonosítani, hanem valamilyen megoldási kísérletet is felvillantasz a szövegeidben. Ami érdekes és szimpatikus számomra, hogy noha társadalmi állapotokra, közügyekre, történelmi folyamatokra reflektálsz, még sincs ellenségképed, nem gyűlölsz semmit, nem sajnálsz le. Hogy sikerül ez neked?

Tartok tőle, hogy jobb képet festettem magamról az írásaimban, mint a valóság, mert bizony nekem is vannak ellenségképeim, gyűlölök és le is sajnálok sok mindent. A nagy titkom az önbizalomhiány. Ha mondok, gondolok vagy leírok valamit, abban a pillanatban megszólal a fejemben a szenttelen géphang: de biztos ez? És akkor megnézem a másik oldalt is. És ezután még újra az innensőt is, és még egyszer a túlsót a biztonság kedvéért. És mire mindezzel megvagyok, már rendszerint az égvilágon mindenkit megérték. Csak közben gyakran lekésem az eredeti problémát. Szóval lassú vagyok és körülményes. Ez viszont nem mindig baj, mert sokszor a lassúság és körülményesség óvja meg az embert a pánikszülte radikális hülyeségektől.

Coincidentia oppositorum, az ellentétek egybeesése – mintha ez volna a módszered. Ady Endre és a Bizottság. Hogyan kerülhetnek ők egy platformra nálad?

Igen, az Európa Kiadó és Menyhárt Jenő habitusa jobban passzol Adyhoz, mint a Bizottság zenekar. De ha azt mondjuk, hogy Ady és a Bizottság ugyanolyan elemi erővel kirobbanó költészet volt a saját korában, akkor máris egy platformon vannak.

Különben két Adyról beszélsz a megjelenése óta elhíresült Ady-esszédben (Komp-ország, a hídról). Egyik egy eltűnőben lévő nyelv világirodalmi rangú költője, a másik egy eltűnőben lévő nemzeti történelem hőse – ahogy nevezted. Mintha ezzel felvázoltad volna azt a politikai-társadalmi megosztottságot is, amelyben szinte véglegesnek tűnő módon berendezkedett a magyar társadalom. Hogyan lehet ezt a két Adyt összeegyeztetni, nem beszélve az általuk képviselt hagyományról?

Ady maga egyeztette ezt a kettőt. Ettől ő Ady. És talán ettől van az, hogy száz éve nem sikerült őt más nyelvekre érvényesen lefordítani. Csak valamilyen későromantikus hóbörgést olvasnak ki belőle. Ady többek közt abban különbözik a legtöbb „normál” költőtől, hogy ő frontember is volt. Egyfolytában színpadon. A zene pedig nem más, mint a magyar történelem, a végzetek, a zsákutcák, az eltévedt lovas, a kelet-európai megkésett-ség, a végletesnek tűnő megosztottság, csupa vérzés, csupa titok, csupa nyomások, csupa ősök, csupa erdők és nádasok, csupa hajdani eszelősök. Ez a zene szól mögötte. De egy kívülálló nemmagyarnak nem hallatszik ebből egy árva hang sem, ő csak annyit lát, hogy egy elképesztően karizmatikus frontember tátog és őrjöng a színpadon: nyilván nagy költő, csak sajnos nem értem. Nem derül ki, hogy ez egy ószövetségi próféta is, aki a verseiben felstilizálja a nemzetét kiválasztott néppé. A bűneivel és az önpusztí-

tó megosztottságával együtt. Minden társadalom megosztott, nem csak a magyar, de Ady szinte büszkévé tesz a megosztottságra.

Meg lehet úszni a választást? Van esélye ma a „kivülállás erkölcsiségének”?

Én nem kívülálló, hanem csak állok. És nem akarok prédikálni erkölcsiségről. Épp elég erkölcstelenséget követtem már el ahhoz, hogy ne próbáljak erkölcsi példát mutatni. Meg lángoszlop lenni. Már csak hiúságból sem, mert az erkölcsiség szó végtelen unalmat és öregbácsisságot áraszt magából. Viszont nem akarok beállni a másik hősi pózba, a magányos, meghasonlott kívülállóéba se. Mert én nem vagyok magányos. Legföljebb sokszor vagyok egyedül. A megosztott magyar társadalomról viszont azt gondolom, hogy mind a két oldalához van közöm. Cinikusan: egyik oldal se ér meg nekem annyit, hogy beáldozzam érte a másikat. Patetikusan: egyben gyűlölöm, egyben szeretem.

Konzervatív anarchizmus – Canetti kapcsán értelmezted ezt a kijelentést. Próbáljuk újra körüljárni, hiszen mintha ez jellemezné legjobban azt a szemléletet, ami végigvonul az esszéiden.

Na, és máris ellentmondok magamnak... Az előbb ostromoztam az öregbácsisságot. Pedig a mogorva öreg bölcs az egyik kedvenc típusom. Mint például Elias Canetti, aki konzervatív anarchistának nevezte magát. De az ellentmondás csak látszólagos. Aki öregbácsis, az konzervatívnak hiszi magát, de igazából csak egy konzerv. Pár mondat a *Lúdbőr*-ből arról, ahogy Canetti nyomán a konzervatív anarchizmust elképzelttem: „A konzervatív anarchista... tudja, hogy igenis van igazság. De azzal is tisztában van, hogy halálos unalom árad azokból, akiknek mindig igazuk van. A konzervatív anarchista nem játszik a szavakkal, mert bízik, sőt, hisz a szavak erejében... Az 'élet lényegét' keresi, de a nagy szavakat utálja. Elgondolja, milyen jó volna, ha a nagy szavak figyelmeztetően füttyölni kezdenének, mint a tea-vízforralók. Másutt olyan világot képzelt el, ahol, aki kimondja, 'én', az alatt rögtön megnyílik a föld... A konzervatív anarchista az elméjének az egységétől fél – nem attól tehát, hogy széteshet a gondolkodása, hanem attól, hogy figyelme netán valamilyen 'rögeszmére vagy gonoszságra' összpontosulhat – vagyis inkább megosztja a figyelmét. Igyekszik minél lassabban megismerni a dolgokat, mert nem akarja megenni a világot. A konzervatív anarchista gyűlöli a hatalmat, megveti a sikert. Nobel-díját szégyelli.” Ilyeneket írtam Canetti nyomán Canettiről, és tulajdonképpen ilyen szeretnék lenni. Lehet, hogy ő ilyen is volt. Én csak szeretnék.

ról. *A versírás célja a lúdbőr – írod a kötet címadó esszéjében. Az irodalomelmélet és kisebb mértékben az irodalomkritika is mintha az utóbbi időben szem előtt tévesztette volna a művek befogadásának érzelmi dimenzióját, a szöveg örömét. Számodra mit jelez a lúdbőr? És ha ez a célja a költészetednek, hogyan tudod előidézni? Milyen eszközök állnak a rendelkezésedre?*

Igen, a lúdbőr, vagyis a katarzis a célja a verseimnek, de azt nem tudom elmondani, hogyan idézem elő – már persze, ha tényleg sikerül előidéz-nem... És azt sem tudom megmondani, hogy miért borzongatnak és rendítenek meg a kedvenc verseim. Néha elkap, hogy elemezzek, milyen saját emlék erősíti fel bennem az érzést ennyire, de aztán nem erőltetem a dolgot. Maradjon titok. Az irodalomelmélettől és az irodalomkritikától tulajdonképpen ennek a titoknak a feloldását várjuk, és mivel nem lehet feloldani, kicsit mindig csalódunk. Az irodalomelmélet természetéhez tartozik, hogy mindig éppen mintha „az utóbbi időben” tévesztette volna szem elől a „művek befogadásának érzelmi dimenzióját, a szöveg örömét”. Igen, mert az irodalomelmélet (és tulajdonképpen a kritika is) tudományos alapon áll, a mérhető dolgokban van inkább otthon. Hivatkozások, vendég-szövegek, esztétikai, művészetelméleti iskolák, ideológiák hatása egy költői szövegre, ezek mérhetőek, de a katarzis – hát az nem annyira. Egy tudós nem hivatkozhat arra, hogy lúdbőrzött az olvasáskor. De azért azt se tudom elképzelni, hogy pont csak az irodalomtudós és a kritikus ne érezzen soha katarzist.

Úgy gondolom, mégsem könnyű ma költőként megszólalni. Ezt te is kiemeld, amikor arról beszélsz, hogy manapság a vers már csak önmagáról tud szólni, a költészet óvakodik a katarzistól, nem mer megrázó lenni. Egy ilyen környezetben hogyan lehet verset írni? Valóban elég az, ha az embertársaink arcáról leolvassuk a szirének énekét?

Azt nem gondolom, hogy a vers manapság már csak ilyen lehet vagy csak olyan. Senki nem tilthatja meg nekem, hogy megrázó verset írjak, ha tudok. Figyelni kell az elméletre (vagy a korszellemre, ha tetszik), de nem szabad teljesen ráhagyatkozni. Még úgy se, hogy pont az ellenkezőjét csinálom. Az a jó, ha a költő legalább a harmadik dolgot teszi meg, olyat, ami őt magát is meglepi. A *Lúdbőr*-ben azt képzeltem el, hogy Odüsszeusz társai a hajóban meg akarják hallgatni a szirének énekét (mert az nekik is jár, nem csak a királyuknak, elvégre demokrácia van), és ezért a leleményes Odüsszeusz lemond a szirénekről, és a saját fülét dugaszolja be agyaggal, lekötözi a társait, és csak arra figyel, nehogy valamelyiküket baleset érje a szirének hallgatása közben. Ezért ő a királyuk. Mert közös társadalmi ér-

dek, hogy mindig kell lennie valakinek, aki józan marad, és figyel a többiekre. De itt segíthet a költő. Ha egy társadalomban mindenki költői látomásokra vágyik, akkor a költő maradjon józan. Ha én például ott lettem volna a hajóban, jól kibírtam volna, hogy ne halljam a sziréneket, hadd hallgassák meg őket mindannyian, Odüsszeusz se maradjon ki a jóból. Verset meg arról írtam volna, hogy én vagyok az egyetlen, aki nem hallotta a szirének énekét.

Az első igazi versed szakaszosan, több mint egy év alatt született meg. Hosszúnak tűnhet ez az időszak olyas valakinek, aki a verset valamilyen ösztönös, nyelvi leleménynek tartja. Tulajdonképpen mennyi munka rejtőzik egy vers mögött? Esetleg te mennyire szoktál utánamenni a verseid témájának? Mit szoktál tanulmányozni ilyenkor?

Szerencsés csillagállás esetén egy vers szinte készen ugrik elő a semmiből. De nálam ez húszéves koromban is elég ritka volt. Többnyire ösztönösen jött egy-két versszak, és aztán megakadtam. Ez így van ma is. Ilyenkor a legokosabb félretenni a félkész verset, és egy idő múlva, amikor már elfelejtettem a részleteket, újra ránézni. Hogy az a hangulat jöjjön elő, amiben a meglévő részt írtam. Tehát vissza kell menni az ösztönösségig. Tulajdonképpen pszichoanalízisbe küldöm a félkész verset ilyenkor: beszéljen róla, hogy mit is akarhatott eredetileg... És aztán ennek alapján folytatom. De azért olyan is volt már nemegyszer, hogy egy koncepcióhoz írtam verset (urambocsá', párszor megrendelésre is, amit huszonévesen el se tudtam volna képzelni!) – és főleg ilyenkor fordult elő, hogy komolyabban utánalolvastam a témának.

Most a befogadásra fókuszálnék. A könyv egyik fejezetében – ahogy te is megemlíted – olyan írások vannak, amelyeket könyvekről és írokról írtál. Ami érdekes, hogy nemcsak befutott és szokványos írokról írtál. Fekete István, Menyhárt Jenő, Kóka Rozália – hogy csak néhány példát említsek. Mi rejtőzik ezen választások mögött? Egyáltalán, hogyan olvasol, hogyan tájékozódsz abban a könyvrengetegben, ami körülvesz?

Rosszul tájékozódok, és tele vagyok lelkipurdalással, mert minden nap könyvek ezrei jelennek meg a bolygón, amiknek csak a töredéke töredékéről tudok, és annak is csak a töredékét olvasom. De ez így van, senki nem tud minden könyvet elolvasni. Azt csinálom, mint a legtöbben: egyrészt rábízom magam az olvasottabbak és tájékozottabbak véleményére (kellő óvatossággal), másrészt olvasom azt, ami éppen a vállalt feladatom, harmadrészt bízom a vakszerencsében, hogy úgylis eljut hozzám, aminek el

kell jutnia, negyedrészt igyekszem újraolvasni a régi nagy kedvenceimet is. Például Fekete Istvánt. Akit nem kezdek itt most újra dicsérni.

Izgalmas vállalkozásnak tartom az „ötven + 1 irodalmi pillér” gondolatát. De mit lehet jelezni egy ilyen vállalkozással? Könyvajánlók ezek? Esetleg rövid bevezetések abba a kulturális miliőbe, amelyben élsz?

Mint mondtam, volt egy mintám: William H. Gass ötven darab páromondatos, nagyon személyes mikroesszéje a neki legfontosabb ötven műről. Én is kiválasztottam a magam ötvenjét, és elkezdtem írni róluk – de villámgyorsan kiderült, hogy pár mondat helyett egyoldalasak lesznek, hátrázottan össze fognak függni egymással, vezérszálak futnak majd végig bennük, és még annál is sokkal személyesebbek lesznek, mint az eredeti. És írtam őket egymás után, és egyre nagyobb örömmel. Sőt, boldogsággal, flow-érzéssel. Egyszerűen elkapott írás közben a vágy, hogy ne csak megmutassam az olvasónak a kedvenceimet, hanem becsalogassam őt az életembe, és ott megvendégljem.

Most, amikor a könyv háttérbe kezd szorulni más médiumokhoz képest, te, aki a könyvkultúra szülöttje vagy, miben látod a könyv, a szöveg előnyét, vagy akár hátrányát más médiumokhoz képest?

A lassúságot és körülményességet már dicsértem egy kicsit fentebb... Bizonyos problémák maguktól elmúlnak, ha kellőképpen lassú az ember. A nyolcvanas években az volt a közös pánik, hogy a képi kultúra felzabálja az írásosat. Azért nem egészen így történt. Jött a másik pánik a kilencvenes években, hogy a korosztályom gyerekei már nem is fognak olvasni. Aztán jött a Harry Potter. És mire a gyerekeink felnőttek, megjöttek a közösségi oldalak, ahol folyamatos írás-olvasásra kényszerülnek. Nemrég azt hallottam, hogy a 2010-es évekre az Egyesült Államokban durván visszaesett az E-book-ok forgalmazása. Ezek persze mind pár éves trendcskéik, és lehet, hogy papíralapú könyvkiadás tényleg nem lesz húsz év múlva, de most úgy érzem, hogy a betűk olvasása a kiborgok hatalomátvételéig nem fog kimenni a divatból.

CERCAMON DALAI ELÉ

Erről a trubadúrról nem sokat tudunk. A neve is úgynevezett beszélő név. De arra, hogy mit jelent, kétféle magyarázat is van.

Az a kézirat, amelyik ránk örökítette a dalait, szerzőjükről csak rövidke megjegyzést tesz: „Cercamon (ejtsd: szerkámun) gascogne-i énekmondó volt, és verseket meg pásztordalokat szerzett régi módon. És mindenfelé járt a világon, ahová csak el tudott jutni, és ezért is nevezték Cercamonnak (keresd a nagyvilágban).” Ám a daloskönyv legalább száz-százötven évvel az énekek után keletkezett. Nem tudjuk, mennyire bízhatunk a híradásban.

Azután 2009-ben Luciano Rossi zürichi professzor egy másik magyarázattal állt elő. Szerinte Cercamon nem más, mint az az Eblo de Ventadorn, akinek költői iskoláját olyan trubadúrok emlegetik, mint Marcabru vagy Bernart de Ventadorn. Az utóbbi egyébként nevét is onnan kapta, hogy a nevezett nagyúr szolgálainak gyermekeként született, és a várúr környezetében tanulta meg a dalos-mesterséget. Marcabru életrajzában pedig az szerepel, hogy ez a szintén szegény sorsú trubadúr egy Cercamon nevű énekmondó mellett vált költővé. A híres Eblo neve alatt viszont nem maradt fenn egyetlen trubadúrének sem.

Nos, Luciano Rossi nem kevesebbet állít, mint hogy Cercamon nem ágrólszakadt vándorénekes volt, ahogyan mindaddig hitték, hanem éppen maga ez az előkelő feudális úr, az első trubadúrként számontartott nagy hatalmú Aquitániai Vilmos hűbérese és költőbarátja. És ennek megfelelően a névmagyarázatot is úgy módosítja, hogy „keresd fenn, a magasban, a hegyen”. A feltevést talán az is alátámasztja, hogy az I. (töredékes) énekből egy Mester és egy tanítvány párbeszédét halljuk, és a Vilmos nevű tanítvány a Mester várában kapott szállást.

Bár az elméletet Rossi rendkívül alaposan körülbástyázta érvekkel, a középkori költészet szakértői nem fogadták egyhangú lelkesedéssel. Annak ellenére, hogy a trubadúrköltészet két kérdését is megoldaná: Cercamon azonosítását és Eblónak, a trubadúrok mesterének vélt termékletlenségét.

Amennyire bizonytalan a költő személye, annyira egyértelműen meg lehet határozni, mikor élt. Siratóéneke ugyanis kétséget kizáróan X. Vilmos aquitániai hercegnek, az első trubadúr fiának haláláról emlékezik meg. Ez

pedig 1137. április 9-én következett be egy compostellai zárandoklaton. A herceg az aquitániai dinasztia utolsó férfitagja volt, és hatalmas, a Loire-től a Pireneusokig terjedő birtokait lányának, Aquitániai Eleonóranak a férje, a francia király örökölte. A zárandokútra és a király örökségére a siratóének nyíltan utal.

Cercamon tehát egyike a legrégebbi trubadúroknak. Aquitániai Vilmos-sal együtt a trubadúrköltészet szerelemfelfogásának megteremtője. A költő nála már egyértelműen aláveti magát a tökéletesként magasztalt úrnőnek, attól mindent elfogad, még a megaláztatást is, de nem mond le a végső jutalom reményéről. Morális intelmei visszaköszönnek Marcabrunél és követőinél, a szerelmeseket elválasztó távolság gondolata pedig Jaufre Rudel költészetének adja majd meg az alaphangját. Bernart de Ventadorn viszont egyenes ági folytatója, kiteljesítője ennek a lírának, a trubadúr-szerelem Cercamonnál megjelenő gondolatalakzatai és képei nála fejlődnek toposzokká.

Cercamon

DALOK

I.

– Látom napról napra, vége,
nincs több öröm, élvezet,
s nem segít a bölcsesség se,
támaszt sehol nem lelek.
Mint hattyú, ki végzetet
lát, s jaját kiáltja szélbe,
zengő hangon dalba kezd,
mert már érzi, szűnik élte,
s több reménye nem lehet.

– Mester, úgy segéljen Isten,
amit mondasz, úgy való.

Nincs ok ám aggályra, vélem,
s bölcs szó hiábavaló.
Közel a sorsforduló,
lesz jó béred, azt remélem,
s kerül alád pejszikó,
vagy lesz részed más egyébben:
Poitou gróf várható.

– Vilmos, nem ér én előttem
fabatkát sem ez a szó:
magam alá letepernem
egy fürjleány volna jó,
nem pedig egy kancaló,
mi él karám-börtönében,
s csak más kegyéből kapható.
Hidd, gyakran csak áll meredten
a potyáról álmodó.

– Mester, válhat még javadra,
ha türelemmel leszel.
– Vilmos, hívságos szavadra
fittyet hányok, higgyed el.
– Mester, miért nem hiszel?
Szerencséd Frankföld behozza,
bár egy kissé várni kell.
– Vilmos, Isten néked adja,
amit nékem látsz közel.

– Mester, gyermek s állhatatlan
férfi az, ki így beszél.
– Vilmos, ha jó indokod van:
hiszem, s szájam mást se kér.
– Mester, csődör, telivér
uraknak, nemes családban
türelmet olykor megér.
– Vilmos,

.....

– Mester, lomb fölébe nyúlni,
lám, új szárat sás ereszt.
– Vilmos, annak ára semmi,
hogy váramban itt lehess.
– Mester, Pünkösöd napja lesz,
új grófunk fog ide jönni,
s téged bőven megfizet.
– Vilmos, szólhatsz, balga sínyli.
Más zsebére jól fizetsz.

II.

Kezdem siralmas énekem,
majd megszakad belé szivem.
Azt látni kínozó gyöttelelem,
hogy Ifjúság tiporva lenn,
s Öröm helyén Gázság terem,
mert a poitou-i halott.

Erény, dicsőség elapadt,
mi tőle jött, mint áradat,
kit Bar földje is, jaj, sirat!
Senyvedek itt nagy súly alatt.
Uram, e jó báródnak adj,
kegyes légy, Paradicsomot.

Ez Poitou gróf gyászdala:
Kiválóság volt ő maga,
Érdem, Nagylelkűség oda
– nincs többé vágyam élni ma.
Pokoltól vidd, Uram, tova!
Végül igazként távozott.

Szavam, dicső Úr, perre megy,
mert kit szerettem, elveszed.
Alkotta Ádámot kezded,
s most őt Pokoltól mentve meg,

add, hogy ne égessék tüzek,
s ne érjen minket kár, szitok.

Szitoktól zúg e rossz világ,
pénzest, szegényt gyaláz a vád.
El is ment, jaj, minden barát,
s koldusként húzzuk az igát.
De Ítéletkor, nem vitás,
elválnak jók és gonoszok.

Híres-neves gaszkon urak,
vesztettétek uratokat,
fájdalmatok, lám, hasogat,
s lassan az Ifjuság is agg:
nincs már, ki buzdít, támogat.
Kedvre csak Alfonz úr kapott.

Norman és frank siránkozik,
s a király ontja könnyeit,
bár ő öröklő földjeit,
melyek hatalmát növelik,
s ezért hamar zokon veszik,
hogyha nem indul győzni mórt.

Örvend – habár gyász illenék –
Limousin s Angoulême-vidék.
Ha Isten adná, s élne még,
hódolna mind előtte rég.
Szabadultak, mert jött a vég,
s Aunis is érez bánatot.

Üzenet szól e gyászdalon:
Eblo úrhoz szól Cercamon.
Könnyek között él gyászolón
Gascogne, Spanyolföld, Aragon!
Szent Jakab, lásd, volt hatalom,
s itt nyugszik mint zarándokod...

III.

Felvidít igaz szerelmem,
jöhet meleg, jöhet hideg,
csak felé úz a képzelet.
De arról még sincs fogalmam,
marad-e, mi örömet ad,
s megtart-e majd magának az,
aki felé hajt a szívem?

Gondom úrra, hölgyre sincsen,
ha őt szolgálnom nyújtja kegy,
s azzal ad majd hírt és nevet,
hogy úrnóm ő, vallja nyíltan.
S a többi függ majd tőle csak,
akár álság, akár igaz,
mert ez egy szóval beérem.

Én magam ám félve kérem,
tudván, ritkán ad ily kegyet,
mert bár minden alávetett
Ámornak, ő hajthatatlan.
Holott egy hölgyre sár tapad,
s pénz, rang mellett is ott marad,
ha nem derül fel szerelmen.

Lába elé odafekszem,
ha kedve tűr, hogy ott legyek,
de aki elűz engemet,
megöl egy szempillanatban.
Remény másfelől nem fakad
nekem, bár virrad éjre nap
– nem lelek vigaszt csak ebben.

Jó és rossz kedvem cserélem,
ha épp nem látom hölgyemet,
mert bár kimondta, hogy szeret,
ha én is őt – hagy magamban.

Nem ismerem, mit tartogat,
de biztosan tudhatja azt:
ha áztat, éltem bevégzem.

Ámulhatsz csak ily tökélyen:
fehér, mint hermelin, s nevet,
s mint rózsza, liljom kellemes,
reményem ám tőle csappan.
Lesz, Istenem, oly pillanat,
mikor melléfeküdni hagy?!
Nem néz felém, nincs esélyem!

Egy csókkal megadna hölgyem
mindent, amit elérhetek,
s majd szomszédokra vést viszek,
s nő az ok, hogy adakozzam,
s hogy félve nagyra tartsanak,
török ellenséges hadat,
s amim van, növelve védem.

S látja majd hölgyem, ily urat
mást nem kap, ily hatalmasat,
ki szolgálná szívesebben.

S ha szép kegyet meg nem tagad,
s maga mellett feküdni hagy,
miért látnám jönni végem?

IV.

A lány szellő süvítve jár,
s az ág veszíti lombjait,
más hangon szól a kismadár.
Sóhajtozom s dalolom itt,
mi láncon tart, szerelmemet,
melyen sohasem voltam úr.

Jaj, Ámortól rám más se vár,
minthogy gyötör meg háborít,
s így messzebb tőlem más sem áll,
mint ami égő vágyba visz:
irigység jóra nem vezet,
lehetlent kér konokul.

Édes öröm szívembe száll,
hisz senkit sem szerettem így.
Ha itt van ám, szavam eláll,
nem mondja ki, hogy vágy feszít,
s ha otthagynom, továbbmegyek,
agyam s érzésem elborul.

Világszépe volna akár,
mellette mind halványodik.
S ha rám telepszik bús homály,
hol ő van, onnét fény vakít.
Lássam őt, Isten adja meg,
majd akkor is, ha ágyra hull.

Szerelme zaklat és kuszál,
megbolydít naptól éjjelig,
s félek, hogy sérti őt a száj,
ha kér, s inkább tartózkodik.
Szolgállok néhány éveket,
s az igazság bebizonyul.

Nem élet ez, se nem halál,
s nagy baj van, mégse nehezít.
Nem láthatom, mit szíve zár,
s mikor lesz tán, hogy újra nyit.
Ő tartogat minden kegyet,
s vagy lelkesít, vagy összedúl.

Még az se bánt, ha ráncigál,
mint félnótás tutyimutyit,
s belőlem bolondot csinál

hát mögött vagy nyíltan is,
hisz dacra könnyen jön a kegy,
ha kedve épp úgy alakul.

Szolgálva haltam volna bár
az elején, ha most taszít!
Megölt, jaj, s szép volt e halál,
hisz színlelte érzéseit,
s olyan tévútra vezetett,
más hölgy szememben elcsuful.

Gondommal jókedv cimborál,
félek tőle s szolgálom is,
hűség, hamisság rám talál,
hol csalnám, hol meg él a hit,
s történhet bármi, egyre megy:
rajta múlik, ejtethet rabul.

Cercamon szól:
Szerelmében, ki csüggeteg,
udvarban ritkán boldogul!

V.

Itt az idő, énekelek,
kergettem eddig álmokat,
s nem hangzott dalom távolabb,
de most már újra ébredek,
újra érzem örömet,
zord szél süvít bár s itt a tél.

Az örömmel nem kérkedek,
eddig sem azzal telt a nap,
de most szívem mélyére hat,
sóhajtozva járok-kelek,
vágynom nagy-nagy szeretetet,
fül, szem zárul, s jöhet nap, éj.

Ha máskor Ámor meglepett,
s rám béna őrültség szakadt,
s csalárd nők csalták vágyamat,
most Isten s Szent János vezet,
s átjár egy olyan szeretet,
hogy más ármánya el nem ér.

Ő majd, tudom, nem csalna meg,
bár kedvezést most még nem ad,
de balgaság el nem ragad,
s nem koldulok tőle kegyet,
kicsit, nagyot, akármilyet,
olcsót, drágát, bármily csekély.

Látom, milyen nyájas, nemes,
s nagy adomány, hogy így szeret.
Ha itt van, szívem gazdagabb,
s ha nincs itt, Jézus óvja meg.
Bár éj, nap s évek teljenek,
övé vagyok – ez nem szeszély.

Kész már a vers, jobb sem lehet,
nincs benne hitvány fordulat,
felépült a végső alak,
a szó csiszolt és keresett,
ám úgy lesz mégis egyre szebb,
ha egy dalos dalára kél.

VI.

Új frissesség leng mindenben,
kizöldít rétet, pázsitot,
s szerelmemről új énekem
indítnám, melyben vágy bolyong,
bár ő messziségbe surran,
közelségébe nem jutok,
szólok, s szeme rám se villan.

Vigaszt nem ad más sem nekem,
csak ha önkezemtől halok.
Úr átká a rossznyelveken:
úrnőm miattuk távozott.
Hozzá kötött, jaj, a vágyam,
s nem szűnnek könnyek, sóhajok,
bénán mozgok, színaranyban.

E hölgyről zeng az énekem,
szebb ő, mint szó, mit mondhatok,
ámul friss külsején a szem,
szeplő sehol, fehér, ragyog.
Semmi festék, cicomátlan,
nem éri szó őt, semmi rossz,
finoman él, makulátlan.

Dicséretre, úgy vélhetem,
méltóbb ő, mint más asszonyok,
száján igaz, szép szó terem,
s hívet alázni nem szokott.
Hittem – mily ostoba voltam –
a hírnek, mi hozzám jutott,
s joggal dühös most miattam.

Panaszra nem nyílt szám sosem,
s felderíthet, ha kedve jobb,
hisz csak őtőle nyerhetem
azt, amivel boldogulok.
Időm most már úgyse sok van,
nem alszom és csak koplalok,
mert ő felém hajthatatlan.

Kezdi Ámor mézédeseen,
de keserű, mit vége hoz,
egy napot töltesz könnyesen,
s mulatsággal másik napod.
Leckéjét jól megtanultam:

hittem, teszek szolgálatot,
s arcát elfordulni láttam.

Menj, s Isten óvjon, követem,
értesd meg úrnőmmel a szót,
hogy így nem bírok élni sem,
ha véle úgy nem gyógyulok,
hogy mellém fekszik ruhátlan,
és jön az ölelés, a csók
lefüggönyözött hús szobában.

VII.

Dalom húsvétkor énekel,
s ha nyár köszönt be májuson,
a lomb felett viráglepel,
s kizöldül a kardliliom.
E szép évszak ám zord nekem,
nem érint meg, nincs örömem,
s hogy itt van, fel nem buzdulok.

Mert Ámor egyként mérlegel,
ha gaz bitangot vág nyakon,
vagy jámbor úrral bánik el.
Ifjúság, Szép Tett árva rom,
helyén Gonoszság, féktelen:
nem barátja barátja sem,
s jókedvet a kedves se hoz.

Ki házasul – ezt tudni kell –,
rá jár a rúd, s bár víg nagyon,
s csak udvarol, más nőt ölel,
de mindezért a jutalom
a nép szája szerint ilyen:
„Kardot ha vonsz, majd kardhegyen
végzed – mit adtál, azt kapod.”

Csábító, ne felejtse el,
vigaszt nem nyersz itt károdon:
sok csaló mind tébolyt kever,
egyik kifog a másikon.
Tőled jött bár gerjedelem,
férj, nő, s kit űz a szerelem,
a közös bűnben kárhozott.

A máglya izzik majd s tüzel,
megégtek a Végső Napon,
tűz várja, ki azt érdemel,
s ítélettől nincs oltalom:
ott részt kap bűnös s büntelen,
s hölgyet se ment ki Kegyelem,
ha kit szeret, alattomos.

A nő erényét veszi el,
kit két vagy három férfi nyom,
s jaj, ő Trisztánnak is teher!
Nincs más csalárd e tájakon,
s jobb, ha világra sem terem,
hogy ha így él, ily vétkesen,
s szégyenhírt Poitoua hoz.

Megváltóm, rám gondot viselj,
s hol úrnóm él, legyen lakom.
Kiválómnál így érem el,
hogy ígért csókját megkapom
megegyezésünkhöz hiven.
S hajnalra itt a győzelem,
bár az irigy dühöngni fog.

Mondd meg, ha látod őt, hivem,
ígért napunk ha itt leszén,
Szent Miklósrá! én meghalok.

VIII.

Most, hogy időnk már szürkül egyre csak,
az ág lefoszlik, veszti levelét,
és ferdén süt le ránk a fénysugár,
a nappalunk is bús, borús, sötét,
madár se szól, dalán panasz se száll
– öröm vidítson hát, mit Ámor ad.

Szolgalatunk Ámornak bármi nagy,
ezerszeresre nő a hozadék,
a Kegye, a Boldogság, s mi véle jár,
hatalmából hisz telik sokra még.
Nem szeg kötést, szavának mindig áll,
bár hogy megnyerd, göröngyös lesz utad.

Remélve várj, és visszafogd magad,
hisz az mutatja legfőbb érdemét,
hogy nála nőfaló hiába vár,
s kuporgató s rongyos, ki nagyra néz.
Ezer közül tán kettőnek ha jár
igaz, hű szerelem, mit tőle kap.

Trubadúr-szó hol hamis, hol igaz,
bolydítja férj, nő s szerető eszét,
súgja, Ámor két hangon prédikál,
s így férjeket rág féltékenykedés,
a hölgy zavarban, s áll is már a bál,
ugrik, s csak erre vár a sok kakas.

Rossz úrfiak mást is megrontanak:
eltűnt, alig van Érdemes, Derék,
s az Ifju-Szív is, vélem, oda már,
Fukarság zárja báróink szívét.
Sok mást meg fogva tart Tivornya-Vár,
honnét nem szökhet Aljasság miatt.

Romlik világunk, ránk csak baj szakad,
gond ül rajtam és elkeseredés:
zsoldjára zsoldos, lám, itt nem talál,
mert pletykaszákból ömlik rossz beszéd,
Istenhez hűtlen Júdásé e száj
– égjen, s feküdjön élve föld alatt.

Bűnük fedni s torolni sem szabad,
kerüljük ki, s Isten legyen, ki véd!
Viruljon, élesszen szerelmi báj,
s majd bátran vallom, ő a drága, szép.
Repes szívem, ha látom percre bár,
s örvend: gyönyört Isten tán tőle ad.

Most jó, ha fürdik, lelket tisztogat
vétkétől az, kit terhel bűn elég,
vagy Edessánál bátran harcba száll,
nehogy közöttünk itt fertőzze vész.
Ott szabadul meg terhétől a váll,
mit annyi sok botlás fölébe rak.

Cercamon szól: „Vajon ha bármi fáj
Ámortól, tudnád elviselni azt?
Hiszen az félelem meg borzadály,
s nem halsz belé, de élve sem maradsz.”

Kész már a dal, s nem hullat, ím, fogat,
mert azt tanítja ám a józan ész,
igaz szerelmünkből nincs semmi kár,
sőt hű hívének adja örömét.

IX.

A zimankót se bánom én,
jobb, mint a forró nyári nap:
szerelem éppúgy elragad
a télben – s ez nagy szerencse –,
nemcsak ha zöldül a sövény,

s ilyenkor várok élvezetre,
s hogy szóljak, ő is arra vár.
Más kedvezése úgyse kell,
hisz szívem csak tőle boldog.

Vajon jókedv szökik belém
a friss lomb és virág miatt,
s ez majd fázós széltől apad?
Dehogyan! Az aljanépe
szeret csak május idején
nagy hűhóval reggel, este,
s ha hull a lomb, felejtí már.
A jó s nemes nem tesped el,
s ő jelent igaz barátot.

Fogyatkozik a bölcs erény.
Korunk is, lám, csak így halad,
(bár bírálatlan nem marad),
s él tisztességet felejtve,
alázva mást. Hát nincs eszén,
és a józansága veszve!
Más szemben feltűnik a szál,
s magánál gerendát se lel:
az őrület fölébe hágott.

E szédület ám nem enyém.
Szerelmem becsnél többet ad,
ha mástól rejtem titkomat.
Hölgyről csak bolond fecsegne,
csámcsogva édes örömén:
mit sem adva becsületre,
bután szól a pökhendi száj
– magasztal vagy rossz hírbe ver –
nagyhangú, hivalkodó szót.

Igaz öröm, szép, drága kény,
nem lelsz ilyen hatalmasat:

hölgyek közül legfinomabb
szerelmem, s bármit tehetne
– szeret vagy elküld –, érteném.
Szól ez érzés életemre!
Akarom – ő nem kéri bár:
a kulcs nálam van rejtve el.
Más előnnyel úgyse bírok.

Örömágacska édesén
újul lelkem, erőre kap,
s a könny, a bánat elmarad,
ilyképpen vonzva s vezetve.
Más nem ígéz, nem lesz enyém,
nem gyűjthet más szerelemre,
s ha bárkinek a szája jár,
honnét tudná, hová terel
vándorutam, s merre járok.

Szép hölgy, ne bántson semmi rém,
szerelmesed ha távolabb:
szívem itt van, s nem ingatag,
sosem tesz majd ellenedre,
élhetek bárki kenyerén.
Bemocskolna más szerelme,
tiéd leszek, mint most akár:
téged látni, hallni se kell,
szívem emlékezni rád fog.

RAJNAVÖLGYI GÉZA fordításai

MARCUS TULLIUS, ÍM, KÖSZÖNT...

Marcus Tullius, ím, köszönt ma Calvus!
Rég küldtem levelet... Bizony, vitáznék
véled most is, öreg, tudós ravaszdi –
s elfed Tusculum árnya már előlem!
Bosszankodva belátom én, a könnyed:
bölcsebb rétori pálya lett a részed,
vádbeszédeket ékesen kivágtál,
s többre vitted az ügyvitel terén is
nálamnál, aki tán csupán poéta
voltam... Megkövetem zsenid, ne zsörtöllj!
S kérlek: most, legutolszor is bocsáss meg
még nekem... Betegen hever ma testem.
Baj van: már sem a tej, s a bor sem ízlik!
Könyvet s nőt letekerni semmi kedvem...
Marcus Tullius, el ne hidd, mit írtam!
Szellemeskedem én – sovány poén volt.
Mindenem belesajdul – úgy kacagnék!
.....
Már csak Doria ápol itt Tiburban.
Hűséges Hygieia ő: takargat,
fázom, gyógyfüvek unt levét itatja,

Caius Licinius Calvus (Kr. e. 82 – Kr. e. 47) előkelő plebejuscsaládból származó római szónok és költő, Catullus legjobb barátja. Irodalmár barátaival együtt elhatárolta magát Caesar és Pompeius politikai törekvéseitől. A szónoki pályán Cicero vetélytársának számított, az atticista stílus és iskola egyik fő képviselője volt. A fiatal, művelt ifjak körének, a „neoterikusok” néven emlegetett csoportnak irodalomelméleti megalapozójaként is munkálkodott, közkedvelt költő maradt az augustusi aranykor idején, s hosszan, még azután is. Számos és sokféle költői művének nagyobbik része mégis elveszett, s mára mindössze 156 verse, illetve 21 verstördéke maradt ránk. (Idén, 2017 decemberében van halálának a 2070. évfordulója.)

törli éjszaka arcomat, ha lángol
holdfényben, hidegen, miként örökre
alvó Endymionnak – őrző álomom,
virraszt Doria, ő vigyázza lázam.

.....
Víg lány Doria! Ő megóv... Az égi
Aesculapius elhagyott, legyintett,
hét méd orvosomat viszont kirúgtam –
rajtam úgyse segítenek kuruzslók!
Már csak Doria... Ő segít, szeret... Tán
rossz lesz bús Erebusban, ám kibírom –
olykor Róma se bánt velem kutyábbul.

ENGEDD, DORIA, SZÉP KEZED...

Engedd, Doria, szép kezed szorítsam
tikkadt számhoz, akár hideg talizmánt –
szótlán kínban, a holdas éjszakámban
hagyj lassan beleszenderülni lázas
életembe, hisz álom úgy nem enyhít,
mint fénylő kezed – épp ha csak megérint,
pillanatra... Ha vállad íve villan
éjszakámba – tudom, fölédredek még,
s majd lányom, Licinilla reggel újra
ágyamhoz tipeg ébredő mosollyal.

CYLLENE URA GYORS...

Cyllene ura gyors szárnyakon érkezik,
jóspálcája suhint, felröpülünk kihűlt
csillagképekig – értem
Astraeám ragyogóbban ég.

S bár nékem sose mért Melpomené babért,
fénylő Aether ölel, mint hazatért fiát:
értem csillagot ejt, gyújt,
tékozló apaként fogad...

Nézz föl, Doria, nézz föl, Licinilla, majd
értem néha nagy ég lángmagasába – fönt
nappal s éjszaka fátyla
rezzent kék ragyogást, közönyt.

MOST, HŰ DORIA, JÖJJ...

Most, hű Doria, jöjj, ölelj halálba!
Hullám-hangulatok hajósa lelkem,
kit vad Hadria habja húz a mélybe,
hínár-inda szorítja ráfonódva...
Fojts meg, Doria, úgy ölelj magadhoz!

NINCS NEKEM, ÉDESEM...

Nincs nekem, édesem, íze a számban az égi szavaknak,
kedvem is elkeserült, nyelvem is árva maradt –
kushad a vén üregében, akárha vadállat öregszik,
csöndbe kiszikkad, elül, nem ragadoz, ki se tör,
Doria, fényre, világra, vadászni a tűnt örömökre
nem fut a nyelv, sem a szó – néma, magányos a hús,
mert szerelemtelenül, szeretetlen is élni mit érhet,
s vágyani a lelkedet is, mint csak a testi halált?

SÉTATÉR

Novák Éva

RÉGI NŐK, ÚJ NŐK

Az emberiség több millió éves létezésének történetében csupán a XIX. század második felétől csatlakozhattak a nők hagyományos szerepeihez újabbak, közéleti, munkavállalói, politikusi szerepek, a jellemzően Angliából kiinduló feminista mozgalmakkal párhuzamosan. A feminista mozgalmak szüfrazsettjei a nők és férfiak egyenlőségét kivívni készülő mozgalomban a női választójog követelésével indítottak. Bár eredetileg sem a feminizmushoz, sem képviselőihez, sem a kékharisnyákhöz nem tapadt pejoratív értelmezés, még a XXI. században is megfigyelhető, a hangsúlyokban mindenképpen, az említett megnevezések, fogalmak, illetve képviselőik lekezelése, leszólása. Feministának neveznek, valahányszor olyan érzelmeket árulok el, amelyek megkülönböztetnek egy lábtörlőtől vagy egy kurvától – jelenthetne volna ki felháborodva szinte bármelyik, huszadik századi nő. A feminista mozgalmak elindulása előtt, kivéve talán Arisztophanész *Lysistrate* című színdarabját, ahol nők fogtak össze a háborúzás ellen, a békéért, nem említetünk példát nők összefogására, kiállítására.

Női közösségek persze nem jöhettek létre a tizenkilencedik századig, olyan magától értetődő könnyedséggel főképp nem, ahogyan a férfiak közösségei a történelem során számtalan esemény kapcsán, számtalan helyszínen, számtalan okból szerveződhetek. Sebastian Haffner az *Egy német története* című könyvében például arról ír, hogy amikor a fasizálódó Németországban behívták kötelező katonai szolgálatra, antifasisztaként is hatott rá a hadseregben uralkodó bajtársiasság szelleme. Szophoklész *Antigoné* című drámájában kivételesen nőként ábrázolja az emberi tisztesség nevében a hatalommal szembeszálló hőst, a címszereplőt. Regények, drámák íródtak a XV. század hősnőjéről, Jeanne d'Arcról. Ő abban a XV. században vált hőssé, amikor boszorkányüldözések kezdődtek számos országban, pápai bulla és szerzetesi kézikönyv útmutatásával, vérszesen elhúzódva a XVIII. századig.

nyokat bélyegeztek meg, bőrükbe égetett, ruhájukra hímeztetett skarlát betűvel például, de nem ragadhatunk a múlt időbe, folyik ez meg nem szűnően napjainkig, amikor a meggyalázás, megkövezés bizonyos társadalmakban még mindig elfogadott.

„Nők, akikről tudhatunk” – ez alatt a címszó alatt a XIX. század előtt szinte kizárólag istennőknek, istenek anyjainak, lányainak, uralkodónőknek, uralkodók anyjainak, feleségeinek, szeretőinek neve vált ismertté, ők szerepelhettek legendák, regények, drámák alakjaiként is. Kiket örökített meg még a történelem, őrzött meg az emlékezet, alkottak valóság-hű alakokká az írók?

A hétköznapi vagy rang nélküli nőket elsősorban a XIX. század írói emelték be vagy felregényalakká (érdekes adalék a női alakok történetéhez, hogy közülük a maradandóan ismertek, például Shakespeare néhány nőalakja, vagy Tolsztoj Anna Kareninája, Ibsen Nórája férfi írók kreálmányai – ez a téma egy másik írás tárgya lehetne). A század valóságos és regényalak női abban hasonlítottak, amiből a feminista mozgalmak kitörésre buzdították őket: kivédhetetlen, elkerülhetetlen függő szerepeikben. A nőknek, társadalmi osztályuktól függetlenül, a következő parancsoknak kellett engedelmessé válniuk: légy jó kislány, légy jó feleség, légy jó anya! Ezeket a parancsokat a nők, még ha közülük számosan csak ideig-óráig is, de igyekeztek, igyekeznek teljesíteni. Jane Austen és a Brontë-nővérek nőalakjai a kor gyermekei, életük a romantikus kapcsolatok és a férjhez menés bűvkörén belül mozog, s ezen nincs semmi csodáltnivaló, hiszen a nők értékét családi állapotuk, illetve férjük társadalmi státusza határozta meg. Colette nőalakjai, a nők egyik legjellemzőbb tulajdonságaként, ahogyan Molière is írt erről darabjaiban, az erőt és hatalmat birtokló férfiakkal szemben gyakorolt furfangossággal, ravasz taktikázással felmutatva érik el céljaikat. Mintha a *Nők iskolájának* többrészes, századokon áthúzódó sorozatát tekinthetnénk végig.

A XIX. század nők elindította szociális és önképző mozgalmi ebből a körből kitörni vágyón hangoztatták vágyaikat, nem mellékesen a tanulás-hoz való jogokat, többek közt nők számára létrehozott iskolákat követelve. Ezek a mozgalmak voltak az első női közösségek, amelyek a nők jogaiért, a nők összefogásával harcoltak – bármilyen patetikus is a harcolni kifejezés, de harc folyt, tagadhatatlanul. Ismertté és elfogadottá vált Virginia Wolf kijelentése, mely szerint minden nőnek szüksége volna saját jövedelemre és legalább egy saját szobára.

A kapitalizmus létrehozta intézményekben a növekvő munkaerőszükséglet helyet biztosított a nőknek is, fogalmazzunk ilyen eufemisztikusan,

a paraszti társadalmakban addig is a földeken robotoló, vagy az alsóbb néposztályok gazdagoknál cselédeskedő asszonyai, lányai után.

„Nem voltunk boldogok, uram, sohase voltunk. / Nem voltunk tudatlan asszonyok, tudjuk, mit várhatunk, mit nem. / Tudjuk, mi a kényszer, a kínzás, / Tudjuk, mi az elnyomás, az erőszak, / A szűkölködés, a betegség, / A betegek tűz nélkül télen, / A gyerekek tej nélkül, nyáron, / A munkánk, ha elveszik tőlünk, / A vétünk, ha megnehezítve rajtunk. / Láttuk megcsonkítva az ifjút, / Malomárokban remegni megtépve a leányzót. / És közben tovább is éltünk, / Éltünk csak félig éltünk, / Toldva, ami széttört, / Gyűjtve a rőzsét sötétedéskor, / Építve hiányos menedéket, / Hogy legyen hol aludni, enni és inni, nevetni.” (T. S. Eliot)

Munkásnők ezrei, aztán százezrei állhattak munkába, kötelességként vagy lehetőségként. Őket követték az alsó középosztályok női munkavállalói, majd az értelmiségi, művészpályát vállalók. A XIX. századi előkészületek után a XX. század, az addigiakhoz viszonyítva, intenzív eredményeket hozott a nők számára. Azt írom, *hozott*, mintha a tárgyilagos idő hozta volna el ajándékba nekik, de számtalan nő, számtalan férfi munkája érte el ezeket az eredményeket. Mark Twain nyilatkozta házasságkötése után, hogy amíg nem nősült meg, fogalma sem volt arról, hogy a nők milyenek, mire képesek, mire érdemesek, de attól fogva a nőmozgalmak buzgó támogatójaként nyilvánult meg.

A magyar Hugonnay Vilma küzdelme a XIX. század végén, XX. század elején tanulmányai elvégzéséért, utána férfiakkal egyenrangú orvosként elismertetéséért nem volt egyedi eset, ahogyan nem az Malála Júszafzaié sem. A pakisztáni születésű Malála tizenévesként, a XXI. században kezdte a harcot a lányok tanuláshoz való jogáért, a fanatikusoknak majdnem sikerült meggyilkolniuk ezért.

A tizenkilencedik században elindult nőmozgalmak közül a huszadik század elejére jó néhány integrálódott a munkásmozgalmakba, jó néhány ultraradikálissá vált (ilyenfajta nőkről írt *Védett férfiak* című könyvében Robert Merle is), többen hamvukba holtak. Clara Zetkin, Rosa Luxemburg nevére figyelhetek fel, akik felfigyeltek nők nevére ebből az időből. A kevés tudományos pályát választó nő közül Marie Curie érte el a legnagyobb sikert: ő volt az első nő, aki Nobel-díjat kapott.

Az első világháború alatt a XIX. század közepétől induló világi ápolónőiség szerezhette elismertséget. A Szovjetunió megalakulása után a nők diplomáciai szerepre alkalmassága bizonyosodott be, legnevesebb képviselőjük Alexandra Kollontájé. A spanyol polgárháború köztársaságért harcoló

oldalán ikonikus alakká egy nőt emeltek, Dolores Ibárrurit, akit „La Pasionáranak” neveztek. Agatha Christie a világ legsikeresebb krimírójaként teremtette meg az első női nyomozót, Miss Marple személyében.

Ide-odakapva hát, rátalálhatunk neves nőkre mindenütt, de a kérdésre, kik voltak a huszadik század nevezetes emberei, ritkán érkezik válaszként nők neve. Mit kezdünk a névtelen nők millióival, akik különböző politikai korszakok börtönei előtt sorakoztak, sorakoznak, politikai okokból bezárt hozzátartozóikhoz bejutásra várva, mit azokkal, akik háborúkban harcoló férfi hozzátartozóikra vártak, és akik megbillent egyensúlyú árvák maradtak, apjuk, bátyjuk, férjük, fiuk elvesztése után? Mit az írországi Magdolna-mosodák erkölcs nevében megalázott, gyereküktől megfosztott asszonyaival? A németországi Lebensborn-művelet árja gyerekek szülésére rávett, szülőgépként felhasznált nőivel? A háborúk győztesei által megerősített nők százezreivel? A soha nem létezett szokásjogra, vallási parancsolatokra hivatkozás nevében megcsönkített, eltorzított nőkkel? Az apai szerepet fel nem vállaló férfiak által cserbenhagyott, sérült gyermekek vagy több gyermeket nevelő anyákkal? Ki említi őket név szerint, ki ismeri őket?

A második világháború kitörése után, a férfiaktól megfosztott munkahelyekre gyakran nőknek kellett beállniuk dolgozni.

„Daloló aknákat küldött az éjféli. / Holtfáradt szívünk meg sem riadt. / Gürcöltünk aztán megint a gépnél. / Olcsón bevált, igyekvő pótférfiak. // Kezünk bársonyából semmi miért nem maradt? / Miért őszültünk meg rövid idő alatt? / És az arcunk miért lett merev? / Egy asszony nem akar más, mint asszony lenni! / Egy asszony nem akar más, mint asszony lenni! / És ezt nem értitek? / – És ezt nem értitek?” (Erich Kästner)

Számtalan nő vett részt partizánharcokban és a hivatalos hadseregek harcaiban is. Svetlana Alekszijevicevics *Nők a tűzvonalban* című könyvében a második világháborúban egykor harcoló nőket kérdezteti, milyen emlékeket őriznek magukban az évtizedekkel korábbi háborúról. A visszaemlékezésekből mi másra derülhetne fény, mint hogy a háborús csatatér nem nőknek való vidék. Tegyük hozzá rögtön, magától értetődő, hogy férfiakat sem kívánunk soha oda. A leegyszerűsítés kegyetlen szókimondásával jelentsük ki mégis, hogy a történelmi traumák kirobbantói mindig férfiak voltak (a szabad akaratról máshol és máskor), áldozatai és túlélői nők és férfiak egyaránt.

A második világháború befejezése után nők tömegei kényszerültek munkába állni, vagy állhattak munkába, ismét megítélés szerint eldönthetően, már nem akadt társadalmi osztály, ahol a dolgozó nő megvetéssel találkozt-

hatott. Ennek ellenére a nők és férfiak nehezen engedték el elképzeléseiket a képeslap-életéről, ahogyan az az 1950-es évek amerikai plakátjaiból, filmjeiből is sugárzik. A nők pedánsan kitakarított lakásokban, gőzölgő tállal, csinos öltözékben várják haza munkából érkező férjüket, mosolygó, valószínűtlenül tiszta gyermekekkel körülvéve. (*A stepfordi feleségek* című film kiváló illusztrációja ennek az álomnak.) A felébredést, nem mellékesen, a hatvanas évek hippimozgalmi is elősegítették. Marianne Faithfull énekel egy nőről egyik dalában, aki leragadt a háziasszonyi életnél, miközben világot látni vágyott, aztán az álmok és a valóság közti különbség el nem fogadásába bele is őrült. A huszadik század sem kényeztette el a választások bőségével a nőket, mégis, ebben a században történt a legtöbb változás.

Muriel Spark *Célszerű lödörgés* című könyvében, 1949-ben a következőt írja: „Milyen csodálatos érzés, hogy művész vagyok és nő vagyok a huszadik században.”

Ebben az évben jelent meg Simone de Beauvoir *A második nem* című könyve, a női nem legrészletesebb, legtöbb szempont szerinti elemzése, leírása. Néhány év múlva ismertette Abraham Maslow pszichológus az emberi szükségletek piramiselméletét, az ebből levont következtetés elszomorító. A nők döntő többsége a fiziológiai, biztonsági szükségletek megéléte után már nem jutott tovább, nem elégteltek ki szociális szükségleteik, sem elismerés iránti vágyuk, önmegvalósításról meg még a huszadik század közepén is elenyészően kevesen gondolkodhattak. Idézzünk egy részletet Hanif Kureishi *A kültelki Buddha* című könyvéből: „Egyszer a mama sírva fakadt, és tenyerével az asztalra csapott. Borzasztó az életem, borzasztó! – kiáltotta. – Hát senki nem érti? Egy pillanatig csodálkozva néztünk rá, aztán tovább ettünk. A mama elmosogatott, mint mindig, és senki sem segített neki.”

A XX. század tétova vagy magabiztosságra szert tevő nőiről, ha nem is mindent, de rengeteget tudhatunk meg (persze, hogyha tudni akarunk) Barbara Pym, Penelopé Fitzgerald, Margaret Drabble, Muriel Spark, Anne Tyler, Alison Lurie, Alice Munro, Elena Ferrante írásaiból. (Arról, hogy a XXI. század női milyenek voltak, majd a következő ezredforduló után.)

John Lennon 1972-ben énekelte először *Az asszony a világ négere* című dalát. 1973-ban rendezte meg Ingmar Bergman *Jelenetek egy házasságból* című filmjét, amely azért is válhatott kultuszfilmmé, mert egyenrangú felek kapcsolatáról mesélt. A hetvenes évektől jelentek meg írások a kor nőinek felteendő, kétféle lehetőségét felvillantó kérdésről: otthon vagy karrier? – erről a tipikusan nőkre vonatkozó kérdésről, amit férfiaknak soha fel nem

tesznek, azóta sem. Elfriede Jelinek tömör kijelentése az első feministák inspirációjaként is elhangozhatott volna: „A nő a másik. A férfi a norma.” Az előbbi állítás szellemében az elmúlt néhány évtizedben történtek előrelépések és visszalépések a nők helyzetében, megfogalmazódtak törvények, szabályok, rendeletek, szinte száz százalékban férfiak alkotta testületekben, hiszen a nők elképesztően alacsony arányban képviseltetik magukat döntéshozó testületekben. Tallóztatva a döntések között, láthatjuk, hova vezetett Kínában az évtizedekkel ezelőtt bevezetett, leánygyermek számának csökkentését megcélzó születésszabályozás. Pár évtizede a megszületett kislányok számát akarták a legszélsőségesebb módokon redukálni, ennek következményeként ma a nő–férfi arány a kínai népességben úgy eltorzult, hogy több millió férfi nem tud családot alapítani a nők hiánya miatt.

Több országban lehetőséget kínáltak fel arra, hogy a gyermekek születése utáni otthonlét a férfiak számára is választható legyen. Változó szinteken vesztegel különböző országokban a családon belüli erőszak büntethetősége. Láthatjuk azt is, hogy számtalan helyen bevezették a nyilvános házakba látogató kuncsaftok büntethetőségét a prostituáltak büntethetősége helyett. Hírt kapunk arról, hogy a Szaúdi Királyságban a férfiak gyámságának eltörlését kezdeményezte nők egy csoportja, mialatt Lengyelországban drákói abortusz törvényeket hoztak. Az UNICEF beszámol a Földön kötött 700 millió gyerekházasságról, és megemlíti, hogy október 13-án van a lányok világnapja. Ez utóbbi információ nők eszébe juttathat sok-sok kedvesen (vagy kedvetlenül) kényszeredett nőnapot, közülük is azokat, amikor a munkahelyi férfiközösségek konyharuhából és fakanálból összeállított szettel adták tudtukra női nemmel kapcsolatos, megingathatatlan véleményüket.

Globális helyzetjelentést összeállítani a nők helyzetéről lehetetlen, országonként, társadalmanként más a helyzetük. Egy-egy adott, nagy közösségen belül is másként látják saját helyzetüket a társadalmi, anyagi, tudatossági hierarchia különböző szintjein élő nők. Az emancipáció ronda kis szavacska, már a használatára sem volna szükség. Jellem, karakter nem válogat, női- vagy férfitestbe költözzön-e bele.

Férfi író írta valamikor a következőket: „Nem tudtam volna megmondani, kemény fajta nő-e, aki néha ellágyul, vagy ilyen lágy, aki néha nagyon kemény tud lenni. Nem könnyű ezt megmondani a nőkről, soha.” Így van ez, nem másként.

Beretvás Gábor

SZIGORLATI PECSÉT

A GYERGYÓSZENTMIKLÓSI NEMZETISÉGI
SZÍNHÁZI KOLLOKVIUMRÓL

Az idén tizenkettedik alkalommal rendezték meg a romániai etnikai kisebbségek állandó színházi fesztiválját, ismertebb nevén kollokviumát – amit korábban Sepsiszentgyörgyön tartottak, de a rendszerváltás után már Gyergyószentmiklóson szerveztek meg újra, és újra. A „kollokvium” mint név már eleve olyan befogadó intézményt sugalmaz, ami egy ódon falú és angolparkkal körülvett régi egyetemi épületegyüttesre hajaz. Ám erről szó sincsen. Akárhányszor is mustrálom, a fesztiválnak két évente otthont adó gyergyószentmiklósi kultúrközpont inkább egy szocialista időkből ránk maradt omladozó rendőrségi kaszárnyára hasonlít. Nem csoda tehát, hogy a 2017. október 13. és 22. között zajló programsorozat logója egy tetszetős ujjlenyomat volt. Hiszen a többek között színházi épületként is funkcionáló objektum erre a tíz napot megközelítő időszakra mintegy ’rabosított’ az erdélyi színházak fanatikusait.

Persze az egykor a minden hazugság és konformizmus ellen lázadó amatőrök underground törekvései már rég az erdélyi magaskultúra részévé váltak. Értékeik azonban, úgy fest, a változó idők ellenére sem tűntek el teljesen. Bár a nyolcvanas években már itt működő alternatív színházi múlt miliójét már rég beitták a falak – ha belépünk a kívülről málladozó vasbeton komplexumba, nem dohosságot, hanem ellenkezőleg, még mindig az újszerűségekre való törekvés elektromosságát érezhetjük ebben az egyedi ’műemlékben’. Ezt tükrözi az ötletes ujjlenyomat is, mely egyediségünk és egyben különbözőségünk bizonyítéka. Nem rossz ötlet, hiszen miről is szólna elsősorban egy nemzetiségi színházi találkozó? Mi több, ha úgy vesszük, hüvelykünk maga az értékítélet is egyben. És ha a rendezvény gördülékeny lebonyolításán dolgozókra gondolok itt, akkor az enyém az ég felé mutat.

A fesztivál első pár napjában olyan előadások futottak, melyek nemrégiben újfent a látóterembe kerültek Kisvárdán, a határon túli színházak talál-

kozóján és néhány héttel a kollokvium előtt megrendezett székelyudvarhelyi dráMA fesztiválon. Hiába, kevés az izgalmas előadás, bár nagy a metszet. Ezekből említésre méltónak találok az egyre jobban összeérő *Homemade* című alkotást, a Kolozsvári Állami Magyar Színház előadásában. Biró Réka és Deák Katalin dramaturgok fiatalos hangvétellő, a család témáját körüljáró darabját Vargyas Márta vitte színre úgy, hogy bizonyos részeiből nem hagyta ki a közönség játékos bevonását sem. Az ilyesmi ugye sokszor esetenül sikerül, de olybá tűnik, a *Homemade*-nek határozottan az előnyére válik.

Még a *Homemade*-nél is szűkebb színpadi térben szintén erős felütéssel bír Gianina Cărbunariu darabja, a *Stop the tempo!* Az előadás nagyrészt egy sztroboszkóp fényjátékához hasonló sebességgel lüktet, de néha lelassul, és pillanatkép-szerű kimerevítésként megáll: épp csak addig, míg egy-egy társadalmi és generációs problémára ráfókuszál. Tóth Árpád rendező, mellőzve a kőszínházi kereteket, inkább a kocsmaszínházi létmódot találta a maga és az előadása számára követendő útnak. Antal D. Csaba, P. Fincziski Andrea és Mezei Gabriella hármasának köszönhetően sodró lendületben kapjuk a minimált, úgy, mintha egy-egy erős kontúrú mondanivalóval bíró graffitit olvsnánk el a társadalom tűzfalán.

Am Délvidék sem marad el a társadalomértelmezésben, ők saját kultúrkörük vonalainak elrajzolásában mesterkednek, nem kevés sikerrel. A szöveget adaptáló Németh Ferenc és Lénárd Róbert ugyanis újszerű értelmezési tartományba úzi át Balog István vitézi drámáját, amit *Fekete: Az utolsó szerb felkelés* címmel játszik az újvidéki magyar színház. A modern raktár-áruházba áthelyezett sztori háttértörténeti maszlagot csinál az eredeti műből, hiszen a Žanko Tomić rendezte mutalódásban még zombik is felbukkannak a megfelelő narratív pillanatokban. A színészek elnagyolt játéka és főleg Mészáros Árpád a rajzfilm világát is megidéző, nyers és rekedtes Fekete-megformálása tökéletesen hozzáak a szatirikus bohókássággal újrafogalmazott darab színreviteléhez kötelező karikírozott előadásmódot.

Az újdonság erejével hatott a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház egyszemélyes előadása: Máthé Annamária elsősorban mozgásszínházi önkifejezése, melyhez Györfi Csaba koreográfus segédkezett. Az *Egyetlen (színházi merénylet egy testre)* című produkció zárójelbe tett alcíme is felhívja a figyelmet arra, hogy itt egy prózai színész nő próbálja nonverbális eszközökkel kifejezni magát, a nőt, a női létet, illetve annak különféle stációit. Verbális támasztékul Háy János szövegei, a színész nő nagymamája és egy orosz szerzőtől származó szövegfoszlányok szolgáltak, azok keveredtek

a mozgással, és közösen skizoid hatást keltve krétaporfelhőbe maszatolták el az egyént, az egyetlen.

Máthé Annamária olykor maszk mögé rejtőzik, és tótágast ül vagy táncol, néha krétarajzokkal színesíti szavak nélküli mondanivalóját, máskor fölöttébb testtudatos, de szemellenzős férfit karikíroz, és van az előadásnak egy olyan része is, mikor a mikrofonba karaokézva egy megakadt lemez szaggatottságát veszi magára. Fizikai erőt kívánó feladatait meglepő rugalmassággal oldja meg, a verbális jelenlétet követelő részekenél a tőle már megszokott magabiztossággal szerepel. Egyes jeleneteknél pedig határozottan előnyére válik tekintetének kajlaságából fakadó egyedisége. Némileg féltetem attól, hogy oly magasra teszi a lécet, amit, nem lévén táncos, nem fog tudni megugrani. De felesleges volt. Jó arányérzéssel nyert.

A fesztivál cukorzamatú légycsapdája a *kék/narancssárga* című előadás volt. Egy brit szerző, Joe Penhall művének a romásítását tűzte ki céljául, az afroamerikai lakos és a fehér társadalom találkozását romániai környezetbe, románok és romák közti ütközésbe fogalmazva át. Kezdeti lelkesedésem, miután ugye már az előadás előtt nézőtársaimmal együtt felölthettem egy műtősruhát, hogy jobban a színpadi események hatása alá kerüljek, hamar elhessent. Ugyanis nemsokára úgy éreztem magam, mint az a szívspeciálista, akit tévedésből a lélekgyógyászok konzíliumára rendeltek be. Az előadás, mely a stúdiószínpadra felrajzolt kör kerületén csak ritkán merészkedett kívülre, románul folyt ugyanis, bánatomra (aki ezt a nyelvet nem ismerem) mindennemű fordítást nélkülözve. Jómagam és még jó pár magyarországi nézőtársam kissé nehezen éltük ezt meg, hisz így a majd kétórás játékidő alatt távol maradtunk a főleg párbeszéden alapuló előadás bizonyára árnyalt jelentéstartalmaitól. Ezt kényelmes otthoni viseletben is nehezményeztem volna, de talpig jelmezben kissé kínosan feszengtem végig a két órát. Egyébként ez a bukaresti Giuvlipen Színházi Társulat előadása volt, akinek már láttam érdekes témakibontását, például a *Gadjo Dildó*-ban. Gondolom, a jelen téma kifejtése – egy pszichiátriára beutalt roma nő kálváriája – ezúttal is érdekes volt, de a fentiek miatt sajnos ezt nem tudtam megítélni.

A nagyvárad Szigligeti Színház *A mizantróp* című előadása szintén nem tudott rám a meggyőzés erejével hatni. A legnagyobb hibája az volt, hogy Dimény Leventének nem sikerült elhíttetnie velem Alceste önmarcangoló vívódását. Szerepének erőteljesebb hangsúllyal kellett volna a maga által kovácsolt értékrend vastrónóját megülnie, hogy a meg nem alkuvása érthetőbb legyen a nézők számára. Így viszont a jobbára magzatpózban nyü-

szító főhős inkább hasonlított egy ásóval agyonvert vakondra, mint az értékek igazhitű képviselőjére. Kár, mert a társulatot irányító Novák Eszter előrukkolt pár olyan ötlettel, mely méltó módon időzíthette volna Molière darabját a mára. Kifutó, magamutogatás, plázataréj, színpadi reflektorok. De ez a törekvés is bentrekedt jobbára a jelmeztár birodalmában. Példának okáért egyértelmű, hogy Tasnádi-Sáhy Noémi felettébb vonzó jelenség. Ezt minden átöltözése csak megerősítette a nézőben. A gond az volt, hogy csak ezt. Az általa megformált Céliméne és a Dimény Levente által megfogalmazott Alceste között nem látszott vibrálni a levegő. A femme fatale játékosságának árnyaltsága így leginkább a lemeztelenített szövegmondásban avanszált. Ennyi erővel unokatestvérek is lehettek volna. Aki viszont leginkább dicséretet érdemelne mint a produkció megmentője, az a Philinte-et alakító Szotyori József, aki érezhető empátiával közeledett saját szerepe, a lelkileg összetöppedt Alceste, és úgy általában az egész előadás iránt. Ami nem baj, mert ezekre mind ráfért a tutujgatás.

A *Moliendo Café* Silviu Purcărete rendezéseinek egyik elpopulizált példánya, de még ennek dacára is kiemelkedik a fesztivál fősodrából. A két társulat, azaz a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház és a Temesvári Állami Német Színház közös produkciójában összesen 36 színész vesz részt. A többnyire konkrét nyelv nélkül működő előadást ugatások, csajos csivitelések, nyüszítések, no és persze a nonverbális játék teszik élvezhetővé. Purcărete ebben az esetben kettétörni látszott (talán csak látszott) karmesteri pálcáját, és hagyta a kakofóniát egy improvizációs dzsesszes dallamvilággá összeállni. Az alapjában véve a kávékultúráról szóló játékban a színészek alakították ki a történetet. A próbák felügyeletét természetesen a rendező a kezében tartotta, de most inkább egyfajta terápiás tanácsadás metódusát igyekezett követni. (Kíváncsi vagyok, hátha ő is csak morrantásokkal tette helyre a kilógó jeleneteket.) Ez persze lesüt a színpadi hangulatról is, és átsugárzik a közönségre. Ha nem is egy gigantikus *Faustot* kap a néző, de mégis mosollyal a száján, egy érdekes kísérlet után távozik a nézőtérről. Elvégre, ha a háttér munkákat is idevesszük, most is vagy ötven ember izzadt meg azon, hogy a közönségnek egyedi élményben legyen része.

A nagytermi színpadra épített díszlet és a szintén ott felépített nézőtér az, ami miatt a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának produkciója előnyre tesz szert az általam eddig látott *Sirály*-előadásokhoz viszonyítva. A nézőkhöz ily módon közel került csehovi történet olyan, mintha egy könyv lapjainak, azaz az írott szónak a bizalmas közelségét érezhetnénk. Nincs szükség lornyonra vagy színházi kukkerre, a dráma

ott bomlik ki az orrunk előtt. A csehovi szövegekben örökösen érzékelhető távolság itt belülről érinti a nézőt, mivel együtt lélegzik a színészekkel. Ami belül történik, számunkra közletről átélhető, ami pedig a kívülről szól, annak távolságát együtt élhetjük meg a színészekkel és a szerzővel.

A *Szeretik a banánt, elvtársak?* című Székely Csaba-darab eredetileg angolul *lett megírva*, hogy majd vissza-bumerángozódva, saját kultúrbölcsője melegében érjen be csak igazán. Elvégre teljes tartalmában, minden szintjén Romániában lenne érthető. Sebestyén Aba egyszemélyes performansa ha nem is zseniális, de mindenestre jól eltalált ábrázolás. A kissé ütődött férfi egy monológban emlékszik vissza a Ceaușescu-érára és az azt követő forradalom utáni napokra. A milió a keleti blokkban felnőtt nemzedékeknek nagyon is ismerős, ám leginkább a Dragomán által megrajzolt világhoz hasonlatos. Kicsit sárga, kicsit savanyú, ér(t)etlenkedhetne a régi megtűrt rigmussal Székely, de nem teszi. Azonban az tényleg érdekes lehet, hogy mit ettek ezen az angolok?

Sebestyén a játéka közben több figurát is megszemélyesít. Intonációi megváltoznak, főleg akkor, mikor az ütődött fiú apját idézi elő. A monodráma nem nélkülözi a tragédiákat, mégis valamiféle komikumba oldott viszszatekintésként értelmezhető. A lassan távolba vesző közelmúlt abszurditása egy esőember szűk világlátásával megmutatva valóban hord magában még valami olyan többletet, ami kirángatja a múltat a keretei közül. Alapjában véve nagyon élveztem.

Nem így a Misima Jukio tollából kisercent *Madame de Sade* című előadást. A japán szerző műve Porogi Dorca színrevitelében ebben a térben sértő elnyújtottsággal működött csak. Hivatkozhatunk itt technikai hibákra, mondjuk, hogy a világosító nagymamája leforrázta a kezét lekvárfőzés közben, és az unokának így el kellett rohannia. Vagy hogy az egyébként kimonósan apró léptekre gondosan kiszámolt és megszerkesztett előadás szereplőinek a fesztiválon egy délutáni teremfocira váró pályán kellett fellépniük, és hogy ezért a lihegő szeleburdi mászkálás. A szövegbeli hiányosságok őszinte magyarázatára már ki sem térek. Sem arra, hogy miért éreztük magunkat egy kollégiumi tanulószoba leckefelmondásos, barátnői kikérdezős terében. Az előadás egyszerűen nem működött. Mi több, hosszabb távon elviselhetetlen volt. Ami megnyugtató, az Porogi Dorca bájosan vállvonogató ripszjtja a közönségtalálkozón, miszerint a nézőnek joga van unatkozni egy rossz előadás közben. Ezek után persze elkezdjük taglalni az unatkozás különféle formáit, de ebbe nem megyek bele, mert ezt is leginkább csak untam. Másként, mint a *Madame de Sade*-ot, azt igazából dühödten.

Molnár Ferenc *Liliumja* Bocsárdi László rendezésében újfent remekül működött viszont. Mind a díszletet, mind az égi szférában játszó zenészeket, mind a színészek játékát csak dicsérni lehet. De ezt már megtettem jelen folyóirat egyik előző lapszámában.

A meghívottak között volt a startgépbe szorult lábú színészek kolozsvári gyűjtőszínháza, a Vároterem Projekt is. Az általában megnyerő újszerűséggel operáló társulat azonban most nem győzött meg arról, hogy valóban sikerült torkon ragadni a választott társadalmi probléma aktualitását. A Cosmin Matei által színre vitt *Reacting Chernobil* azonkívül, hogy a csernobili katasztrófa évfordulója ihlette, nem tudta közelebb hozni a témát. A várótermesekre jellemző színházi formának szerves része a közönség bevonása, ez az aktus most sem maradt el. A csernobili katasztrófát és a játékszabályok felrúgását vizsgáló színmű bizonyítékról, felelősségről, láncreakcióról és hősookról szolt egy lehetséges nukleáris holokausztot modellező közegben. A közönséggel való párbeszéd során azonban hamar rátértek a közbeszédet felkorbácsoló hatalmi erőszak és az annak láncreakciójaként is felfogható #metoo-mozgalom problematikájára. Az elhangzó kérdésre, hogy „Hősök-e azok a nők, akik a nyilvánosság előtt vállalják a szexuális abúzus elszívését?”, azonban csak pár kéz emelkedett a magasba. Felhasználhatnám az előadás meg nem értettségére bizonyítékként, hogy a csernobili eseményeket és a szereposztó dívány esetét nem sikerült egy filozófiai kérdéskörbe terelni. De nem teszem. Hiszen ez nem bizonyít semmit. Mindenesetre a *Reacting Chernobil* egy nem túl jól sikerült visszaszámlálás.

Tudvalevő, hogy a Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulatának igazgatója, Bessenyei Gedő István nincs híján a menedzser-szemléletnek. A nemrégiben renovált színházi épülettel együtt a tavalyi IFESZT megrendezési jogát is kiérdemelte – ez az Interetnikai Színházi Fesztivál, melyet minden évben máshol rendeznek meg, épp a kollokvium párrendezvénye. Idén a szatmári román társulattal együtt a Sorompók nélkül folytatásának, a Transzit Fesztnek is otthont tudott adni Bessenyei színháza. Mi több, Láng Zsolt és Visky András Szatmárnémetihez fűződő gyökereiből külön színdarabok és azok színrevitelei nőttek ki szinte az épület „újraszentelésével” egyazon pillanatban. Megalakult Szatmár részvételével az öt erdélyi színházat összekapcsoló társaság is, a MASZÍN. Sőt, a közeljövőben megvalósuló bérletcsere-program keretében a Bocsárdi László vezette szentgyörgyi színházzal is sikerült véd- és dacszövetséget kötnie. Ennek a megállapodásnak a reklámfelülete a kollokviumon is bemutatásra

kerülő Bocsárdi-rendezés, a *Tévedések vígjátéka*. Ebben Bocsárdi ezúttal a szatmári társulatot trenírozta és inspirálta sajátosan maximalista hozzáállásával. Persze meglátszik azért az előadáson, hogy ez egy új találkozás apropóján készült alkotás, és hogy Bocsárdi nem az évek óta irányítása alatt levő, vele összeszokott csapattal dolgozott. A *Tévedések vígjátékát* már csak ezért is érhetné a blódliség vádjá. Ám tény és való, hogy a szatmári társulat játékanak nem tett rosszat a közös munka. Remélhetőleg a rendező és a színészek legközelebb megpróbálkoznak majd valami igazán komollyal. Van szó ilyesmiről ugyanis.

Míg a tudatos társulatépítést és színházcsinálást ünnepelehetjük a szatmáriak kapcsán, addig bohém és némileg slendrián hozzáállást tapasztalhatunk az idén tízéves Aradi Kamaraszínházban. Tapasztó Ernő nem törekszik a száz százalékra vagy akár arra, hogy erőlködve túlteljesítsen bármilyen öt éves tervet is – gondolhatnánk, hiszen a színlapon is ez szerepel, rendezte: Tapasztó Ernő 75% (-ban). Persze ez a közösségi munkára is utalhat, ami a csapat erőssége. Kis híján a *Sex, Drugs, Gods & Rock'n'roll* is kiállhatná az idők próbáját, akár a társulat más, éveken át futó produkciói. Ebből az előadásból is az süt, az aradiak csak annyira veszik komolyan az életet, amennyire kell, és nekik, úgy tűnik, a színház az életük. A „Radical stand-up tragedy”-ben Harsányi Attila egy szál alsógatyában, de ingben és nyakendőben tolja le a showt, változtatva a magára vett szerepeket. Annak ellenére, hogy most kissé vontatottnak éreztem ezt az egyébként pörgő tempójú előadást, talán a túlírt szöveg miatt, az az igazság, hogy szeretem az aradiak egyediségét. Most is volt bennük valami vad, valami nagyon harsány, valami nagyon nyegle, valami nagyon balkáni.

A fesztivált lezáró *Phaedra* a Figura Stúdió Színház előadásában szintén nem működött megkapó hibátlansággal. Racine a görögséghez visszanyúló szerelemértelmezése nem tudott áthatni a jelenkori nézőtéri publikumra, a sokféle újítás ellenére sem (állapotos *Phaedra*, kerekesszékekben érkező *Theseus*). A szöveg nehézkessége leginkább a letisztult díszletek tömörségével hozható párba. Azok előre-hátra mozgatása a vajúdat, a tömörítés és ellazítás kettősségét is hivatottak lehetnek szimbolizálni, ahogy a játékeretet ellepő víz a magzatvízi állapotot is tükrözhetett egyben, nem csak az égi és a földi világ szétválasztását vagy egybeforrását. Mondhatnám azt is, hogy hiába kerestem az isteneket. Csak egy angyali jelenés volt az, mely az égi szférák dallamát volt hivatott megszólaltatni. Bocsárdi Magor hangjátékai pedig valahogy nem találták a kapcsolódást a színpadon történekkel, amit nem feltétlenül rónék fel csupán a zeneszerző hibájának.

Apropó, a fesztiválon a mindennapi utórendezvények általában koncertek voltak. Ezek közül is kiemelendő Bocsárdi Magor és zenekara, a sZempöl Offchestra, kiknek eddig is csak annyit lehetett a hátrányai közé felvéteni, hogy a háttérvetítések köszönőviszonyban sincsenek a színpadi jelenlét és a zene minőségével. Ez, úgy látszik, mára már megváltozott, és ezt nagy örömmel konstatáltam.

A Tesztoszteron igazából hazabeszél, vagy hazajátszik, hazaénekel. A szentgyörgyi színészekből verbuválódott zenekar a klasszikus rock háza tájáról választ számokat, amiket némileg átalakítva prezentál az általában vett fesztiválközönség felé. A Tesztoszteron nem törekszik cover-zenekarként az utánzás művészetére, de pont ez adja meg a rögtönzésekkel teli koncertjeik sármját, ezért lesz családias a buli. Ezért táncol és pogózik rajta majd mindenki.

A szatmári Mindhalálíg Beatles – Emlékzenekar, akár a többi hasonló, azt bizonygatta, hogy nem könnyű a négy gombafejű majmolása. Sőt, igazából az sem volna nagy hátrány, hogyha nyomnának akkor már egy kis Monkeyst vagy Stonest és Animalst is. De hiába, vannak még fanatikusok, akik az erőltetés keresztjét vállukra véve hitből cselekszenek. Bár az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy még tartott a koncert, mikor elhagytam és megkerültem az épületet, és kint a falak általi lefojtás miatt a dalok már egész az eredetire hajaztak. Szóval némileg eltávolodva már egészen élvezhető volt a Yeah! Yeah! Yeah!

Az utolsó napon fellépő Koszika & The Hotshotsnak pedig az a feladat jutott, hogy a fesztiválózástól már kinyuvadt maradék szakmai közönséget szórakoztassa. Amit, töretlen vidámságot színlelve, vagy mert ilyenek, nem tudom, minden további nélkül meg is tett. Mit mondhatnék, a belőlük áradó profizmus mindig elbájol egy kis ideig.

Ha már a beszámoló elején az erdélyi független színház gyökereinek beágyazottságát ecseteltem, az épületet egyfajta cserépnak értelmezve, meg kell említenem még azt is, hogy egy Bocsárdi-kiállítás is megtekinthető volt az emeleti szinten. A falakon lógó képek az alkotási folyamatok szabadságáról és szegénységéről, azaz mezítlábasságáról egyszerre beszélnek. A nostalgia boldog hulláma egy kellékkádba a hozzá rögzített zuhanyból zuhogó víz hangja korbácsolta. Mint ahogy jelmezek, fotók és videofelvételek is segítettek abban, hogy minél komplexebb képet kapjunk arról, hogy egy baráti összefogásból hogyan lett mozgalom, de leginkább színház és művészet.

KÖNYVHUZAMOK

Kész Orsolya

FACEBOOK- FORRADALMÁROK, SZEVASZTOK

KEMÉNY ZSÓFI: *RABOK TOVÁBB.* BUDAPEST, JELENKOR, 2017.

POTOZKY LÁSZLÓ: *ÉGÉSTERMÉK.* BUDAPEST, MAGVETŐ, 2017.

2017 nyarán a mind inkább diktatórikus és egyre cinikusabb hatalom újabb szociálpolitikai intézkedéseket hoz: fizetőssé teszi a gimnáziumi oktatást, illetve bevezeti az úgynevezett „fészekadót”, amelyet a külföldre emigráló magyar állampolgároknak kell majd befizetni az államkasszába az ország elhagyását követően még tíz éven át. A határozatok, amelyek Kemény Zsófi második, *Rabok tovább* című regényének forradalmi eseményeit kiváltják, korántsem elképzelhetetlenek, a kiobbant forradalom természetrajza viszont annál inkább. A Forradalom2017 Facebook-csoport, amelybe a regény huszoneves elbeszélője, Bora véletlenül keveredik bele, flashmobot szervez a Hősök terére, a Mátyás király újratemetése ürügyén létrejött kormány-eseményre, amely a rendőrség erőszakos fellépésének köszönhetően gyorsan eldurvul, míg végül a dühös, elégedetlen tömeg beizzítja a szabadságharcot.

Valamikor a 2010-es években egy közép-kelet-európai országban egy főként egyetemisták indította tüntetés-sorozat és annak céljai egyre inkább kiszélesednek, és kormányellenes tüntetéssé duzzadnak (a regénybeli tüntetéseket elindító események az utóbbi évek jelentős romániai, magyarországi és ukrainai megmozdulásait elindító botrányokra játszanak rá, Colectiv-tragédia, stadionépítés stb.), amelyen bal- és jobboldali szimpatizánsok egyaránt részt vesznek. Az eredetileg erőszakmentes tüntetések azonban hamarosan utcai harcokba, szélsőjobboldali ideológiájú paramilitáris szervezetek fellépésébe és erőszakos eseményekbe fordulnak át, amelyeket a rendőrség egyre brutálisabb eszközökkel igyekszik visszaszorítani,

ami pedig tovább súlyosbítja az eseményeket. Potozky László *Égéstermék* című regényének elbeszélője szintén véletlenszerűen sodródik az események középpontjába, hogy aztán rajta keresztül követhessük végig a Konrád téri forradalom történéseit.

Abban nem igazán van vita a kritikusok között, hogy Kemény Zsófi forradalma bántóan hiteltelen, hogy bár a „regényíró ismeri a Szabó Ervin Könyvtár berendezését és a diáklányok viszonyát a bugyijukhoz. De nem ismeri a 'forradalmat'. Nincs tisztában a politikai és társadalmi mozgások természetrajzával, mint ahogy a hataloméval és az utcai erőszakéval sem.”* Ahhoz, hogy a regényt paródiaként olvassuk, nem elég ironikus és túlrájzolt, de ahhoz, hogy komolyan vegyük ezt a forradalmat, nincs érdemben kidolgozva. Erre az sem mentség, hogy a regény elbeszélője folyamatosan azt hangsúlyozza, hogy ez egy kaotikus, rosszul megszervezett, amatőr forradalom, amit maguk a kezdeményezők sem gondolnak egészen komolyan, s ahol egy idő után „fingja nincs senkinek semmiről”. A szerzőnek ugyanis nem árt, ha van – a káoszt is meg kell csinálni. A regényvilág nem koherens, és itt szintén példák sokaságát lehetne hozni: mikor és hogyan lesznek egy 36 tagú csoportból több tízezren?, mikor lesz hirtelen Bora számára „Giovanni az egyetlen biztos pont az egész nyomorult világban”?, ha a korszorú felgyújtása közben Bora megégeti a kezét, hogyhogy nincsenek égési sérülései?, ha szükségállapot van, TEK-esek felügyelnek minden sarkot, drónok röpködnek, és Gripenek bombázzák a Westendet, hogyan lehetséges, hogy Bora és Giovanni simán lejutnak a Balatonra? Minden megtörténik, ami csak megtörténhet, s az olvasónak mégis hiányérzete támad: van Bonnie és Clyde-szerű autós menekülés, halott és oszladozó apa az emeleten, bántalmazó párkapcsolat, gyerekkori traumák (az aneurizmás Simonszál már-már kínos, ahogy a zárófejezetek családi és párkapcsolati drámái is Giovanni lakásán), utcai harcok, gyilkosság, örökbefogadás. Kemény Zsófi jól bejáratott forradalom-narratívákkal dolgozik: egy kis románc, ami a forradalom hevületében bontakozik ki, aztán ott van az alulról jövő Gio, aki először ellenszenves ugyan Borának, de vonzalma teljes lesz, mikor látja, ahogy az éjszaka császára egy szenvedélyes forradalmi rappedt nyom a Hősök terén #szabadság #szerelem. Don Giovanni = Don Juan, világos; a túl vagány, túl magabiztos Gióról – akinek minden csaj megvolt már, de neki csak a kissé suta Bora kell –, azonban hamar kiderül, hogy valójában nagyon

* Károlyi Csaba: Szabi. *Élet és Irodalom*, Könyvkritika – Ketten egy új könyvről, LXI. évf., 35. sz., 2017. szept. 1.

is bizonytalan, sérült, és még csak nem is igazi gengszter rapper, hanem a korrupt, gőgös upper class tagjainak gyereke, akik ellen az egész forradalom indul.

Potozky regényvilága önmagán belül ugyan koherens, viszont nem nagyon lát mást a forradalomból, mint az utcai harcokat, a tüntetők és rendőrök közötti összecsapásokat, a szkinhedtalálkozókat és az önmagukkal meghasonlott „bölcseket”. Az olykor öncélú erőszak-ábrázolás miatt pedig teljesen háttérbe szorulnak a történet olyan szálai, amelyek kibontása sokkal izgalmasabbá tette volna a regényt (pl. a Buller-elbeszélő sztori). Az olvasónak kicsit az az érzése, hogy a forradalom csak háttér, ürügy ahhoz, hogy leírhatóvá váljanak ezek az erőszak-események. A túlírt utcai jelenetek hatására a befogadó egy idő után érzéketlenné válik az agresszió megnyilvánulásaival szemben, miután pedig teljesen hozzászokik ezekhez, unatkozni kezd. „A forradalommal az a baj, hogy unalmas.” (71.) – gondolja a már Vasárnapi Légiósként tengődő elbeszélő, „sok benne az ácsorgás, a semmittevés, az emberek kínlódnak, azt se tudják, mit csináljanak” (71.). Az igazán jó megoldás az lett volna, ha a szerző ezt a körkörös, önmagába visszatérő, repetitív (és végül is katarzis nélküli) forradalmi folyamat természetére vonatkozó megállapítást nemcsak elmondhatja az elbeszélőjével, hanem létrehozza. Ami azonban ennél is bosszantóbb, az a szereplők sztereotipizálása. Ezzel, természetesen, nem az a probléma, hogy ne élhetne a szerző a túlzás eszközével ahhoz, hogy megmutassa, vannak korrupt és fennhéjázó politikusok, inkompetens ellenzékiek, diktatórikus kormánypárt, önmagukat a (polgári) konvenciókon innen és túl meghatározó, elveiket sűrűn változtatgató, következetlen szájhősök, tengődő és céltalan fiatalok stb. A probléma az, hogy ez utóbbiak a regényben egyértelműen a „bölcseket”. Ehhez a csoporthoz abszolút ironikusan és a tipizáció minden stratégiáját bevetve viszonyul a regényíró. Az elbeszélő barátján, Nikkán és a szakkolégium vezetőjén, Kagimon kívül jóformán senkinek sincs a csoport tagjai közül arca vagy neve. A „sok entellektüelnek” egyetlen szórakozása, hogy „kocsmázásnak álcázott értelmiségi beszélgetéseken” vesznek részt, ahol a telefonokat bújva aktuálpolitikai híreket kommentálnak bőszen, blogbejegyzésekben méltatlankodnak, vagy tüntetéseken bámulnak ki a kapucniaik alól („Elszántan bámulnak az esőbe a bölcseket a kapucnik alól, *voltál már tüntetésen?*” kérdezi Nikka, *még nem, felelem. Mi elsőéves korunk óta járunk, mondja, ott kell lenni, ahol az élet zajlik*”, 23; „a bölcseket befeszülnek, *ezek nem valamiért vannak itt, hanem minden ellen, mondják*”, 34; „félősen sutyorognak egymás közt a bölcseket”, 64; „üre-

sen vigasztalják egymást a bölcsészek, ki se látnak a kétségbeesésből, betérítik a Facebookot Kagim portréjával”, 100; „Még sose volt ilyen csend a sátorban, maguk elé bámulva, egymásnak hátat fordítva ülnek a bölcsészek”, 157; „Hallgatok, arra gondolok, idővel valószínűleg úgyis le fognak csillapodni a bölcsészek közt a kedélyek”, 161. stb.). Amíg az ún. bölcsészek „posztpolitikus népfelkelésük” közepette egyre inkább meghasonulnak saját elveikkel, egyre nevetségesebbé válik, ahogy a társadalomban, valamint személyes élethelyzeteikben megjelenő problémáikra kommunikációs stimulus-függésbe (Facebook, Instagram stb.) való passzív belezuhanással reagálnak, addig például a paramilitáris szervezetek reprezentációja során a szerző nem él ugyanezekkel a (tipizáló és általánosító) stratégiákkal és eszközökkel. Ellenkezőleg, megpróbálja megérteni (több-kevesebb sikerrel) azokat a folyamatokat, amelyek létrehozzák az ilyen szerveződések, igyekszik feltárni a radikalizálódás folyamatait, a paramilitáris alakulatok belső mechanizmusait stb. Ugyanakkor azzal, hogy kiemeli ezt a két csoportot, egyrészt nem mutat különösebben heterogén képet a forradalomban részt vevőkről, másrészt azt sugallja, hogy van két, a forradalom sikere szempontjából ugyanannyira kártékony ideológia és stratégia. Ráadásul, néha az látszik, hogy az, amit a Vasárnapi Légión képvisel, mégiscsak hitelesebb – ők legalább elkötelezettek, tesznek valamit, „vásárra viszik a bőrüket”, egyszóval „topmártírok”. Erre az sem mentség, hogy mindezt az elbeszélőn keresztül látjuk, ő gondolja és szemléli így vagy úgy a világot – ez eddig rendben is volna, de a szerzőnek felelőssége van abban, hogy árnyalja ezt, például egy másik szereplő szövegével vagy a vázolt kontextussal – egyébként a felrajzolt kép meglehetősen hamis.

Mindkét regény akkor működik a legjobban, amikor a szerzők saját életanyagukból dolgoznak. Az *Égéstermék* legkiemelkedőbb részei a gyerekkort feldolgozó betoldások, amelyek a regény kompozícióját tekintve ugyan sikertelenek, de önmagukban sokkal jobbak, mint a szöveg más szegmensei. Sikertelenek, amennyiben a szerzői intenció az volt, hogy motiválttá tegye az elbeszélő (és öccse) jelenbeli döntéseit, helyzetét stb., azonban pszichológiailag nem elég indokoltak, kapcsolódásuk nem elég szerves, viszont a család mint kényszerközösség, a gyerekek kiszolgáltatottsága, a passzív agresszió szűkebb közösségekben működő felmutatása nagyon érzékletesen és feltűnően jól megcsinált (vö. a 2002-es történet).

Kemény Zsófi szövege szintén akkor a legjobb, amikor Bora szülőktől való elszakadási folyamatáról, az ebből adódó bizonytalanságokról, a felnőtté válás kihívásairól ír, s a regénynyelv is akkor a legsikeresebb. A *Ra-*

bok tovább nyelve rendkívül sodró és dinamikus, azonban, ami a szlemmer Kemény Zsófinál jól működik, az nem működik jól a regényíró Kemény Zsófinál. A regényben használt nyelv műfaj- és közegtévesztett, ugyanis olyan, ami leginkább szóban és élőben hatásos, színpadi elemekkel, zenével, kötöttebb keretekkel stb. Itt viszont a könyv mint médium más típusú befogadói gyakorlatokat kíván, ezért ami egyszeri hallás után esetleg hatásos, humoros, egyedi vagy botrányos, az a kötetben sokszor visszás és zagyva („A zacskó füge a hátsó ülésen romlásnak indult, mint a hajdan erős magyar” – 7.). Az sem ritka, hogy a szerző belebonyolódik saját mondandójába, túl sokat és túl mélyet akar mondani („Az egész forradalom egy véletlen másképp-lehetőség észrevétele és megragadása volt”). Ahogy az sem túl eredeti, hogy azzal indítunk egy, a kormányváltásra tett kísérletről szóló regényt (*Égéstermék*), hogy „Lecseréltem a kormányt. Jó a fogása, nem bűdös és szögletes, mint a kocsi többi része, eredeti darab” – 7.

Mindkét szöveget generációs regényként vagy nemzedéki alpműként „brandinggel” a kiadó, amivel egyrészt belőnek egy jól meghatározott olvasóközönseget, ugyanakkor megadnak egy olvasási és értelmezési irányt, azt sugallva, hogy a befogadó egy olyan szöveget tart a kezében, amelyből megtudhatja egy generáció problémáit, megismerheti a nyelvét, világnézeteit stb. Azonban nem árt, ha az olvasó és kritikus mégis gyanakszik. A generációs marketing nemcsak a vásárlóközönseget osztja fel különböző korcsoportokra, nemzedékekre és ebből von le következtetéseket az adott korcsoportokra jellemző, illetve tőlük várható tipikus magatartásra vonatkozóan, hanem az olvasót magát is ugyanilyen olvasási stratégiákba tereli, és leszűkít minden más interpretációs irányt, továbbá annak az illúzióját kelti, hogy az adott generáció homogén, így megismerhető, leírható bizonyos fogalmak mentén. Ha azonban Kemény Zsófi és Potozky László regényeit generációs regényként olvasnánk, elég ijesztő kép rajzolódna ki egy nemzedékről: dühösek, frusztráltak, ingerültek, kilátástalanok, álintel-lektuális bölcsészek, kétségbeesett diáklányok, a valóságtól elszakadt, sodródó figurák, akiknek nincsenek körvonalazható céljaik, politikai igényeik és vízióik, holott az olvasó két olyan regényt tart a kezében, amelyet a szóban forgó generáció(k) tagjai írtak, akiknek úgy tűnik, nagyon is vannak céljai, víziói, megfogható világnézetei és cselekvési terei.

Béres Károly

TÁVLATOK

TAMÁS KINCSE: *MÓDOS ASSZONY ÜRES KÉZZEL.*
 MENTOR KÖNYVEK KIADÓ, MAROSVÁSÁRHELY, 2017.

Már a szerző első könyvének (*A Csinált-patak állatkertje*. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2015) novellái magukban hordozták a regény lehetőségét. Pontosabban megfogalmazták, körülírták egy regény hiányát, mind tartalmilag, mind poétikailag. A könyv főszereplője, az erdőszélen élő asszony hiába vágynak a regényszerűen összeálló (és elmesélhető) életre – és hogy miért hiába, ezt próbálja meg a könyv elmondani.

Mostani, második könyve hasonlóképpen közelít a kérdésekhez: mitől válik/válhat sorssá egy élet, illetve mi módon válik/válhat elbeszéléssé valaki/bárki élete? Míg *A Csinált-patak...*-ban egy asszony mindennapjainak eseményei kerültek laza szálla felfűzve, itt három narrátor mesél, három különböző hangú és szemléletű elbeszélő vallomásából alakul ki a történet.

Hárman mesélnek: Sára, a „módos asszony”, aki elutazik Amerikába, hogy hazahozza a fiát, Csabát, aki szintén elmondja, ő hogyan éli meg ezt a látogatást, mit gondol a látogatás céljáról stb., a harmadik narrátor pedig Józsi, Sára otthon maradt férje, aki kihasználva, hogy egyedül van, és nincs aki állandóan szekírozza, ráveti magát a pálinkára meg a sörre, szabadon él, övé a világ.

Három nézőpontból látjuk az eseményeket (illetve van egy negyedik: Margaret, Csaba felesége közvetett módon szintén megszólal), három teljesen ellentétes nézőpontból. Mindenki mást lát, mert mindenki mást akar. Sára haza akarja hozni a fiát, Csaba nem szeretne hazatérni, Margaret mellett akar maradni, kint Amerikában, Józsi, felesége elutazását úgy éli meg, mint akit örökösen elhanyagolnak, és a tiltott szeszekben keres vigaszt, illetve elégtételt.

Nem csupán az esemény háromféle elbeszélését találjuk itt, hanem három életet is. Hitelesen, már-már naturalisztikus tárgyilagossággal jelennek meg az elbeszélők előttünk, emlékeikből kirajzolódik egy sajátos erdélyiség.

A család szülőhelye, a falu is pontosan betájolható anélkül, hogy a neve megjelenne, filmszerűen hiteles leírásokat találunk (a mészakőbányához elágazó út, a fenyves, az erdő, a legelők, az istállók, a mérleg, a kocsmák: „Kővel lerakott terasz, öreg almafa, alatta padok, asztalok. Hátrafelé épült egy újabb terem, könnyű szerkezet, a fiatalok éjszaka itt buliznak, pingpongasztal benne.”). És ugyanennyire részletesen ábrázoltak az amerikai helyszínek is, vagy akár a bukarestiek, térképszerűen, követhetően látjuk magunk előtt őket. A személyes sorsokat a szereplők környezete és az eseményekkel szinkron reakcióik idézik elénk leginkább, illetve a minduntalan felkavarodó emlékeik. A múlt leginkább a két férfinál, apánál és fiúnál a hangsúlyosabb, Sáránál, az anyánál inkább a jövőre mutatnak az emlékek is, az ő legfőbb célja a fia hazahozatala, a tervezett panzió élére.

Poétikailag nagyon találó szerkezet a három elbeszélői hang szétválasztása. Mindezzel szubtilis módon felrajzolódik a családot összetartó és szétromtó erők generálta eseménysor koordinátarendszere. Egyben a társadalom hiteles körképét is felvázolja a szerző. Miközben a könyv a maga helyismeretével rögzíti az események színterét és idejét, egyben távlatot is ad nekik, és ebből a távlatosságból magunkra és környezetünkre, a környezetünkben élőkre ismerhetünk. Ahogy a naturalisztikus darabosság átmelegíti poétikus, olykor kifejezetten elégikus elemelkedettségbe, az ennek a könyvnek a legfőbb erénye. Néhol zavaró a folklór földhözragadtsága, a népi bölcsességek íztelensége („Nem lehet, hogy úgy járjunk, mint a többiek. Jön a gyerek, oszt vége mindennek, könyörögni kell a napi szexért. Mert az már nem ugyanaz.”), de mielőtt ellaposodna, földbe taposódna a mese, az említett poétikusság könnyedén meglebbenti: „Bagoly repül keresztül a fejem felett. Kuvik vagy fülesbagoly, nem értek hozzá, de a hangja jólesik. Amíg fiatalokomban éjszaka két falu között mászkáltunk, nem a bagolyfajták érdekeltek.” Leginkább a Józsi, az alkoholista férj monológjában lebeg a szöveg, és ettől a drámai ellentételezéstől az egész könyv figyelemre méltó távlatokat kap (még akkor is, ha kicsi a valószínűsége, hogy egy falun felnőtt férfiember ne ismerné fel hangjáról a kuvikot vagy a fülesbagolyt).

Megformáltságának, szerkezetének találó formája, tágas horizontja ígéretes könyvvé teszi Tamás Kincső regényét, őt magát pedig immár a számon tartott szerzők közé emeli.

E. Ferencz Judit

NÉVJEGYCSERE

HORVÁTH ANDOR: *CARTE DE VIZITĂ – ÎN CARE AUTORUL
POVEȘTEȘTE CUM A DEVENIT MAGHIAR* (NÉVJEGYKÁRTYA –
AMELYBEN A SZERZŐ ELBESZÉLI, HOGYAN LETT MAGYARRÁ).
KOLOZSVÁR, IDEA KÖNYVKIADÓ, 2016.

Igen, Horváth Andor ezt a könyvet románul írta. Igen, Horváth Andor ezt a könyvet románoknak írta. És igen, most talán nekem is románul kellene írnom, románoknak. Vagy tán mégsem.

A könyv: tanulmány, esszéfűzér. Továbbá szubjektív irodalomtörténet (ugyan melyik nem az) Balassitól Örkényig, hol vissza-, hol előre-, hol pedig átugorva évtizedeket avagy századokat, aszerint, hogy a gyermek, majd a fiatalember Horváth Andor éppen hol tart olvasmányában. Hiszen fejlődésregény is ez a könyv. Arról szól, hogy az ember, a kisdéd nem valaminek születik, hanem valamibe beleszületik, és aztán szép lassan valamivé válik. Horváth Andor ebben a kötetben azt meséli el, hogy miként vált olvasmányai által azzá, ami – és magyarrá. És ezt a román olvasóknak meséli. Példákkal, idézetekkel, magyarázatokkal és történelmi áttekintőkkel. Már-már kurióziumszámba megy, hogy románul írta (és gondolta?) ezt a kötetet, sőt, több regényrészletet és verset is ő maga ültetett át magyarrá.

Kétszer olvastam el Horváth Andor *Névjegykártyá*ját. Először úgy, mint ha nekem szólna. És lépten-nyomon letettem a könyvet, majdhogy vitatkozni akartam a szerzővel: hát nekem Nyilas Misi teljesen mást mondott, én József Attilából biztosan mást választottam volna, mit ecsetelgeti folyton, hogy ki volt Bethlen Gábor, és vajon miért érzi szükségét annak, hogy elmesélje nekem a *Jónás könyvét* meg a *Családi kört*?

Másodszor már úgy lapoztam fel, hogy megpróbálok mindentől elvonatkoztatni, azaz egy képzelt vagy valós román barátom szemével olvasni a könyvet. Azzal, amit ő tudhat rólunk, illetve a magyar irodalomról: néhány név ismerősen csenghet, talán olvasott is magyar szerzőket, tán még szereti is őket, de nem tudja, honnan jöttek és hová tértek meg, nem idézi és magyarázgatja őket, nem ítélkezik fölöttük alkalomadtán, nem ízeletgeti szavaikat, és soha, de soha nem kellett felelnie belőlük az iskolában – egyszóval számára idegenek. Nos, így – lenyűgöző olvasmány. Horváth Andor ala-

posan magyarul, elébe megy az esetleg megfogalmazódó kérdéseknek is: összehasonlít, idézetekkel illusztrál, és teszi mindezt úgy, hogy közben nem válik didaktikussá vagy szórszálhasogatóvá. És az irodalomban azért valamelyest jártas, képzelt vagy valós román barátom, akinek bőrébe bújva olvastam a könyvet, igen hálás neki: felfedezte azt, ami mindig is ott volt az orra előtt, ami vele együtt nőtt még a könyvön is túl, de ő mindeddig elnézett fölötte. Megtudta, hogy élt egykoron egy Balassi, aki a nőket is szeretete, meg Magyarországot is. Meg hogy volt egy Csokonai. És sok más, kimondhatatlan nevű íróember. Petőfiről persze már azelőtt is hallott, Jókait még olvasta is anno, Örkény *Macskajátékát* (Joc de pisici) meg látta is. Meglepte továbbá, hogy mivel is foglalkoztak azok, akiket ismer, akik rég beépültek zsigereibe. Fogalma sem volt arról, hogy Anatol Baconsky, Virgil Teodorescu, Alexandru Andrițoiu, Veronica Porumbacu stb. magyarból fordítottak – ráadásul sokat. Az már nekem – és nem képzelt vagy valós román barátomnak – volt meglepetés, hogy Balassi néhány versének, sőt a *Szigeti veszedelemnek* is van román fordítása.

És még nem szóltam a történelmi áttekintőkről. Vélt vagy valós román barátom fejében mindeddig teljes volt a zűrzavar. A hun-magyar legendáról – s itt a hangsúly a legendán van – soha nem hallott, Attiláról viszont annál többet. István királyról persze igen, Gézáról nem. Az Árpád-házról igen, Árpádról vajmi keveset. Az erdélyi fejedelemség, a székelyek (románi maghiarizáti, bulgari, cumani sau ce or fi ei – elmagyarosított románok, bolgárok, kunok vagy mifélék), a reformáció, az ellenreformáció, a Birodalom, Erdély státusa, 1848, dualizmus, stop – nos, ez számára fehér folt volt, fekete pöttyökkel éktelenítve. Horváth Andor ezt is összefoglalta neki. Most már tisztábban lát. Ami ezután következik, arról már talán elvitatkozna.

És még annyit: Horváth Andor kötetének egyik bemutatóján azt mondta: mi, magyarok, itteni, romániai magyarok románt is tanulunk az iskolában. Akarva, akaratlanul, de óhatatlanul belénk ivódik valami a román irodalomból. De hát ezt eddig is tudtuk. Sőt, büszkék vagyunk rá. Hogy mi egyszerre két kultúrát, két irodalmat... s hogy ezáltal mi többek volnánk. No, de Horváth Andor más mond: a románok névjegykártyája megvan nekünk. A mienk nincs ott, a románoknál. S ez számunkra nem nyereség, hanem veszteség.

És névjegycsere persze még nem volt. Horváth Andor letette irodalmunk névjegykártyáját. Egy finom mívű tálcára. De onnan még ki kell emelni.

TALÁLT VERS

József Attila

(1905–1937)

[IME, HÁT MEGLELTEM HAZÁMAT]

Ime, hát megleltem hazámat,
a földet, ahol nevemet
hibátlanul írják fölém,
ha eltemet, ki eltemet.

E föld befogad, mint a persely.
Mert nem kell (mily sajnálatos!)
a háborúból visszamaradt
húszfilléres, a vashatos.

Sem a vasgyűrű, melybe vésvé
a szép szó áll, hogy új világ,
jog, föld. – Törvényünk háborús még
s szebbek az arany karikák.

Egyedül voltam én sokáig.
Majd eljöttek hozzám sokan.
Magad vagy, mondták; bár velük
voltam volna én boldogan.

Igy éltem s voltam én hiába,
megállapíthatom magam,
bolondot játszottak velem
s már halálom is hasztalan.

Mióta éltem, forgószeiben
próbáltam állni helyemen.
Nagy nevetség, hogy nem vétettem
többet, mint vétettek nekem.

Szép a tavasz és szép a nyár is,
de szebb az ősz s legszebb a tél,
annak, ki tűzhelyet, családot
már végképp másoknak remél.

NÉVJEGY

Csak a művészet tehet
valódi halhatatlanná.
Arthur Rimbaud példánk
még most is csak jól
létszel van a sírban.

József István Eger

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@lato.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben vesszük föl.

ISSN 1220-5982